תוספות יום טוב על מסכת תמיד

תוספות יום טוב

geulaquiz.com

הקדמה

א **בשלשה מקומות הכהנים שומרים כו׳**. משום דבעי לאורויי במעשה דתמיד עבודת כהנים נקט תחלה שמירתן ומקום שכיבתן עד שהוא מסדר כל הסדר שתחלה טובלין וכו׳ כ״כ המפרש. ואינו פירש״י כנראה מסוגית לשונו ועוד שנמצא כתוב בו בשם רש״י.

בשלשה מקומות הכהנים שומרים כו׳. כתב הר״ב ילפינן מדכתיב והחונים לפני המשכן קדמה וגו׳ שומרי משמרת המקדש למשמרת בני ישראל ואע״ג דקרא קאמר והחונים וגו׳ משה ואהרן ובניו מפרש בגמ׳ דה״ק והחונים וגו׳ משה והדר אהרן ובניו מדכתיב והחונים וכתוב שומרי חונים לחוד ושומרים לחוד:

הכהנים שומרים. עיין בריש מסכת מדות:

שומרים. כתב הר״ב וגדולה הוא לבית שלא יהא בלא שומרים כו׳ עיין עוד לשונו ריש מס׳ מדות ומ״ש שם.

בבית אבטינס. מפורש בפי׳ מ״ה פ״ק דיומא [*ויותר מזה בסוף מדות]:

בבית הניצוץ. לא שמעתי בו טעם למה נקרא כן. לשון המפרש:

ובבית המוקד. פר״ח בפ״ק דיומא [דף כ״ו ע״ב] על שם שלא היה האש כבה משם לעולם מפני שהיו נוטלין האש לצורך המזבח. דאמרי׳ בת״כ שמצוה להביא מן ההדיוט. שנאמר (ויקרא א׳:ז׳) ונתנו בני אהרן אש על המזבח אע״פ שהאש יורד מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט [ובמס׳] שבת [ספ״ק] תנן ומאחיזין את האור במדורת בית המוקד וכו׳. לשון המפרש. ועיין בפי׳ הר״ב מ״ג פ״ג:

היו עליות. ל׳ הר״ב בנויות בצד שערי העזרה. ואפילו היו אותן עליות מקצתן בעזרה יכולין כהנים לישב כשהיו עייפים. דגגים ועליות לא נתקדשו כדאמר בפסחים [דף פ״ה ע״ב]. ובעזרה אין אדם יכול לישב. דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד [כמ״ש הר״ב ברפ״ז דיומא] ל׳ המפרש:

והרובין. לשון הר״ב ילדים תרגום ילד רביא והם כהנים שלא הגיעו עדיין לעשות עבודה כגון פחותים מי״ג. ולפי שעדיין לא הגיעו לעשות עבודה ואין יכולים לעשותה עבדינן להו שומרים שאותן שיכולין לעבוד אינן רוצין לשמור ועוד הואיל ויכולין לעבוד אין אנו מניחין אותן לשמור. ל׳ המפרש:

כיפה. לשון הר״ב ארקוולט״ו בלע״ז ובל׳ אשכנז (גיוועלב) וז״ל הרמב״ם כיפה היא ידועה שגגה דומה למקצת עגולה. ע״כ. ועמ״ש במשנה ה׳ פ״ט דסנהדרין:

וזקני בית אב ישנים שם. בחציה שבחול. עיין בפי׳ הר״ב דסוף מדות:

ומפתחות העזרה בידם. כלומר בידי אותם הכהנים [הישנים] לשם היו מונחות כל מפתחות העזרה ומפרש במס׳ מדות [ספ״ק] היכן היתה [הנחתן] מקום היה שם אמה על אמה וכו׳ לשון המפרש:

ופרחי כהונה. פירש הר״ב בחורים שמתחיל שער זקנם לפרוח והן היו השומרים. ובגמ׳ אמרי׳ התם קרו להו רובים הכא קרו להו פרחי כהונה. אמרי אין. התם דלא מטו למעבד עבודה קרי להו רובים. הכא דמטו להו למעבד עבודה קרי להו פרחי:

תחת ראשיהם. פירש הר״ב כנגד ראשיהם כו׳. ואין מותר להשתמש בהן אלא בשעת עבודה. אבל ליהנות נתנו אפילו שלא בשעת עבודה. כמ״ש הר״ב בריש פ״ז דיומא. ועיין במשנה ב׳ פ״ט דכלאים.

תחת הבירה. פי׳ הר״ב כל המקדש קרוי בירה כו׳. עמ״ש במ״ח פ״ז דפסחים.

[*ומדורה היתה שם. עיין בפי׳ הר״ב משנה ז׳ פ״ק דמדות]:

ירד וטבל. והא דתנן במסכת מגילה [פ״ב משנה ד] לא מזין ולא טובלין אלא ביום. [לפירש״י והר״ב דהתם] היינו בחייבי טבילה שצריכין ספירה. כמו טמא מת. או זב או מצורע וכשיגיע יום [ז׳] וספר מקצתו יטבול. דסד״א הואיל [והיום [הולך] אחר הלילה] מתחלת הלילה הוי שביעי קמ״ל דלענין טבילה עד דהוי יום. דכתיב (ויקרא ע״ו) וספרה לה שבעת ימים. ימים ולא לילות. ונדה ויולדת טבילתן בלילה שהרי כל שבעה שלהן הן טמאין הלכך ליל שמיני הן טובלים. לשון המפרש.

[*ונסתפג. פירש הר״ב קינח כו׳ עמ״ש משנה ה׳ פכ״ב דשבת].

יוצא והולך לו. עיין בספ״ה. ופירש הר״ב. לפי שטבול יום משתלח חוץ לעזרה כדאמרינן באלו דברים [דמסכת פסחים דף ס״ז] וכל זב לרבות בעל קרי ועיין במשנה י״א פרק בתרא דזבים ומ״ש שם ועיין במשנה ח׳ פ״ק דכלים. וא״ת והיאך יכול לישב בבית המוקד עד שהשערים נפתחים. זה פי׳ הר״ב בסוף פ״ק דמדות.

משכים וטובל. פירש הר״ב שלא היה אדם נכנס לעזרה לעבוד וכו׳ כדתנן במשנה ג׳ פ״ג דיומא. ושם מפורש בס״ד.

[*הממונה. עמ״ש ברפ״ג דיומא בס״ד]:

ודופק. לשון דופק מורה על המקיש בפתח בנחת. כמו קול דודי דופק (שיר השירים ה׳:ב׳) . הרמב״ם.

יבא ויפיס. בכאן בחצי בית המוקד הבנוי בקדש דאין מטילין פייס אלא בעזרה במקום הקדוש דבעינן בית אלהים נהלך ברגש כדמפרש במסכת יומא [דף כ״ה] והפיסו בחצי בית המוקד המקודש ואע״ג דשאר פייסות היו בלשכת הגזית כדמפרש ביומא [וכדמוכח ספ״ב דלקמן] התם היינו טעמא מפני שאותם כהנים שהיו בעזרה היו קרובים ללשכת הגזית. וכיון דלשכת הגזית מקריבתו [להתם] הוי מפייסי. אבל הכא כיון דהוו בבית המוקד שעדיין לא ירדו לעזרה ואיכא נמי בבית המוקד מקום מקודש הוו מפייסי התם ובעזרה א״א לפייס כו׳. [כמ״ש בספ״ב] כ״כ המפרש. אבל הרמב״ם ריש פ״ו מה״ת כתב יבואו ויעמדו בלשכת הגזית ויפייסו פייס ראשון ושני.

פשפש. פי׳ הר״ב פתח קטן שבתוך גופו של פתח גדול והך סתמא ר׳ יהודה דמדות [פ״ק משנה ז׳] דאמר פתח קטן היה לו וכו׳ כ״כ המפרש. והרמב״ם בסוף הלכות בית הבחירה כתב כדברי ר״י וגם במדות משמע דלא פליגי.

ושתי אבוקות של אור בידם. לכאורה מדסתם תנא ולא תני חוץ מלילי שבת ויוה״כ [משמע] דאף בהן היו עושין כן. וטעמא רבא איכא. דטלטול נרות אינו אלא שבות ואין שבות במקדש כדאיתא בסוף ערובין. אבל הרמב״ם כתב בסוף הלכות ב״ה דבליל שבת אין בידם אור. אלא בודקין בנרות הדולקים שם מע״ש וכתב הכ״מ דאע״ג דאינו אלא שבות שאני הכא דאפשר בנרות הדולקים מע״ש. ע״כ. ומצינו ג״כ הרבה שבות שהן במקדש כמ״ש בסוף עירובין [*ועיין מ״ש בפ״ה משנה ה׳ בד״ה נתפזר כו׳] ועוד נראה לי דלישא אבוקה של אור בידו יש בו משום הטיית הנר שהוא מבעיר ממש. כמ״ש הר״ב במשנה ג׳ פ״ק דשבת. דכך לי מטה השעוה או הזפת או חלב שבאבוקה כמו מטה השמן שבנר [*ולפי שהוא קרוב לשיטה גזרו בו במקדש ג״כ]: באכסדרא. פי׳ הר״ב סביב לעזרה מבפנים עמודים יוצאין חוץ לכותלי העזרה. כלומר רחוק מכותלי העזרה. ואמרי׳ בגמ׳. דשל בנין היו. כלומר של אבנים. דהא כתיב (דברים ט״ו) לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה׳ אלהיך. וה״ק לא תטע לך אשרה לא תטע לך כל עץ וכמ״ש בס״פ בתרא דמדות. [*וע״ש פ״א משנה ו׳ ופ״ב משנה ו׳] ומ״ש הר״ב העשויות לצד רוח צפונית. שבית המוקד היה בצפון כדתנן במשנה ג׳ פ״ג:

[*בית עושי חביתין. עיין במשנה ד׳ פ״ק דמדות].

שלום הכל שלום. כפל לשון כ״כ המפרש.

העמידו עושי חביתים לעשות חביתין. לאו דחביתין קדימי שאין הסדר שנוי כך לקמן. אלא מעמיד אותם להחם חמין לרבוכה. גמ׳ [דף כ״ח] :

והם אומרים לו הזהר. אע״פ שהוא יודע בדבר צריך להזהירו שהוא יהא הולך יחידי ושמא ישכח ויגע ומתוך שמזהירין אותו הוא נזהר. לשון המפרש:

עד שתקדש כו׳. דלינה פוסלת מן קדוש ידים ורגלים. וצריך לחזור ולקדש [כר׳ בברייתא פ״ב די״ט] המפרש:

והרי המחתה. כל זה היה אומר לו. הרי המחתה נתונה כו׳. המפרש:

בין הכבש למזבח במערבו של כבש. כלומר באלכסון היא נתונה ממוצעת בין כבש למזבח בזוית הכבש היא נתונה אצל מקום שכלה הכבש. דהיינו בין הכבש למזבח. המפרש.

אין אדם נכנס עמו. שבין אולם למזבח אין אדם יכול ליכנס בהן אלא בשעת עבודה. וכי היכי דאדם אסור ליכנס בין אולם למזבח הכי [נמי] הוא דאסור ליכנס בין אולם לכבש דכבש הוא כמזבח לכל דבר. [כדתנן ספ״ט דזבחים] המפרש:

ולא נר בידו. לשון המפרש לפי שהולך יחידי. ע״כ. ונ״ל שר״ל דמשום שהולך יחידי הוה אמינא שהיה נר בידו קמ״ל מתני׳ דלא:

לא היו רואין אותו. לפי שהיו מצד [אחר] של כבש במזרחו [דהא] גובה הכבש שהוא גובה [הרבה] אמות. היה מפסיק. המפרש.

ולא שומעין את קולו. מפני שרוצה לומר עד שיהיו שומעין את הקול וכו׳ [תני] ולא היו שומעין את קולו. המפרש:

מוכני. פירש הר״ב גלגל הסובב שעל ידו משקעים כו׳. הארכתי בזה בס״ד במשנה י׳ פ״ג דיומא. ומ״ש הר״ב שהרמב״ם אומר שהמוכני הוא כלי סביב לכיור כו׳. הקשה על זה בכף נחת מה קול היה בהוצאת הכיור מן המוכני. ע״כ. ואשתמטתיה מ״ש הרמב״ם בפירוש משנה ח׳ פ״ג דמכילתין דשם כתב וז״ל. בגמ׳ יומא [דל״ז] נתבאר שהמוכני שעשה בן קטין היה מכסה [עולה] ויורד בגלגל והוא מה שאמרו מאי מוכני גלגלא דהוו משקעי ליה והיו שומעין לגלגול הגלגל ההוא [קול גדול]. ע״כ. וגם מהכ״מ אישתמטתיה להא בספ״ג מהל׳ בית הבחירה אדכתב שם הרמב״ם כדבריו שבכאן ובפ״ה מהל׳ ביאת מקדש כתב שמשקעים אותו כתב הכ״מ שאפשר שמפרש שני פירושים. וכאן כתב האריך ושם כתב האחר. ע״כ. וזה דוחק לומר כן לפי ששני הפירושים אינם עולים כאחד ונמצא הרמב״ם יהיה כמסתפק. אבל מלשונו זה שבפי׳ בפ״ג דלקמן מוכח שדבריו עולים בסגנון אחד. שהיה כלי סביב ושהיו משקעים אותו הכלי:

הגיע עת. לקדש. המפרש.

המאוכלות הפנימיות. פירש הר״ב הגחלים שבאמצע האש שנתאכלו היטב כו׳ דאשר תאכל האש כתיב (ויקרא ו׳:ג׳) ועמ״ש בס״ד במשנה ג׳ פ״ד דיומא.

הפך פניו לצפון. כלומר לא היה מהלך כדרכו דרך מזרח ויוצא חוץ לעזרה. אלא הופך פניו לצפון העזרה דהיינו לדרום המזבח:

הלך למזרחו של כבש כעשר אמות צבר את הגחלים וכו׳. וא״ת הא בעינן ושמו אצל המזבח ונהי דכבש כמזבח לכל מילי [כמ״ש לעיל] מ״מ היה לנו לקרבו אצל המזבח ועדיין הוא רחוק מן המזבח עשרים אמות [לפי המדה דתנן במשנה ג׳ פ״ג דמדות] אמר לי רבי דמוהשליך דכתיב במוראה ונוצה דייקינן. דכתיב במוראה ונוצה (שם א׳) והשליך אותה אצל המזבח קדמה וקים להו לרבנן דלא מקרו השלכה פחות [מכ׳] אמות ועולת העוף היא נעשית על קרן דרומית מזרחית [כדתנן במשנה ה׳ פ״ו דזבחים] הלכך מניח את הדשן רחוק מן המזבח כ׳ אמות מקום שנותנים שם מוראה ונוצה כו׳. כ״כ המפרש:

מקום שנותנין מוראת העוף וכו׳. וכל אלו נבלעים במקומן אבל תרומת הדשן נ״ל דלא היתה נבלעת [אע״ג דדשון מזבח פנימי ומנורה נבלעים כמ״ש הר״ב בספ״ג] מדאמרינן ביומא [דף כ״א] עשרה נסים נעשו לאבותינו וכו׳. ופרכינן ותו ליכא והאמר אביי מוראת העוף ודשון מזבח הפנימי [ודשון המנורה] נבלעים במקומן ואם איתא דתרומת הדשן כמו כן נבלעת הוי ליה לאחשובה ואמרינן בכריתות [דף ו׳] ושמו מלמד שטעונין גניזה דאסור ליהנות מתרומת הדשן כ״כ המפרש. וכלומר כיון שטעונין גניזה אלמא דלא הוה נבלע במקומו. אבל התוס׳ דיומא [שם] כתבו די״ל דקרא לאו אניסא סמך. וה״ק אי לאו הוה ניסא שיהא נבלע במקומו טעון גניזה. א״נ נ״ל אם חפר שם והוציא אותו קאמר דאפר הקדש לעולם אסור. וכן פירש״י בסוף תמורה ע״כ. ועוד כתבו התוס׳ רפ״ו דזבחים דף ס״ד דאין ראיה מדלא חשיב תרה״ד. דה״נ אשכחן בת״כ כו׳:

ב **[*שירד.** פי׳ הר״ב ונתן את הגחלים במזרחו. ר״ל של כבש. והמגיה בל׳ הר״ב של כבש לא הפסיד:

וקדשו כו׳. פירש הר״ב כדי לעבוד עבודה. ולשון המפרש הואיל [ורצו] לקדש ידיהם ורגליהם לצורך עבודה רשאים ללכת בין האולם למזבח].

נטלו את המגרפות. יעים להסיר את הדשן ולפנותו לתפוח [כבמתני׳ דלקמן]. ואת הצנורות. מזלגות להסיר את האברים. לשון המפרש:

ועלו לראש המזבח. וקודם תרומת הדשן לא היו יכולים לעשות לפי שצריך להרים תרומת הדשן קודם שיפנו את הדשן לתפוח. לשון המפרש: [*הפדרים. החלבים. המפרש. וכולם נקראו כן ע״ש הסדר שבכתוב]:

סונקין. פי׳ הר״ב מסלקין וכו׳ וכן כגדי מסנקן כו׳ והיה יכול להביא לו חבר מן המשנה המסנק את הטיט בפ״ב דמקואות:

סודרין אותם וכו׳. כדי שלא יפסלו בלינה שאין יכולין להקטירן עד למחר [לאחר] שיקטירו אברי תמיד. ואם לא סודרן על המזבח היו נפסלים בלינה ואמרי׳ בזבחים בפרק המזבח [דף פ״ז] דאין לינה במזבח. וכבש הרי הוא כמזבח לכל דבר. ולאחר שיסדרו את המערכות יחזרו את האברים על המערכה ויציתו בה האור. לשון המפרש [*ועיין במשנה ד׳]:

בסובב על הכבש. עמ״ש במ״ג פ״ה דזבחים ובמ״ג פ״ו [שם]:

החלו. התחילו. המפרש.

פעמים עליו כג׳ מאות כור. כתב הר״ב גוזמא קתני. ופי׳ גוזמא כתבתי במ״ב פרק ג׳ דנדרים. וכתב הרמב״ם ואח״כ גורפין מהכרי ההוא ומוציאין אל שפך הדשן. עד שמבערים האפר מן המזבח והוא הנקרא דשון המזבח על האמת זולתי במועדים וכו׳ ע״כ:

מימיו לא נתעצל הכהן כו׳. מי שמוטל עליו לעשות. כ״כ המפרש. והרמב״ם בספ״ב מהלכות תמידין כתב גורפין מן הערימה בפסכתר והוא כלי גדול שמחזיק לתך [עיין במשנה ה׳ פ״ה] ומורידין אותו למטה וברגלים לא היו וכו׳. וכל [מי] שירצה מן הכהנים ממלא מן הדשן שהורידו למטה ומוציא חוץ לעיר לשפך הדשן ואין להוצאת הדשן לחוץ פייס אלא כל הרוצה. ומעולם לא נתעצל כהן מלהוציא את הדשן.

החלו מעלין בגיזרין. פירש הר״ב שני עצים ארוכים ומשופים כו׳. וקשיא לי לישנא דהחלו מעלין שהוא לשון רבים ובמשנה ה׳ פ״ב דיומא כתבתי דמדכתיב ובער ילפינן דשני גזרי עצים דבבקר כהן א׳ מעלה אותם. ובדברי הרמב״ם משמע דגיזרין דהכא לאו שני גיזרי הם. אלא בכל עצי המערכה מיירי. ובחבורו פ״ב מה״ת כתב וז״ל בבקר עורכים עצים ועורכים בראש המזבח מערכה גדולה של אש שנאמר (ויקרא ו׳:ה׳) ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר. וכן מצוה לעלות בשני גזרים של עץ עם תמיד של שחר יתר על עצי המערכה. שנאמר ובער עליה הכהן עצים בבקר. ע״כ. וז״ל המפרש במשנה דלקמן אותו שזכה בתרומת הדשן יזכה בסידור המערכה ובשני גזירין. כדמוכח ביומא (דף כ״ב) [כמ״ש שם] והא דקתני החלו מעלים בגיזרים הם מסייעים לו שהיו מעלים את העצים. והוא מסדרן. ע״כ. וסידור השני גזרים היה אחר סידור מערכה שניה כדאמרינן ביומא פ״ג דף נ״ג. ונפקא לן. מדכתיב ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר. עליה ולא על חברתה מכלל דאיכא לחברתה. והאי עליה מיבעי ליה לגופיה. תרי עליה כתיבי.

במרבית. פירושו כתבתי במשנה ה׳ פרק ג׳ דשביעית:

של תאנה. כתב הר״ב ודוקא תאנים הרעות דלא עבדי פירי. אליבא דמ״ד דטעמא משום ישוב א״י. המפרש:

סידר המערכה גדולה. אותו שזכה בתרומת הדשן כמ״ש ביומא פ״ב משנה ה׳:

המערכה גדולה. כתב הר״ב ג׳ מערכות היו שם בכל יום כו׳. כר׳ יוסי דמשנה ה׳ פ״ד דיומא ועיין שם:

וחזיתה. פי׳ הר״ב מראית פניה כו׳ דהיינו הפתח והחלון. והוא המקום שמאחזים בו האור. כמ״ש הר״ב במשנה ח׳ פ״ג דפרה [*אלא דתנן חלונות להדיא מלבד וחזיתה. וי״ל דחלון ופתח שניהם להאחיז האור. וכדמפרש הר״ב התם ופתח הוא גדול מחלון ובו מאחזים תחלה ובאש גדול וחלונות קטנות מפתח. ובמקומות שיש עצים עבים שלא יאחז האור בהם מחמת האש שבפתח. ולכן מפתחין חלונות שם כדי שיוכל להכניס האש עצמו לשם. ולדברי הר״ב דהכא דחזיתה כולל חלונות ופתח. א״כ חזיתה למזרח על שניהם מוסב וכן יכולני לפרש שם בלשון המשנה. אבל דברי הר״ב שם אינם כך אכן נראה בעיני דבחנם נדחק הר״ב לפרש כאן הפתח והחלון. לפי שא״כ קשה על התנא מה שבכאן כללן בחזיתה ובפרה פרט חלונות להדיא. לכן נ״ל דדוקא בפרה שהיתה המערכה גדולה כדתנן התם שעושין אותה כמין מגדל. לפיכך הוצרכה לחלונות להכניס דרך שם האש במקומות הרחוקים מן הפתח שהוא חזיתה. והכא שאין המערכה גדולה כמו התם לא היה צריך לשום חלון כי התלהב האש בכל המערכה מתוך הפתח שהיא חזיתה והמפרש כתב וז״ל מראה היה עושה למערכה כמין חלון גבי מזרח שתהא הרוח מנשבת בו והרוח בא דרך שער המזרח ומנשב שם ע״כ. ולהרמב״ם ראיתי שמפרש כאן שחזית ההוא לשון חזית שבמשנה רפ״ק דב״ב. שהיא אות למביט בכותל של מי הוא. וכן בכאן השני גיזרין מסדרין אותן במערכה לצד מזרח אות שיורה שמצד מזרח מתחילין לסדר המערכה וכ״כ בפ״ב מהל׳ תמידין ומוספין. ואילו במסכת פרה כתב הרמב״ם וחזיתה עיונה כלומר פני המערכה. והוא המקום אשר יושלך ממנו האש. ובחבורו פ״ג מהל׳ פרה. כתב ומראה המערכה ולשון זה אין בו הכרע אם דעתו למ״ש בפירושו דמסכת פרה או לפירושו שבמכילתין והלכות תמידין].

וראשי הגיזרים הפנימים היו נוגעים בתפוח. שלא ידחקו מהלך רגלי הכהנים שהיה אמה שלא יקרעו ולא ישרפו בגדיהם. הראב״ד בפ״ב מה״ת.

שהיו מציתין את האליתא משם. והצתת האליתא נפקא לן (ביומא דף כ״ו) . מוערכו עצים על האש דה״ק ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח. ואח״כ וערכו עצים על האש. כ״כ המפרש. ובת״כ וערכו עצים על האש. עצים ע״ג האש ולא האש ע״ג עצים.

עצי תאנה. ואי נמי של אגוז. ושל עץ שמן. אלא חד מתלת נקט. כך נ״ל. ומצאתי ברפ״ו דזבחים (דף נ״ח) שכתב רש״י וז״ל עצי תאנה בשל תאנה היו רגילים. וטעם אגדה הוא שבו היתה תקנה לאדם הראשון ויעשו להם חגורות ע״כ.

לסדר המערכה שניה של קטורת. דמערכה גדולה כפרתה מרובה הלכך אקדמוה. וא״א אי לא משכח עצים למערכה שניה מי לא מעייל ממערכה גדולה. גמרא דיומא ד׳ ל״ג.

מכנגד קרן מערבית דרומית. שכל הניטל בחוץ [מעל מזבח החיצון] לינתן בפנים. אינו ניטל אלא בסמוך שאין לפנים ממנו [במקום שהוא סמוך לפנים. שאין מקום בכל מזבח החיצון סמוך ממנו] דגמרינן מגחלים של יוה״כ דכתיב בהו (ויקרא ט״ז:י״ב) ולקח מלא המחתה גחלי אש מעל המזבח מלפני ה׳ [מצד המערכה] [צ״ל המערב] ושני בזיכי לבונה שנוטלין בפנים לינתן בחוץ גמרי משירים דכתיב בהו (שם ד׳) אל יסוד מזבח העולה אשר פתח אהל מועד. גמ׳ רפ״ו דזבחים:

משוך מן הקרן כלפי צפון ד״א. טעמא מפרש התם בגמ׳ דקסברה מתני׳ כוליה מזבח בצפון קאי ופתח ההיכל באמצע העזרה רוחב י׳ אמות. נמצא שאין מן המזבח לפני הפתח. אלא ה׳ צפוניות ומהן אמה יסוד ואמה סובב ואמה מקום הקרן ואמה מקום הלוך רגלי הכהנים. ולהכי קאמר משוך ד׳ אמות ללמדך שיסדרה חוצה מאלו הד׳ אמות יסוד וסובב וקרן והלוך. שתהא המערכה כנגד הפתח דכי מסגי לצפון טפי. תו ליכא פתח. א״נ ס״ל דמזבח ממוצע ועומד באמצע העזרה וקסבר קדושת ההיכל ואולם חדא מלתא היא [עמ״ש במשנה ג׳ פ״ד דיומא] ופתחה של אולם כ׳ אמות ול״ב אמות היו לו למזבח כ׳ אמות כנגד פתחה של אולם ושש מכאן ושש מכאן. והני ד״א דתנינן בר מאמה יסוד ואמה סובב. כל זה מהגמרא רפ״ו דזבחים. ולפי זה מתני׳ דלא כספ״ה דמדות. ודלא כמשנה ט׳ פ״ג דיומא. ושם כתבתי דדעת הר״ב והרמב״ם דמזבח בצפון נמי קאי. ולפום חושבנא שכתבתי שם להרמב״ם בפ״ה מהלכות בית הבחירה קאי מזבח בצפון ז׳ אמות ונמצא שהמזבח כנגד כל פתח של היכל ושתי אמות לצפון וכ׳ אמות לדרום. ואפשר נמי דלאותה סברא מערכה זו משוכה כלפי צפון ד׳ אמות. והיינו האמות של יסוד סובב וקרן ומקום הלוך. כך נ״ל מאחר שהרמב״ם העתיקה למשנתינו דהכא בפ״ב מה״ת:

הציתו שתי המערכות באש. ואכתי הוה חדא לקיום האש. כמ״ש הר״ב במשנה דלעיל ולא חשיב אלא הנך תרתי דדמיין להדדי ומציתין אותן ביחד ומחד קרא מפיק להו. תוס׳ פ״ד דיומא ד׳ מ״ה:

ובאו להם ללשכת הגזית. פירש הר״ב לעשות פייסות. ובעזרה א״א לפייס דאין נכון לעמוד בעזרה בלא מצנפת כדאמר [ביומא פ״ב ד׳ כ״ה] הממונה בא. ונוטל מצנפת של אחד מהם ויודעים כולם שממנו פייס מתחיל. א״נ משום דהוו קיימי [כבוכלייאר] מסביב. א״א דהוו אחוריים לבית. כ״כ המפרש בפ״ק [מ״ב] . וכ״כ התוס׳ דיומא [שם ד״ה והוא] :

ג הממונה. עמ״ש ברפ״ג דיומא:

מי מדשן מזבח הפנימי. אקדמיה לדשון המנורה דכי עייל להיכל במזבח פגע ברישא דתניא שלחן בצפון כו׳. ומנורה בדרום כו׳. מזבח ממוצע ועומד באמצע ומשוך כלפי חוץ קימעא. דכתיב (שמות כ״ו) ואת המנורה נוכח השלחן בעינן דחזו להדדי גמ׳ פ״ג דיומא ד׳ ל״ג. ומ״ש הר״ב שהמדשן הוא המקטיר קטורת. וכך כתב עוד להלן והשלישי מדשן מזבח הפנימי ומקטיר קטורת. טעות הוא בידו. דהא תנן בפ״ה מ״ב חדשים לקטרת. ועוד בפ״ו מי שזכה בדישון מזבח הפנימי מקדימים לפניהם כו׳. וכן נמי בפ״ב דיומא [משנה ד׳] דפייס שלישי לקטרת. ואין לדחוק שר״ל המחתה. וכי ההיא דכתב הרמב״ם בפ״ד מה״ת. שהמדשן מזבח החצון מכניס המחתה. וסובר הר״ב [במ״ש] שהמדשן הפנימי הוא המקטיר [*ר״ל מכניס המחתה. ויתיישב עם זה דלא תקשה אמאי בזורק לא נקט תחלת העבודה שהיא קבלת הדם והכא במקטיר נקט דישון המזבח שהוא תחלת העבודה של ההקטרה דכיון דמקטיר היינו מכניס המחתה לבד שאינו עיקר עבודת הקטרת לא דמי לזורק שהוא עיקר העבודה] דמלבד הקושיא שאני מקשה על הרמב״ם לקמן במשנה ה׳ פ״ה מהגמ׳ (יומא ד׳ כ״ה) דזה שזוכה בקטורת אומר לזה שעמו זכה במחתה וזה קשיא ג״כ על הר״ב אלא דעליה קשיא ממשנה גופא דר״פ בתרא דתנן והטני ביד אחד והמחתה ביד אחד ש״מ דתרי כהנים הוו. ולשון הרמב״ם והשלישי מרים דשון מזבח הפנימי לפי שבו מקטירין הקטרת. ע״כ. ומ״ש הר״ב דדשון מזבח ומנורה קודם שחיטת התמיד היה אכתוב בזה בסוף פרקין בס״ד:

העוקץ. פי׳ הר״ב האליה. ואין נראה כן ממשנתינו דסוף פ׳ דלקמן דתנן העוקץ בימינו והאליה מדולדלת בין אצבעותיו והמפרש פי׳ שם הזנב אבל הערוך כתב העוקץ הוא העצה כדכתיב (ויקרא ג׳) לעומת העצה:

[*והגרה. פירש הר״ב מקום כו׳. ובו מחוברים קנה הריאה עם הכבד והלב. וכן לשונו במשנה ג׳ פ״ב דיומא. ולא דק דבפרק דלקמן משנה ג׳ תנן דכבד תלוי בדופן הימנית ול׳ המפרש ובו מחובר הקנה והלב]:

צאו וראו כו׳. ולמה הוצרכו לכך תנן לה במשנה ב׳ פ״ג דיומא.

אמר להם צאו הביאו טלה. לאחר שהפיסו ועדיין היה לילה. א״ל הממונה לאותם שזכו בעבודת תמיד בין בשחיטה בין בהעלאת אברים שכולן מתעסקים בהכנתו כדאמר מי שזכה בתמיד כו׳. ובקרו אותו לאור האבוקות. כדתנן לקמן ש״מ דעדיין היה לילה. כ״כ המפרש: והרי לשכת הטלאים היתה במקצוע צפונית מערבית וד׳ לשכות היו שם. פירש הרמב״ם והמפרש בבית המוקד. ואחת מהן נקרא לשכת בית המוקד [*ששם יורדין לבית הטבילה] וכדתנן בהדיא משנה ו׳ פ״ק דמדות. [*וע״ש בפי׳ הר״ב] ואע״ג דהתם תנן לשכת טלאים מערבית דרומית. הא רמי לה בגמרא בפ״ק דיומא ומשני לה דף י״ז. אקצויי מקציה ודאתי מצפון מתחזיא ליה בדרום ודאתי מדרום מתחזיא ליה בצפון ומסתברא דבמערבית דרומית הוה וכו׳. ומר קא חשיב דרך ימין. ומר קא חשיב דרך שמאל. ופירש״י. בשתי המקצעות נראות שארוכה היא ועומדת במערב ומארכת לצד הצפון ודרום עד קרוב למקצועות שמכאן ומכאן. ודאתי מצפון מתחזיא ליה משוכה לצד דרום יותר. ודאתי מדרום מתחזיא ליה משוכה לצד צפון. ומסתברא במערבית דרומית הוי טפי. ומודי בה תנא דידן. אלא דנקט סידרא מדרום לצפון. דקא חשיב דרך שמאל. ומתחזי ליה דרך הלוכו. כאילו הוא בצפון. ודאמרינן בכמה דוכתי כל פינות כו׳ לא יהו אלא לימין. הני מילי בעבודה. אבל הכא חושבנא בעלמא הוא. ותנא דמדות קא חשיב דרך ימין מדרום למזרח וממזרח לצפון ומצפון למערב וממערב לדרום. ע״כ. והרמב״ם בפ״ק דמדות [משנה ו׳] מפרש שהיתה נתונה בבית המוקד עצמו מערבית דרומית וכשמשערים מקומה לנגד העזרה תהא מן העזרה צפונית מערבית. כמו שזכר בתמיד. ע״כ. וכשתעיין בצורה שאני עתיד לצייר בעזה״י בסוף מסכת מדות תשכיל זה היטב [*ועיין בספר המאיר לרבינו זרחיה הלוי בריש מסכת יומא]:

ואחת לשכת החותמות ואחת לשכת בית המוקד. עיין במדות [פ״א משנה ז׳] מאי דקשיא לי בגוה ודמש״ה נ״ל דגרסי׳ איפכא:

החותמות. עיין במשנה ג׳ פ״ה דשקלים.

בית המוקד. כתב הר״ב על שם המדורה כו׳. ועמ״ש ברפ״ק:

ואחת לשכת שהיו עושין בה לחם הפנים. השתא דאמרן. דלשכת הטלאים לפי האמת מערבית דרומית היא. כי אזלת דרך ימין תהיה לשכת לחם הפנים במזרחית דרומית. כדתנן התם במדות. גמ׳. דיומא (ד׳ י״ז):

[*תשעים ושלשה כלי כסף וכו׳. כתב הר״ב ובירושלמי כו׳ כנגד צ״ג אזכרות שבנבואות חגי זכריה ומלאכי. וגם הרמב״ם הביא לירושלמי זה בפירושו. ותמיהני דהא קאי הירושלמי הזה שם בקושיא. דאתמר עלה א״ר חונא חישבתים ואינן אלא שמנים ושלש כנגד פ״ג חותמות וכו׳ [דבספר נחמיה [סי׳ י׳] שם חתומים פ״ג על קבלת התורה באלה ובשבועה]. ע״כ. ואני ג״כ חשבתים ומצאתים בהפך שאדרבה ישנם הרבה יותר מכפלים צ״ג שכן בספר זכריה לבדו נמצאים שם בן ד׳ יותר ממאה מלבד שאר שמות שגם [הם] אינם נמחקים. ולולא שהרמב״ם וכן הר״ב העתיקו הירושלמי כמות שהוא. הייתי אומר שיש ט״ס בירושלמי. דמ״ש חגי זכריה ומלאכי דסמי מינייהו זכריה ולא גרסי׳ אלא חגי ומלאכי. ואי גרסת הכי אתי שפיר וגם ר׳ חונא מותיב שפיר לפי שעמדתי למנין בשני ספרים אלו חגי ומלאכי ומצאתי שכל השמות שאינם נמחקים מלבד שם צבאות. שאף שגם הוא מן השמות שאינם נמחקים. כדתניא בס״פ שבועת העדות (שבועות ד׳ ל״ה ע״א) מ״מ כיון שלא נמצא בשום מקום כי אם סמוך לשם אחר שאינו נמחק לא נחשב לשם בפני עצמו. ולכך אינו מן המניין. ומעתה אין בב׳ ספרים אלו מלבד שם צבאות מן השמות שאינם נמחקים. כי אם צ״ג צא וחשוב. ורב חונא ס״ל שאין למנות כי אם רק שם בן ד׳ והם אינם באלו שני הספרים כי אם פ״ג. והוא כשתצטרף משם בן ד׳ שבפסוק הנה אנכי שולח וגו׳ הכפול. ואז מנינם פ״ג. וא״כ הכל עולה כהוגן. וגם תשובת ר׳ חונא אינה אלא פלוגתא ולא שיוכל לסתור סברת החושב צ״ג. אך יש לדקדק למה לא מנו חכמים אותן שבספר זכריה. ויאמרו נא להוציא כ״כ כלים. שכמו שלא סמכו על ספר א׳ כן לא הוה להם לסמוך על ב׳ כי אם על כל הג׳ שהיו בתחלת בנין הבית. והנה ראיתי להרמב״ם בפירושו שקודם שהזכיר להירושלמי כתב וז״ל מנין זה אפשר הוא כנגד מה שצריכים לכלים לעבודת היום מן הכלים ע״כ. וז״ל בפ״ו מהל׳ תמידין ומוציאין כל כלי שרת הצריכים להם כל היום ע״כ. לכך אני אומר שלא נתכוונו החכמים לצוות להוציא כלי שרת כנגד השמות אלא לפי שהוצרכו לכל כך כלים לכל יום. אתו ואסמכינהו אקראי שמצאו במספר הזה והם שבב׳ ספרים אלו. ומוכרחני עכשיו לומר שט״ס הוא בירושלמי כדלעיל. והא ל״ק דיוציאו יותר וכמספר השמות שבג׳ הספרים כי למה לנו להטריח הכהנים בכדי וגם אפשר שלא רצו להוציא מספר גדול ורב שהוא יותר מכפלים שמן הצורך שאם יעשה כן איש מן האישים יחשב לו לגאוה וגסות רוח. ולו יתברך הגדולה ובמקום שאתה כיוצא גדולתו שם אתה מוצא ענותנותו. כמ״ש ר״י בס״פ בני העיר] [ל״א סוף ע״א].

אף ע״פ שהוא מבוקר. פירש הר״ב דתמיד טעון בקור כו׳ דומיא דשה הפסח. עמ״ש בזה במשנה ה׳ פ״ב דערכין:

ועליו ח׳ עמודים ננסין. והכי תנן נמי במשנה ה׳ פ״ג דמדות. ושם כתב הרר״ש ועליו כלומר באותו מקום: [*ורביעית של ארז על גביהן. מונחין לא קבועין. וכי הא דכתבתי בשם המפרש למכילתין לקמן פ״ג דמדות משנה ח׳. עוד שם לעיל מינה בשם הכ״מ]:

ומפשיטין על שולחנות של שיש שבין העמודים. שהיו מניחין הבהמה על השולחנות. כדי שלא תהא נגררת ע״ג קרקע תוס׳ פ״ק דיומא ד׳ י״ו. ומ״ש הר״ב שעליהן מדיחין הקרבים כדתנן בפ׳ דלקמן סוף משנה ב׳. ותנן נמי בשקלים פ״ו משנה ד׳ שמונה שלחנות של שיש בבית המטבחים שעליהן מדיחין את הקרבים. וכתבו התוס׳ שם דאע״ג דתנן בסוף מדות מן השלחנות לננסים ד׳. אפ״ה קרי להו בין העמודים. ואע״פ שרחוקים ד״א. לא היתה בהמה נגררת בארץ שגוף הבהמה גדול ומגיע לשולחנות. כדאיתא בב״ר דכשמרכיבים כבשי התמיד על הגמלים היו נגררים בארץ. ע״כ. ולפי מה שאכתוב במדות [פ״ה מ״ב] בשם הרמב״ם מעיקרא לא קשיא ולא מידי. שהוא מפרש מן השלחנות לננסים ד׳ מאמצע השולחנות כו׳:

דומה לתרקב גדול. פירש הר״ב תרקב מחזיק ג׳ קבים וזה לא היה מחזיק אלא קביים וחצי. ויש לתמוה מאי גדול שייך בתרקב. כיון שאין נקרא תרקב אלא המחזיק ג׳ קבים. ובמשנה שבגמ׳ ל״ג גדול גבי תרקב. וכן בפירוש הרמב״ם גם בחבורו פ״ג מה״ת. ואין ספק אצלי שנשתבשו הגרסאות מההיא דמתני׳ ד׳ פ״ה אך הר״ש העתיק ג״כ גדול בפי׳ משנה ג׳ פרק י״ב דכלים:

[*לשער הגדול. עמ״ש במשנה ב׳ פ״ד דמדות]:

לא היה שוחט השוחט עד ששומע קול שער הגדול שנפתח. *מצאתי כתוב דלמדין בגמ׳ אל פתח אהל מועד עד שתהא פתוח ומשם למדין לכל הקרבנות ע״כ. ור״ל אותה גמ׳ שכתבתי במשנה ז׳ פ״ה דזבחים ובשלמים הוא שדרשו כן שבהן נאמר המקרא. והשתא דכל הקרבנות אינן נלמדים אלא משלמים. לא ידענא מאי קשיא להו להתוס׳ בריש מסכת ערובין דלמה לי קרא לפסול שלמים שנשחטו קודם פתיחת דלתות ההיכל תיפוק ליה דשחטו קודם לתמיד של שחר ואמרי׳ העולה עולה ראשונה. ותמיד של שחר נמי בעי פתיחת דלתות ההיכל כדתנן בתמיד ע״כ. ומאי קושיא הא תמיד גופיה לא שמעי׳ לי׳ אלא משלמים. ועל הרמב״ם תמיהני ג״כ שבפ״ה מהל׳ מה״ק כתב שלמים ששחטן קודם שיפתחו דלתות ההיכל וכו׳. והרי כל הקרבנות כן כדמשמע ממתניתין דהכא:

המגריפה. פירש הר״ב כלי נגון כו׳ ואפשר שנקראת מגריפה לפי שצורתה היתה כן. הרמב״ם. ומ״ש הר״ב י׳ נקבים היו בה וכל אחד ואחד מוציא ק׳ מיני זמר. נמצאת כולה מוציאה אלף מיני זמר הכי תניא בפ״ב דערכין ד׳ י״א ואמרו שם דגוזמא היא. אבל רב מתנא אמר שמואל שכאו״א מוציא י׳

מיני זמר נמצאת כולה מוציאה ק׳ מיני זמר. וכך העתיק הרמב״ם בפירושו כפי נא״י. פירש״י עשרה נקבים היו בה ובכל נקב היה קנה א׳ ובכל קנה וקנה היה בו י׳ נקבים וכל נקב של קנה הוציא מין זמר נמצא כולה מוציאה ק׳ מיני זמר.

מוכני לכיור. לשון הר״ב לשקעו בבור כו׳ וכשהיו מעלים אותו מן הבור לקדש בו ידיהם ורגליהם היה קול הגלגל נשמע. מסוף דבריו שכתב דלהעלותו הקול נשמע. אתה למד דתחלת דבריו דלשקעו לאו דוקא שהרי כל עצמו של גלגל לא נעשה. אלא להשמיע קול. והוא כדעת רבי יוחנן (בזבחים ד׳ כ״א) כמ״ש במשנה י׳ פ״ג דיומא. ושם הארכתי בס״ד [*ובספ״ק דמכילתין כתב הר״ב בשם הרמב״ם. פי׳ אחר למוכני]:

קול השופר. ידוע שהשופר תוקעין אותו בכל יום [במקדש] וכמו שנתבאר בסוף סוכה. הרמב״ם.

קול של כ״ג בשעה שהוא מזכיר את השם כו׳. שהכהנים והעם העומדים בעזרה היו אומרים בשכמל״ו כדתנן במשנה ב׳ פ״ו דיומא ועל אותו קול הוא אומר כן. אלא שמיחסו לכ״ג שהוא ראש המדברים. ואין נראה שיהא קול שלכ״ג לבדו נשמע עד יריחו. דבשלמא קול גביני כרוז אותו האיש ששמו גביני היה לו קול גדול שנשמע למרחוק כל כך. אבל להחליט על כל כ״ג. א״א לומר כן. דדלמא לא היה לו קול גדול [*וכן מוכח לישנא דמתני׳ דקתני בשעה כו׳ ולא קתני כשמזכיר אלא דלאו בהזכרת כ״ג לחוד תליא].

והניחו ויצא. פי׳ הר״ב אבל מיד לא היה מוציאו כו׳ עד לאחר זריקת התמיד שהיה עושה הטבת ב׳ נרות כו׳ וכ״כ עוד לקמן. וכן שנוי בפ״ו דהטבת שתי נרות קודמות לקטרת וכאבא שאול דס״ל הכי. אבל בפ״ק דיומא משנה ב׳ תנן ומקטיר את הקטרת ומטיב את הנרות. וההיא כרבנן וכמ״ש שם בס״ד. ובחד קרא קא מפלגי. דכתיב בבוקר בבוקר בהטיבו את הנרות יקטירנה. אבא שאול סבר בהטיבו והדר יקטירנה. ורבנן בעידן הטבה תהא מקטיר קטרת דאלת״ה בין הערבים דכתיב (שמות ל׳:ח׳) ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים יקטירנה. ה״נ דברישא מדליק נרות והדר מקטיר קטרת של בין הערבים. והתניא מערב עד בקר. אין לך עבודה שכשרה מערב עד בקר אלא זו בלבד. כלומר זו מערב עד בקר. ולא אחרת. אלא מאי קאמר רחמנא בעידן הדלקה כו׳ ה״נ בעידן הטבה כו׳. גמ׳ פ״ק דיומא ד׳ ט״ו. ונמצאת למד דלרבנן זריקת דם התמיד קודם להטבת חמש נרות וכ״כ הרמב״ם בפירושו ספ״ו וכן בחבורו פ״ו מה״ת.

שתי נרות מזרחיות. כתב הר״ב האי תנא סבר מנורה מזרח ומערב היא מונחת. ודלא כתנא דמשנה ז׳ פרק י״א דמנחות ועמ״ש שם בס״ד:

ומניח את אלו דולקים. כתב הר״ב ולאחר שחיטת התמיד וזריקת דמו מדשן השני מזרחיות כו׳ [*ועיין לקמן בפי׳ הר״ב בד״ה מצאן שכבו וכו׳. ומ״ש הר״ב] והא דמפסיק כו׳ משום דכתיב בבקר בבקר בהטיבו את הנרות אמרה תורה חלק ההטבה לשני בקרים. כלומר וצריך להפסיק ביניהם בעבודה אחרת כדאיתא בגמ׳ פ״ג דיומא ד׳ ל״ג. והא דהטבה ראשונה קודם לדם התמיד *)לרבנן פשיטא דניחא. דבהטבת נרות כתיב בבוקר בבוקר ובתמיד כתיב חד בבוקר את הכבש אחד תעשה בבוקר (במדבר כ״ה) ואמרי׳ יוקדם דבר שנאמר בו בבוקר בבוקר כו׳. כמ״ש במשנה ב׳ פ״ו. ולאבא שאול דס״ל דדם התמיד קדים להטבה שניה אמרי׳ התם בגמ׳ דדריש בבקר בבקר דכתיב גבי שני גזרי עצים ואינם ענין לשם דהא לא קדמי למערכה שניה כמ״ש בפ״ב משנה ג׳ הלכך שדינהו חד אהטבת נרות דכתיב בהו תרי בקר ולהוו תלת וחד אדם התמיד דכתיב ביה חד בקר ולהוו תרי. והלכך חדא הטבה קדים דהכא תלת והכא תרי. ודם התמיד קוים להטבה שניה דהכא תרי והכא תרי ומכפר עדיף דעולה מכפר [כדתנן סוף פ״ה דערכין]. ומדלא אמרי׳ דהעלאת אברים [*נמי תהא מפסקת] ש״מ דלית לן למשמע שתהא מפסקת אלא חדא עבודה [*ולפיכך לרבנן דילפי דקטרת מפסקת על כרחך דם קדים לכולהו הטבות כנ״ל]. ומיהו זריקת דם הוא דמקרי עבודה אבל שחיטה לא. והא דכתב הר״ב לקמן לאחר שחיטה ל״ד אלא לאחר זריקה נמי וכמ״ש בכאן. וכן עוד לקמן בד״ה ומדשן את השאר כו׳. וכדאיתא בגמ׳ שכתבתי וכן לא דייק הר״ב בלישניה רפ״ו. ומכאן אני מוכיח דשחיטה לאו עבודה היא. כמ״ש משמא דגמ׳ במשנה ד׳ פ״ק דזבחים והתוס׳ שם נתלבטו מאד להביא ראיה לדבר ולי נראה שזו ראיה פשוטה היא [*ואע״ג דקבל והלך נמי מוקדמים הנהו טעמייהו כדכתב הרשב״א בתשובה סי׳ ע״ט שאינן עבודה שלימה רק חלקי עבודה אלא שהוא כתב כן גם בטעם השחיטה וא״כ אין ראיה. אע״ג דשחיטה התחלה. ומ״ש הר״ב ואע״ג דכתיב כו׳. הכי עדיף טפי וכו׳ דקרא אסמכתא בעלמא הוא. ועי״ל דכיון שהניח בהטבה ראשונה שתי נרות יתקיים קרא. דלא אתא אלא לומר דלא ליעבד שית בהטבה קמא. ועמ״ש בסד״ה ומטיב כו׳].

ומדליקן מן הדולקים. כתב הר״ב ואם אין בנרות דולקים מדליקן ממזבח העולה. וטעמא פי׳ ברפ״ו ועמ״ש שם בס״ד:

ומטיב את הנרות. הר״ב השיג על הרמב״ם שסובר שהטבתן היא הדלקתן. שפירש בהטיבו. בהדליקו והאחרונים חולקים עליו ואומרים שאין הדלקת הנרות אלא בין הערבים. ופירש בהטיבו אינו הדלקה. אלא תקון הפתילות. וכל זה תמצא באורך בתשובת הרשב״א סי׳ ש״ט וע״ט. ודעת רש״י בפ׳ שתי מדות עלה פ״ה ובפי׳ התורה נראה כדעת האחרונים. וכן נראה דעת הראב״ד בפ״ב מה׳ עי״כ. וכן דעת אונקלוס. לשון הכ״מ פ״ג מה״ת [*ונ״ל שבכוונה הקדים הכ״מ לכתוב סי׳ ש״ט קודם ע״ט כי זו שבסימן ע״ט נכתב לפרש זו שבסי׳ ש״ט. ואמנם מה שהר״ב כתב על הפי׳ שכתב הוא בשם רבינו ברוך בר יצחק שהוא המחוור כו׳ הנה קרוב לזה הפי׳ כתוב בשאלה של הרשב״א שבסי׳ ש״ט והשואל שמצא לזה הפי׳ שבחהו ג״כ. אבל

הרשב״א השיב לו שיש עליו כמה תמיהות וקצתן עולים ג״כ לפי׳ של הר״ב שבשם רבינו ברוך בר יצחק ואכתבם אחת לאחת ואלו הן ראשונה תמה למה תלה טעם הנחת המערבי דולק במה שממנו מדליק את המנורה בין הערבים שאינו מפורש [בכתוב] והניח העיקר המפורש בכתוב שיהא דולק לפני ה׳ תמיד וכך הל״ל ומניח את המערבי דולק שנאמר לפני ה׳ תמיד. שנית במצאן שכבו שמדליקן כדי להיות ניכר יפה הפסק כו׳. ואדרבה היה יותר חיוב ההדלקה ניכר כשהיה הוא כבה כאותן החמשה האחרים. ועכ״ז מסלק ידו ממנו ואין מדשנו. כי היוצא ורואה שמדשן את השאר ומניח זה דולק סבור שאין זה מניחו מלהטיבו עכשיו אלא מפני שהוא דולק. אבל כשהוא כבה ואפ״ה מטיב את השאר ומניח את זה עכשיו ניכר ונגלה שאינו מניחו אלא מפני חיוב ההפסקה. ועוד שנמצא מדליק לערב בשמן ופתילה ישנים. ועוד שהרי חסרה המדה לערב ממדת חברותיהן. כשיעור מה שדלק בבקר משעה שדשנו והדליקו עד שמדליק חברותיהן בערב. וא״ת שאז ידשנן ג״כ. זה לא נשמע מעולם ולא נזכר בשום מקום. שידשנן שנית לערב. ואין אלו אלא דברים המתמיהים. שלישית מנלן שאם מצא דולקים בחמש שמחייב לכבותו. רביעית שמכבה המערבי ולמה והרי כתיב לפני ה׳ תמיד. חמישית מי דחקו לומר שבזמן שאין הנס קיים אפי׳ מצאו דולק יכבנו ולמה מכבה דלמא חזר הנס למקומו. שלא ניתן להם זמן לנס לדעת עד איזה זמן ימשך ומכאן ואילך לא ימשך ובכל יום ויום יש להסתפק שמא נזכה ויחזור הנס למקומו ויהא עד לשאר עמו. והמכבה הזה כובש עדותו. ועוד היאך יכבה והלא שנינו בספרי יכול יכבם ת״ל לפני ה׳ תמיד. אלמא אשר לפני ה׳ לא יכבה כלל. וכן הקשה ג״כ על כיבוי החמש נרות כשמוצאן דולקים או מקצתן מברייתא דספרי. ולפי שהזכיר ג״כ גירסא אחרת בזה לא ראיתי להאריך. אלו דברים הנוגעים לזה הפי׳ שלפנינו. ואע״פ שאין הכל לשונו ממש והנה מסקנת הרשב״א שם ובסי׳ ש״ט דהך מתני׳ דהכא בהטבה של בקר. וההיא דרפ״ו בהטבה של בין הערבים היא. ומפרש דהא דקתני הכא מדשן את השאר כלומר אותן שכבו. ולשיטתיה דס״ל כל שלא כבה אינו רשאי לכבות כמו שהזכרתי לעיל. ונקט שתי נרות מזרחיות דולקים. משום סיפא כדכתב הר״ב בתירוץ הב׳. וסיפא דקתני ומצאן שכבו מדליקם כו׳ כדי לקיום לפני ה׳ תמיד. ואע״ג דאשני של המזרחיות נאמר. אינו נקרא מערבי. אלא בהצטרפות הראשון ולכך צריך שיהא גם הוא דולק ואח״כ מדשן את השאר היינו אותם שכבו כדפי׳. ותנא דידן לית ליה שום הפסקה בין הטבה להטבה. דלא דריש בבקר בבקר. וא״נ אית ליה מ״מ ס״ל דכל זמן שכבו המזרחיות מקדים הטבתן להטבת חמש נרות כדי לקיים לפני ה׳ תמיד. ולא אמרינן כיון דאתחיל עביד רובא. ועיין בפירוש הר״ב. ומה שכתבתי בס״ד בפ״ז דיומא משנה ד׳:

ד **לא היו כופתים**. פי׳ הר״ב שתי ידיו לעצמן כו׳. עמ״ש בזה לקמן בדבור [על טבעת שניה]:

אוחזים בו. בשעת שחיטה ומסייעים אותו. המפרש:

ראשו לדרום. לשון הר״ב היה נשחט וכו׳. והיה נוטה ראשו לדרום ופניו למערב שאם ירביץ כו׳. אנוטה ראשו לדרום קאי שאם ירביץ כו׳ והכי מפורש בלשניה דהר״ב במשנה ח׳ פ״ג דיומא:

ופניו למערב. שצרך שיהא בית שחיטתו כלפי מערב. דכתיב (ויקרא ד׳:כ״ד) ושחט אותו [וגו׳] לפני ה׳. המפרש:

של שחר היה נשחט על קרן צפונית מערבית. פי׳ הר״ב לפי שבבקר חמה במזרח וזורחת כנגדה למערב. והכתוב אומר שנים ליום כו׳ שהשמש קרוי יום כמו שנאמר (יחזקאל ל׳:י״ח) ובתחפנחס חשך היום. הרמב״ם. ובברייתא או אינו אלא חובת היום [כלומר כל יום ויום תקריבו ב׳] כשהוא אומר את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים הרי חובת היום אמור:

על טבעת שניה. פי׳ הר״ב רחוק מן המזבח. לפי שהמזבח גבוה ומאפיל. כלומר ועל טבעת שנייה לאו בטבעת שנייה של סדר ראשון שהוא אצל המזבח. אלא בטבעת ראשונה שהיא אצל הקרן בסדר השני המשוכה לצד צפון. ופני השוחט וצואר הבהמה לצד מערב צפון באלכסון. כדי שלא יעכב אור השמש לבוא ובטבעת שנייה שהיא מתרחקת מן המזבח שגבוה עשרה יוכל לראות דרך עליו השמש ויותר מכאן לא היה צריך להרחיק. ואם היה שוחט בסדר הראשון א״כ היה המזבח מעכב אור השמש לבא על ידו של שוחט. שהרי מזבח גבוה י׳ אמות וסדר ראשון של טבעת אינו רחוק אלא [ח׳] אמות כדתנן בסוף מדות. המפרש. ומ״מ אני תמה שכיון דמזבח מאפיל לא יספיק הריחוק בטבעת שנייה שמן סדר לסדר כמו ד״א. כדתנן בסוף מדות מקום הטבעות כ״ד אמות והן ו׳ סדרים נמצא שעם הטבעת עצמו הוא ד״א זה מזה. ואע״פ שמרחיק מהמזבח י״ב אמות לא יספיק. לפי שבבקר ובערב צל כל דבר ארוך מאד. והתוס׳ רפ״ו דיומא (דף ס״ב) כתבו טעם אחר וז״ל נ״ל דמן הדין ה״ל לשחוט על טבעת ראשונה אלא לא רצו להקריבו כולי האי למזבח בלי הפסק גזרה שמא יטיל גללים. ע״כ. ומצאתי לבעל המאור שכתב ביומא ר״פ טרף בקלפי וז״ל שמעתי טעמו של דבר שהיה נשחט על טבעת שנייה ולא על טבעת ראשונה לפי שהיה נשחט נגד יום ותניא [עירובין נ״ו ע״א] מעולם לא יצאה חמה מקרן מזרחית צפונית. ולא שקעה בקרן מערבית צפונית. וכשם שהחמה מופלגת בזריחתה ובשקיעתה [אפילו] בתקופת תמוז מן הקרנות של צפון העולם. כך היה התמיד מופלג בשחיטתו מן הקרנות של צפון המזבח. ע״כ. [*והרא״ם בפ׳ פנחס כתב. וטעם הטבעת השניה. כתב הסמ״ג שלא יאפילו כותלי ההיכל והאולם. ע״כ. ולפ״ז טבעת השניה בטבעת של סדר ראשון שהוא אצל המזבח ומשוכה לצד מזרח. אבל גם על זה תמיהתי דלעיל קיימת שלא יספיק הרחקה כזו כו׳]. ומ״ש הר״ב.

שיוחנן כ״ג התקין ששה סדרים של טבעות כו׳ לכ״ד משמרות כהונה. כלומר לכל משמר היה לו טבעת מיוחד שבו הוא שוחט במשמרו והכי איתא בסוף סוכה וזה לשאר קרבנות חוץ מתמידין דכתיב בהו ליום. ומ״ש הר״ב ולפי שלא היו כופתים כו׳. קשיא לי דהא עוקדין אותו יד ורגל ולא ממעטינן אלא שלא יהא כפות שתי ידיו לעצמן ושתי רגליו לעצמן כמ״ש הר״ב בר״פ. ולשון המפרש לעיל ולא היו כופתים את הטלה בשעת שחיטה ד׳ רגלים יחד ע״כ. והרמב״ם פי׳ מעקדים אותו שאוחזים ידיו ורגליו בידיהן בלבד. וכ״כ בחבורו סוף פ״ק מה״ת. וכן נראה ממה דתנן מי שזכו באברים אוחזים בו.

וקבל המקבל. שעומד כנגד השוחט באלכסון. ומצדד עצמו כדי שיהא פניו כלפי דרום. המפרש:

בא לו לקרן מזרחית צפונית. ונותן מזרחה צפונה כו׳. ונותן מערבה דרומה. ה״ג בפ״ק דיומא דמייתי לה התם דף י״ד ודף ט״ו. ומ״ש הר״ב הולך בצד מזרח ועומד בארץ וזורק הדם כו׳. מפורש היטב בפי׳ הר״ב דמ״ד פ״ה דזבחים ע״ש. ובגמ׳ דיומא (דף ע״ו) פריך דניתב ברישא מערבית דרומית. והדר מזרחית צפונית. ומשני כיון דאמר [מר] כל פינות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין. ברישא בההוא פגע. ופירש״י. כשעולה בכבש ופונה לימין פוגע במזרחית צפונית. תחלה קודם מערבית דרומית. ואע״ג דהכא על הרצפה עומד והכלי בידו וזורק [למרחוק]. אפ״ה כיון שבחטאת שניתנת בעליונה של קרן צריך לעלות בכבש דרך הדרום ופונה למזרח. ה״נ [בכל הדמים] אע״פ שניתנין למטה מתחיל להקיף דרך הדרום. שהוא פניו של מזבח. ומשם פונה לימין:

שירי הדם היה שופך על יסוד דרומית. בפ״ה דזבחים ילפינן לה דף נ״ב. מדכתיב בשעיר נשיא (ויקרא ד׳:ז׳) אל יסוד מזבח העולה. שאין ת״ל. אלא לומר תן יסוד למזבחה של עולה. ופירש התוס׳ דף נ״א דתרתי מילי ילפינן מינה לתחלת מתן דמים שצריכה יסוד [וכמ״ש שם מ״ד בס״ד] ומדלא כתב אל יסוד העולה. וכתיב יסוד מזבח. למדרש נמי לשיריים דבעינן יסוד. ולא קשיא דדרשינן תרתי מילי ודלמא לשיריים לחודא אתי. די״ל דקודם יש לי להעמיד פשטא דקרא לתחלת מתנות. והייתור לשיריים. ע״כ.

לא היה שובר בו את הרגל. פי׳ הר״ב כדרך שהטבחים עושים שמחתכים את הרגל כו׳. ומניחים רגל השבור ברגל האחר. אלא נוקבו. בשני הרגלים נוקבו ומניחין באונקליות דרך הנקבים. וכל כך למה שלאחר שהפשיטה מנתחה אבר אבר וכשחותך רגל ימין עדיין תלויה הבהמה ברגל השמאלי. ואם היה תולה אותה כמו הטבחים. לאחר שיחתוך ממנה רגל ימין תפול הבהמה לארץ לפי שאותו הרגל (נקוב) [תחוב] ברגל האחר וע״י כן תלויה הבהמה. המפרש:

[*ערכובו. פי׳ הר״ב כמו ארכובו. עמ״ש במ״ב פ״ז דסנהדרין].

חתך את הכרעים כו׳. כתב המפרש הכרעים רגלי הבהמה (כרעיים). ועל שם כריעה קרי להו כרעים. שמאחר שהופשטו הידים עד כנגד החזה יכול לחתוך כל ד׳ רגלים יחד. ע״כ. ולא הרגלים כולם. שסופיהם חותכן לאח״כ כדלקמן. ולכך יתכן לומר דהירכים עד מקום הכריעה קורא כרעים. ולא יותר:

מירק את ההפשט. גמרא. כמו קרצו ומירק אחר שחיטה על ידו [פ״ג דיומא מ״ד] כלומר גמר הפשטו נגד החזה והצואר וסוף הידים. המפרש.

חתך את הידים עלה לרגל הימנית. וה״ה דקודם שיחתוך הידים ה״ל לחתוך רגל הימנית. אלא שעדיין כובד הבהמה ברגלים והבהמה נתלית ובכל הסדר הזה אין שום פסוק כי אם סברא לפי מה שנכון לעשות עושין. המפרש.

עלה לרגל הימנית חותכה כו׳. ועדיין תלויה הבהמה ברגל השמאלית. כמ״ש לעיל [*ועמ״ש בפרק דלקמן מ״ד בד״ה בתוכו כו׳]:

קרעו ונמצא כולו [גלוי] לפניו. עכשיו שנטל רגל הימנית כשקרעו נמצא כולו גלוי לפניו ויכול לראות בפנים. שכשלא היה הרגל עדיין [חתוך אפילו] אם היה קורעו לא היה מה שבפנים נראה כמו עתה. המפרש:

על בית שחיטת הראש. והא דלא קתני בית השחיטה סתם. למעוטי [בית] שחיטת צואר אתיא [סד״א] דכמו שהראש מגונה בשביל שחיטה. ה״נ צואר מגונה. הלכך פירש לך בית שחיטת הראש למעוטי בית שחיטת צואר. וצואר כשהיה נושא היה הופך החתך אצלו ואינו נראה אבל הראש קרניו בין אצבעותיו וחוטמו כלפי זרועותיו ובית שחיטתו למעלה הלכך מכסה הפדר בית השחיטה. והכי יפה לעשות ושחיטת הצואר אינו מגונה בדם כ״כ. המפרש:

כל צרכה. ולא קבע בה הדחה שיש [כרס] שיש בה טנופת הרבה. ויש שאין בה טנופת כל כך. המפרש:

על שלחנות של שיש שבין העמודים. עיין מה שאכתוב בזה במ״ג פ׳ בתרא דמדות:

נטל את הסכין והפריש כו׳. ועד עכשיו לא היה לו צורך סכין לא בנטילת הפדר ולא בנטילת הקרבים שזהו דבר שנוטלין ומפרידין בלא סכין. המפרש:

ולא היה מזיזה ממקומה. פי׳ הר״ב ולא היה מזיזה לאצבע הכבד ממקומה שכשחותכין את הכבד ומפרידין אותה ממקומה נשאר מעט כבד מן העוקץ

אצל הכליות ולא היה מזיזה ממקומה. המפרש. ואצבע לשון נקבה כדאמרינן לא כל האצבעות שוות. והרמב״ם בפ״ו מהל׳ [מעשה] הקרבנות העתיק אינו מזיז הכבד ממקומו:

נקב את החזה. לפי שהחזה על הדפנות כמו אהל [וכשנוטל] את החזה משם. הוי כמו שנוקב בבהמה שהחזה קצר ברחבו ודומה המקום לאחר נטילתו כחלון. המפרש:

ויורד עד השדרה. נ״א עם השדרה. ופי׳ המפרש אצל השדרה חותך. ולא היה עגע בשדרה שהשדרה היה מניח עם הדופן השמאלי לפי שבזה הדופן היה תולה הכבד ולא היה חותך השדרה עמו שאם היה חותכו עמו היתה כבדה [הרבה] ע״כ:

עד שהוא מגיע לשתי צלעות רכות. אצל החזה. כלומר היה חותך ויורד עד שיהא מגיע לאותן צלעות. וגם למעלה אצל העוקץ היה מניח שתי הצלעות. ולקמיה מפרש כשיפרש דופן שמאלי דקתני ומניח [שתי] צלעות רכות מלמעלה וכו׳. וכך היה עושה בחברתה דופן ימין. המפרש:

בא לו לגרה והניח בה ב׳ צלעות מכאן וב׳ צלעות מכאן. ב׳ צלעות הניח בו כבר כשחתך הדופן הימני ועכשיו הניח בו ב׳ צלעות מצד אחר וזהו אותם צלעות שהן מדופן אצל חזה. ועדיין לא חתך דופן השמאלי. לכך שייך לומר והניח בה שעדיין הן מחוברין לדופן. המפרש:

בא לו לדופן השמאלי והניח בה כו׳. כתב המפרש ל״ג [בה]. והניח אצל העוקץ ב׳ צלעות רכות דהיינו למעלה וב׳ צלעות רכות מלמטה אצל החזה והניחן במקומן ולא חתך עם הדופן. וכן היה מניח עם חברתה בדופן הימני ב׳ צלעות למעלה אצל העוקץ. ולפי שלא פירש לך למעלה ב׳ צלעות למעלה [בנטילת] דופן ימין. פירשו [כאן] נמצא מניח בשתי דפנות שתים שתים מלמטה ושתים שתים מלמעלה בין בדופן ימין בין בדופן שמאל. ע״כ:

אלא של ימין קורין גדולה שהכבד תלוי בה. והכבד לאו מן הדופן הוא. אלא תלוי הוא בה. ובשביל שדבר שאינו בכלל הדופן תלוי בה לכך נקראת גדולה. המפרש:

בא לו לעוקץ. המפרש כתב הוא הזנב. ובשם הערוך כתבתי ברפ״ג שהוא העצה.

חותכו. אצל רגל השמאלי שעדיין תלויה הבהמה בו. המפרש:

ואליה ואצבע הכבד ושתי כליות עמו. וכן ב׳ צלעות מכאן וב׳ צלעות מכאן לפי שאותן צלעות מקרו כנפי העוקץ לא חש לפרש שתי צלעות מכאן ושתי צלעות מכאן. המפרש:

נטל רגל השמאלי. שנשאר יחידי שכל הבהמה מנותחת לאבריה [מלבד זה הרגל] שנשאר עדיין באונקלי. המפרש:

הראשון בראש וברגל. עמ״ש במ״ג פ״ב דיומא:

בשמאלו. כתב הר״ב ואע״ג דהולכת אברים לכבש עבודה היא וכו׳ כדאיתא ביומא פרק ה׳ דף מ״ח:

וצלעותיה בין אצבעותיו. והאי דלא פי׳ ובית עורה לחוץ היינו טעמא דב׳ צלעותיו מונחין בין אצבעותיו א״כ הוי בית עורה לחוץ. אבל גבי דפנות לא פי׳ לך כלום [כלומר לא פי׳ היאך נושאן] והיה יכול לישא דפנות על פס ידו לכך פי׳ בית עורה לחוץ. המפרש:

[*בקרבים הנתונות בבזך. פי׳ הר״ב תרגום כף בזך. וכ״כ המפרש. ומסיים לפי שאין מחוברין יחד צריך ליתנם בכלי. ע״כ. ולפי שהם גדולים נ״ל יותר פירוש הרמב״ם שכתב קערה תרגום בזיכא אלא שלא נמצא כן בתרגום שלפנינו לא באונקלוס ולא ביונתן. ועיין בפרק דלקמן משנה ד׳. דמצינו כף גדול מחזיק שלש קבין]:

השמיני בחביתין. כתב הר״ב הא דאפסיק לחביתין בין סלת לנסכים כו׳. משום דלשניהם שם מנחה לכך פירשן יחד. וגדולה מזו ה״ל לפרש דכך היה סדר הקרבתן החביתין קודמין לנסכין. ומשום האי טעמא דשניהם שם מנחה. כדאיתא בגמ׳ פ״ג דיומא דף ל״ד [*ולשון פירשן שכתב הר״ב. נ״ל שצ״ל סדרן].

ונתנום מחצי כבש ולמטה. כתב הר״ב ולא מחצי כבש ולמעלה. כדי שתהא ניכרת ההולכה למזבח כשיחזרו כו׳ ואם היו קרובין למזבח לא תראה הולכה. המפרש:

במערבו. כתב הר״ב אבל בשבתות כו׳ היו של תמיד במזרח כו׳ יש חילוף גרסאות בזה בסוף מסכת שקלים. ושם הארכתי בזה בס״ד:

ומלחום. דכתיב (ויקרא ב׳:י״ג) על כל קרבנך תקריב מלח. המפרש:

לקרות את שמע. ולאחר קריאת שמע יקטירו את הקטורת והכי נכון הדבר שיתפללו קודם שיקטירו שום הקטרה ויעל קרבנם לריח ניחוח. המפרש. ועיין בפירוש הר״ב ר״פ דלקמן:

ה ברכה אחת. כתב הר״ב בפרק קמא דברכות [דף י״ב] מפורש שהיא אהבה רבה. ואחר שהאיר היום וזרחה החמה כו׳ לשון הרמב״ם ואחר שהשמש זורח והאור מתפשט כו׳:

קראו עשרת הדברים. כתב הר״ב לפי שהן עיקר התורה. וראשיתו. הרמב״ם:

את העם. עם העם. ועבודה. בשביל עבודה שעשו היו מברכין אחריה רצה ה׳ אלהינו עבודת עמך ישראל ואשי ישראל ותפלתם תקבל ברצון. ברוך המקבל עבודת עמו ישראל ברצון. א״נ שאותך לבדך ביראה נעבוד. וברכת כהנים. לברך את העם. כל זה לשון רש״י פ״ק דברכות דף י״א. וכתב הר״ב שברכת כהנים קריאת הפסוקים בלבד בלא נשיאת כפים. כ״כ התוס׳ שם ומסיימי כמו שאנו אומרים. ע״כ. אבל הרמב״ם בפ״ו מה״ת. במקום ב״כ כתב ושים שלום. גם בפירושו כ״כ אלא שכתב ג״כ ומודים וזו לא ידענו מנין לו. ואי משום הברכות דכ״ג ביומא רפ״ז דמסמיך הודאה לעבודה וכההיא דאמרינן בפ״ב דמגילה דף י״ח עבודה והודאה חדא מלתא מ״מ הכא לא תנינן לה. ואף בחבורו לא כתב כן. וההיא דמגילה לא אמרן אלא דהיכא דאמרינן הודאה שלא להקדים לה ברכת כהנים. ואומר אני שדעת הרמב״ם במ״ש שים שלום ולא כתב ברכת כהנים. לפי שהוא סובר שלא היו אומרים ברכת כהנים כלל כיון שאין עכשיו נשיאת כפים. ומה שאנו אומרים אינה אלא שהש״צ יאמרה וכדעת הטור א״ח ס״ס קכ״א. אבל יחיד אין לאומרה ולפיכך כתב הוא. דהא דתנן ברכת כהנים. היינו הברכה הנקרא כן על שם התחלת ש״ץ שמתחיל בה בברכת כהנים. אבל הם לא היו מתחילים בה אלא בשים שלום:

מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא. כתב הר״ב שמשמר היוצא אומר למשמר הנכנס מי ששיכן את שמו כו׳ הכי איתא בגמ׳ פ״ק דברכות דף י״ב. וכתבו התוס׳ תימא קצת מאי [ברכה] היא הואיל ולית בה לא שם ולא מלכות ע״כ. כלומר דהתם בפ״ו דף מ׳ אמרינן דכל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה וכתבתיה במשנה י״א פרק בתרא דמעשר שני:

חדשים לקטורת. כתב הר״ב. מפני שמעשרת וכו׳. עמ״ש בס״ד במשנה ד׳ פ״ב דיומא:

מי מעלה אברים מן הכבש למזבח. במשנה ד׳ פ״ב דיומא פי׳ הר״ב משום ברוב עם. ועמ״ש שם:

רבי אליעזר בן יעקב אומר המעלה אברים לכבש הוא מעלה אותן ע״ג המזבח. ס״ל מקום שכינה לאו אורח ארעא. גמ׳ פ״ב דיומא דף כ״ו. וכתבו התוס׳ דמודה ראב״י בההיא דתמיד [נשחט] [משנה ו׳] שחט ישראל וקבל הכהן נתנו לחברו וחברו לחברו כו׳. ומפרש בגמ׳ טעמא משום ברוב עם הדרת מלך [כמ״ש הר״ב שם] דהתם לא שייך למימר לאו אורח ארעא שהרי כשהיה נותנה לחברו לא היה הולך לו. אלא חוזר ומקבל ומושיט וחוזר ומקבל ומושיט. שהרי רוב פסחים היה להם אבל היכא שמוליך עד לכבש והולך לו ההוא ודאי לאו אורח ארעא:

לחזנים. פי׳ הר״ב דהיינו שמשים. ועמ״ש ברפ״ז דיומא:

[*היו מפשיטין כו׳. עיין רפ״ה דשקלים ובמשנה ד׳ פ״ק דמדות:

וחלונות. פירשתי במסכת מעילה רפ״ו].

תשמישי הכלים. כתב הר״ב וסדר כו׳ וצונף במצנפת. והכי חשיב במשנה דספ״ז דיומא מצנפת בבגדי כ״ה אע״פ שבתורה נקרא מגבעת. ועיין בפירש״י שבחומש דהכל חדא. ובתוס׳ פ״ב דיומא דף כ״ה דלשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד:

נוטל את הכף. כדאשכחן בנשיאים כף אחת מלאה קטרת. גמרא רפ״ה דיומא והעתקתיה שם:

דומה לתרקב גדול. וכן הגי׳ בכל הנוסחאות שבידי ואע״פ שבתרקב עצמו לא שייך לומר גדול שהרי אינו נקרא תרקב אלא כלי המחזיק ג׳ קבין. כמ״ש הר״ב במשנה ו׳ פ״ג. מ״מ כאן קורהו גדול בערך הדמיון שאליו נדמה הכף. והואיל והכף מחזיק ג׳ קבים והטני שנדמה ג״כ לתרקב שם במ״ו פ״ג. אינו מחזיק אלא קביים וחצי. כלפי הא הוא דתני הכא שהכף דומה לתרקב גדול כיון שהכף מחזיק ג׳ קבים:

בתוכו. ובמקרא כף אחת לשון נקבה. אבל אמרו בשם הראב״ע כל שאין בו רוח חיים זכרהו ונקבהו:

וכסוי היה לו. פירש הר״ב לבזך. וכן פירש הרמב״ם וקשיא לי מדתנן במשנה ב׳ פרק בתרא וכף וכסויה הר״ל שכשנתן הכף לחברו כדתנן בפ״ו [משנה ג׳] שהיה נותן לו גם כן כסוי הבזך. אבל ראיתי בפ״ג מהלכות תמידין שכתב ומכסה את הכף:

מי שזכה במחתה. כתב הר״ב ולא היה בזה פייס אלא מי שזכה בקטרת ע״י פייס. אומר לזה שעמו זכה עמי במחתה. הכי תני רבי יהודה בפ״ב דיומא דף כ״ה וגם בירושלמי. ופירשו התוס׳ דר״י ס״ל דכך הוא אומר כלומר שכן רגיל לומר לזה שעמו. אבל אם ירצה לומר לאחר. או שירצה לעשות הכל לבדו כדאשכחן בכ״ג ביוה״כ [וכדעת הרמב״ם שכתבתי משנה ב׳ פ״ב דיומא] הרשות בידו ורבנן פליגי עליה בהא דלא ס״ל דבדעת כהן תליא מלתא ומיהו מודו דאין חוזרים ומפייסים אלא דהעומד לימינו זוכה מכח פייס עכ״ד. אבל דעת הר״ב נראה דס״ל דאע״ג דתנא ר״י אומר י״ל דאין כאן מחלוקת כלל. ולפיכך העתיק דבריו. וטובא אשכחן במשנה כיוצא בזה וכמ״ש בסוף בכורים. ואיני יודע מנין לו להרמב״ם שבפרק ד׳ מהלכות תמידין. כתב שמי שזכה בתרומת הדשן. והוא הפייס הראשון. הוא המכניס המחתה הזאת:

וחתה. כתב הר״ב דל״ג מן המאוכלות הפנימיות. וכ״כ התוס׳ פ״ו דזבחים דף ס״ד. ואני הארכתי כבר בזה בס״ד במשנה ג׳ פ״ד דיומא:

נתפזר ממנו כקב גחלים. כתב הר״ב שהיה חותה במחתה של כסף בת ד׳ קבין וכו׳. כת״ק דמשנה ד׳ פ״ד דיומא. ומ״ש הר״ב וכדי להוליכה מלאה מערה באחרונה. כלומר לאחר שירד ולא בעודו על המזבח אחר שחתה שמה שלא חתה בשל זהב לא היה אלא כדי שלא תתקלקל בחתייה. אלא היינו טעמא שלא היה מערה עד באחרונה שירד כדי שתהא מליאה ולא יתפזר בירידתו בשפוע הכבש:

ובשבת. כתב הר״ב שאסור לכבות ואע״פ שמן התורה אינו איסור בכיבוי. אלא כשיתכוון לעשות פחם כמ״ש הר״ב במשנה ה׳ פ״ב דשבת. י״ל דהכא כיון דאפשר בלא כבוי לא התירו השבות במקדש. ועיין בפי׳ הר״ב בסמוך [*וכזה כתבתי בשם הכ״מ בפ״ק משנה ג׳]:

ועל השרץ. לשון הר״ב שנמצא בעזרה. לא דק למכתב אליבא דהלכתא דהלכה כר״ע שאומר במשנה דסוף ערובין. שאף מן העזרה מוציאין במקום שחייבין על זדונו כרת. וכן מ״ש הר״ב אבל נמצא בהיכל או באולם. לא דק כלל שזה אף דלא כר״ש בן ננס דפליג אדר״ע. דהא תנן התם דמודה אף במבין האולם ולמזבח. ומ״ש הר״ב דעל שבות כזה גזרו. עיין בערובין שם משנה י״ב:

המגריפה. והיה לה קול גדול. ולא יתכן לומר שהיא המגרפה דמשנה ח׳ פ״ג שהיה כלי שיר חשוב ויזרקוהו שא״א שלא ישברו קניה. וגם מגרפה שגורפים בו הדשן א״א לומר שהרי אין לה קול. אבל היה זה בלי ספק כלי שלישי שמשמיע קול והיה גם צורתו כצורת מגריפה. והתוס׳ בפ״ב דערכין דף י׳ כתבו דשני מיני מגרפות היו. אחת לדשון ואחת של שיר ע״כ. לאו למעוטי שלא היה עוד שלישי והיא זו שבכאן. אלא דהתם לא בקשו רק לתרץ שאין המגריפה שהוא כלי זמר זו שגורפים בה הדשן. אלא שתים היו:

ובן לוי. בפ״ו מה״ת כתב הרמב״ם וכן לוי. [בכ״ף]:

וראש המעמד. ענין המעמד בפ״ד דתענית (דף כ״ו):

היה מעמיד את הטמאים. כתב הר״ב הטמאים של אותו בית אב כו׳. אית דאמרי כו׳. ואית דאמרי מפני החשד כו׳. פלוגתא דאמוראי בגמ׳ פ״ז דפסחים דף פ״ב. ושם פירש״י טמאים של בית אב. וא״ת ולהרמב״ם שכתב הר״ב בשמו דטמאים היינו מצורעים. וכדי שיהיו מזומנים כו׳ מאי מפני החשד דהא לאו בכהנים מצורעים בלבד איירינן. כבר כתב בפ״ו מה״ת [ה״ה] וז״ל מפני החשד שידעו הכל שעדיין לא הביאו כפרתן. נראה שר״ל שלכך מעמידין אותן בשער המזרח. שידעו הכל שעדיין לא הביאו כפרתן. שמפני כן לא הוכשרו לכנוס ולא יחשדום שאינם נכנסים לפי שאין נכבד בעיניהם המקום המקודש. והכ״מ לא דק שם שהביא פירש״י בזה ואינו ענין לדברי הרמב״ם:

ו **מי שזכו בדשון מזבח הפנימי והמנורה כו׳**. וכפי סדר השנוי במשנתינו שניהם הקדימו ליכנס ולצאת קודם שיקטיר המקטיר. וכבר כתבתי בסוף פ״ג דאתיא כאבא שאול. אבל לרבנן לאחר שהקטיר נכנס זה שזכה בדשון המנורה ומטיב שתי הנרות. וכך כתב הרמב״ם בפ״ו מהלכות תמידין ומסיים ויוצא זה שהקטיר עם מדשן המנורה:

ומצא שתי נרות מזרחיים דולקים כו׳. מפורש ספ״ג [*ושם כתבתי גם לפי׳ הרשב״א. ודהך דהכא בשל בין הערבים היא ואע״ג דכתבתי שם בשמו דאפשר שאין הפסקה בין הטבת הנרות בשום עבודה. היינו דוקא התם דבשל בקר. אבל בין הערבים כתיב בהדיא ובהעלות [אהרן את] הנרות בין הערבים יקטירנה. וא״א שידליק ואח״כ יקטיר דאין עבודה לאחר העלאה כמ״ש לעיל שם ד״ה והניחו כו׳. אלא בעידן העלאה יקטיר קאמר רחמנא. וכך סדר הטבתן והדלקתן בין הערבים בזמן שנכנס ומצא שכבו כולן [שהרי בבקר כל שלא כבה אינו מכבה כמ״ש שם להרשב״א] חוץ משני המזרחיים. מדשן ה׳ נרות ואח״כ מקטיר. או מפסיק בדם התמיד. למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה כדלעיל שם. ואח״כ מטיב את המזרחי ומניח את המערבי דולק. ואח״כ מדשן את המערבי שבו היה מסיים ואותה פתילה הישנה תופסה בידו או מניחה בכלי. ומדליק את המערבי בפתילה חדשה מן הפתילה הישנה שהיה בנר המערבי. ואח״כ מדליק את המזרחי ואח״כ החמש. ובזמן שמצאן שכבו כולן. מדשן את ה׳ הנרות ומפסיק בעבודה אחרת וחוזר ונכנס ומטיב את שתי נרות המזרחיים ומדליק את המערבי ממזבח החיצון ואח״כ מדליק את השאר. ומתני׳ ה״ק מי שזכה בדישון המנורה בערב נכנס ומצא שתי נרות מזרחיים דולקים מדשן את המזרחי כלומר קודם שידשן את המערבי שבו מסיים לעולם. וממנו מדליק בין הערבים ולא הזכיר כאן הטבת ה׳ נרות לפי שלא בא עכשיו אלא ללמד איזו מאלו המזרחיים מדשן תחלה. אבל השאר לא אצטריך למתני דפשוט הוא שמדשנן ומדליקן מן המערבי. ולא מדשן את המזרחי ומניחו כך זמן מרובה קאמר אלא להקדים ולומר שאותו מדשן תחלה ומניח את המערבי כדי לסיים בו ולהדליק ממנו את המנורה. ויש לפרש דהא דקתני בין הערבים שמשמש שני ענינים. שממנו מדליקין בין הערבים. ומה שאמרנו היינו בין הערבים. וכאילו אמר שממנו מדליק את המנורה וזה בין הערבים. ואף מה ששנינו ברישא שמי שזכה בדשון מזבח הפנימי כו׳ ודישון המנורה כו׳ בערב הוא. שבשחר מניח הכוז על מעלה שניה. כדי ליתן שמן בשני המזרחיים לערב כי משזכה בתמיד שחרית יזכה בו ערבית חוץ מקטורת שלא שנה בה אדם מעולם כמ״ש טעמא במ״ד פ״ב דיומא. והלכך אינו מוציא ומשתחוה עד לערב. ואף בטני כך לפי שצריך לדשן גם בערב מערכת הבקר ואינו מוציא הטני עד לערב. ותדע לך

שא״כ מי שזכה בדשון מזבח הפנימי אחר [שכיבד] את הכל לתוך הטני למה מניחו עוד שם ואינו מוציאו מיד וכי ליכנס שניה עם מי שזכה בדשון המנורה הוא צריך אלא שלעולם שני אלו מקדימין לפניהם ועיין לקמן. ובערב זה גומר דישון מזבח [הפנימי] ומוציא הטני. וזה גומר דישון כל הנרות ומוציא הכוז ויוצא ומשתחוה. ואין להקשות דקתני הכא מי שזכה בדישון המנורה. והרי ההדלקה עיקר בבין הערבים. דיש שני טעמים בדבר. חדא שהדישון הוא ההתחלה. ועוד שהדישון היא עבודה ועליו מפייסים אבל ההדלקה אינה עבודה לענין זה שהדליק. כדאיתא ביומא פרק בראשונה (יומא דף כ״ד ע״ב) אלו דברי רשב״א ז״ל. והחכם אשר שאל ממנו והשיב לו חזר וכתב לו ושבחוהו לפירוש זה ושהוא כפתור ופרח אלא שיש לתמוה על המסדר משנה זו איך קבעה במקום הזה ללמד על עבודה של בין הערבים. וכל מה שקדם לה והבא אחריה בעבודה של בקר. וגבי הטבה של בקר ה״ל למתני העלאה דבין הערבים. ומ״ט נטר ליה עד הכא. ע״כ. ואע״פ שהרשב״א השיבו גם על זה שלא היה יכול לשנות אותו למעלה. כדי שלא להפסיק בעבודה של בקר ואחר שסיים את עקרי העבודות שנאה. ע״כ. תירוץ תלוש הוא ואינו מספיק. אבל אפשר לי לומר אחר נטילת רשות מכבודו של הרשב״א ז״ל לתרץ באופן אחר והוא זה משום דהחלו עולים כו׳ מי שזכו כו׳ היה בשחרית וגם בין הערבים לעולם. וכמו שהוא בלשון הרשב״א שכתבתי לפיכך יש מקום למסדר המשנה לשיסמוך ויסדר כאן עבודת המנורה בשל הערבים באותו המקדים שזכה בדשון המנורה. כדאמרן. אלא שצריך טעם למה מקדימים בשחר כלל. כיון שאין עושים אז כלום לפי דברי הרשב״א ז״ל]:

מצאו שכבה. כתב הר״ב בין שכבה עכשיו אחר שחיטת התמיד כו׳. לא דייק דאחר זריקה הוא שהיתה כניסה זו כמ״ש לעיל בסמוך היה ממתין עד לאחר זריקת התמיד. וכבר נמצא בלשונו כיוצא בזה ספ״ג. ושם הארכתי דאחר זריקת התמיד הוא בדווקא:

ומדליקו ממזבח העולה. לשון הר״ב שאין מדליקין נר מערבי לעולם. אלא מאש של מזבח העולה כו׳. צריכים לדחוק דהא דכתב לעולם לא דוקא. דהא בספ״ג תנן ומדליקן מן הדולקים. ופירש הר״ב. ואם אין בנרות דולקין מדליקן ממזבח העולה. ש״מ דכי יש דולקין שפיר טפי למדלקינהו מינייהו. אלא לעולם דקאמר לאו דוקא ולא בא לומר אלא שאין מדליקין בשום אש אחר שבמקדש ולא למעוטי נרות דמנורה אם יש בהם דולקין. ויותר נראה בעיני שהר״ב נמשך בכאן אחר לשון הרמב״ם בפירושו. שכך הוא סובר שנר מערבי אין מדליקין אותו כלל אלא ממזבח העולה. וכ״כ ג״כ בחבורו פ״ג מה״ת. אע״פ שהשיגו הראב״ד מהמשנה דספ״ג דתנן מדליקין מן [*הדולקים אלמא דכל היכא דאפשר מיניה וביה טפי עדיף] נדחק הכ״מ ליישב דלשון רבינו לאו דוקא. ולא קאי אלא על המזרחי שבב׳ הנרות ולא על המערבי. והנה הנם דברי הר״ב דהכא כהרמב״ם. ודלעיל כהראב״ד:

צבר את הגחלים וכו׳. והא דקטרת קודם להעלאת איברים דתנן באידך פרקין. אמרי׳ בפ״ג דיומא דף ל״ג דתניא יוקדם דבר שנאמר בו בבקר בבקר. לדבר שלא נאמר בו אלא בקר אחד בלבד. וכתב רש״י וא״ת הא שדינן עליה חד מהנך דב׳ גזירים אדם התמיד (לאבא שאול כמ״ש בספ״ג). אדם התמיד הוא דשדינן עליה. ולא על האברים וא״ת מכפר עדיף [כדהתם] אין כפרה אלא בדם. ע״כ:

נותנו לו בחפניו. ומשתחוה ויוצא. הרמב״ם פ״ג מה״ת:

שלא תתחיל לפניך שלא תכוה. פירש הר״ב. היה שופך הקטרת על הגחלים לצד מערב וכשהיה מתפזר לצד עצמו היה צוברו כו׳. פי׳ לפירושו שהיה שופכו לצד מערב. ואע״פ שרוב מן הקטרת נשפך בשפיכה של צד מערב. מ״מ אירע שנתפזר לצד עצמו והיה גוררו מה שנתפזר לצדו וצוברו ג״כ לצבור השפיכה. וע״י שנעשה הכל צבור נשתהה העשן מלבא וקשיא לי לישנא דמרדד דהכא דלא הוי כמו מרדדן דמתני׳ דלעיל. דהתם מרקען ומפשט אותן על פני כל המזבח. והכא בקטרת גורר וצובר. ואין זה ריקוע וכבר כתב הר״ב לעיל דרידוד ריקוע הוא. ועוד בספ״ז דמקואות מקוה שמימיו מרודדין מתפשטין ומתרחבין ובמשנה ב׳ פ״ז דאהלות אהל מרודד. ורש״י דיומא פרק הוציאו לו (יומא דף נ״ב) בההיא דצוברה פנימי שהוא חוצה לו שהביא הר״ב. מפרש דצובר חוצה לו לצד מערב והולך ומושך ידו אליו וצובר תמיד במשיכה. ולא יתחיל לצבור מלפניו שמא יכוה כשיתפשט זרועו וימשוך חוצה לו. ולתוס׳ דהתם אשתמיט דהך דהזהר שלא תתחיל מלפניך כו׳ משנה היא. וסברו שהיא ברייתא ונדחקו מאד ללא צורך:

פרשו העם. [*לשון הרמב״ם פ״ג מה״ת. ואחר שאומר יפרשו כל העם]. וכתב הר״ב. כל הכהנים פורשים מבין האולם ולמזבח כו׳. עיין בספ״ק דכלים. ומ״ש בבאו לכפר בקדש כל כפרה כו׳. בגמ׳ פ״ד דיומא דף מ״ד.

ז **להשתחות**. פירש הר״ב בהיכל ולא מיקרי ביאה שלא לצורך. דהא דכתיב (ויקרא ט״ז:ב׳) ואל יבא בכל עת אל הקדש דרשינן בפ״ג דמנחות דף כ״ז דקדש הוא ההיכל באל יבא. ואל מבית לפרוכת וגו׳ במיתה. ומל׳ הר״ב משמע דכל השתחויה שריא. ולא הויא שלא לצורך. וכן נראה מפשט דברי הרמב״ם בפ״ב מה׳ ביאת המקדש. וכתב שם הכ״מ שכך הם דברי התוס׳ דמנחות שם אלא שמפני דברי הסמ״ג שכ׳ להשתחוות בגמר עבודה. נדחק להעמיד גם דברי הרמב״ם שכך הוא סובר שצריך שתהיה ההשתחויה בגמר עבודה. ואני אומר שאף דברי התוס׳ אינם אמורים אלא כדברי הסמ״ג. שכך לשונם דהשתחואה צורך עבודה היא. ע״כ. ומדלא כתבו עבודה היא ודקדקו לכתוב צורך עבודה. ש״מ דאין דעתם למשרי השתחויה אלא כשהיא עם עבודה. והסמ״ג שכחב גמר עבודה. לפי שכן מצינו בגמר עבודות השתחויה. כדתנן במכילתין. ומ״מ נ״ל שהעיקר דכל השתחויה שרי. שכן בסוף מס׳

חגיגה כהנים ע״ה שאינם ראוים לעבודה נכנסים להשתחוות כמו שכתבתי שם [מ״א] בשם רש״י ותוס׳:

וכיון ששמע הממונה קול רגליו כו׳. ע״י פעמוני זהב שבשולי המעיל:

שהוא יוצא. פי׳ שהוא יוצא ממקומו באשר הוא שם ורוצה ליכנס להיכל. קדם הוא והגביה לו את הפרוכת נכנס והשתחוה כו׳. אבל הרמב״ם בפ״ה מה׳ כלי המקדש העתיק שלשה אוחזין כו׳. ויכנס להיכל וישתחוה וכיון שישמע הסגן [*קול רגליו של כ״ג שהוא יוצא] מגביה לו את הפרוכת ואחר שיצא נכנסו אחיו הכהנים. ע״כ. נראה דשהוא יוצא היינו מההיכל. ולפ״ז הא דגרס נכנס והשתחוה מוקדם. דקודם ששמע הממונה כו׳ נכנס והשתחוה. וזה דוחק. ובנוסחת א״י שבידי נמחק מלת נכנס אבל ג״ז שלא כסדר הרמב״ם. שכתב ההשתחויה קודם שישמע קול רגליו כו׳. והכי מסתבר דודאי משתחוה קודם שישמע קול רגליו לצאת וא״כ על כרחך הא דתנן והשתחוה הוא מוקדם. וא״כ אף אתה אל תמחק נכנס והוא ג״כ מוקדם. ועדיין קשיא דלמה מגביה פרוכת בצאתו ולא כן בבואו אל הקדש. וכ״כ שהיה הפרוכת כל היום מוגבה ועומד ע״י קשרים ויתרות ליכנס ולצאת הכהנים הצריכים לעבודת מנורה ומזבח הפנימי אלא כשנכנס הכ״ג מסירים הפרוכת מהקשרים ויתרות כדי שיהיה נתלה על עמדו וכבוד גדול נעשה לו לכ״ג בזה להצניע אחריו הקדש כאילו מתיחד שם עם השוכן בבית ברוך הוא ולפיכך אחר שחזר ורוצה לצאת הוצרך להגביה ולא כן בעת כניסתו. כך נ״ל:

הפרוכת פי׳ הר״ב שעל האולם ויפה פירש ואשתמטתיה להכ״מ שנדחק שם בה׳ כלי המקדש. וכתב שצריך לומר שגם על ההיכל היה פרוכת. ע״כ. וזה לא שמענו בשום מקום.

באו ועמדו. ל׳ הר״ב לאחר שברכו וקראו ועשו העבודות האמורות לעיל. וז״ל הרמב״ם באו ועמדו רומז אל כל הכהנים שקראו בלשכת הגזית. ואח״כ עשו מן העבודות מה שעשו:

עמדו הראשונים. פי׳ הר״ב אלו הה׳ כהנים כו׳. וז״ל הרמב״ם. הראשונים הם ה׳ כהנים שזכר אותם ואמר שגמרו עבודתם תחלה ועמדו על מעלות האולם קודם שיגיעו שאר אחיהם העוסקים בהעלאת איברי התמיד. וכ״כ בחבורו פ״ו מה״ת שאחר שמעלין האיברים מן הכבש למזבח מתחילין אלו שעל מעלות האולם ומברכין ב״כ וכו׳:

כף וכסויה. עמ״ש בזה במ״ד פ״ה:

ברכה אחת. פי׳ הר״ב. לפי שלא היו עונין אחריהן אמן בין פסוק לפסוק הארכתי בזה בס״ד במ״ו פ״ז דסוטה.

[*אלא שבמדינה כו׳. ובמקדש ברכה אחת. חזר ותנא ובמקדש כו׳. אגב שרצה לשנות כל החלוקים בענין ב״כ בין במדינה לבמקדש. ולישנא דאלא עיין בספ״ק דב״ק מ״ש שם בס״ד]:

כנגד כתפותיהם. פי׳ הר״ב לפי שצריכים נשיאות כפים. עמש״ש [פ״ו דסוטה] בס״ד:

שנאמר וישא וגו׳. גם על זה פקח עיניך וראה מ״ש שם בס״ד:

בזמן שכ״ג רוצה להקטיר. על שם שעולה קיטור ותמרות עשן מן החלבים והאברים קרי להו בלשון הקטרה אבל במ״ב פ״ק דיומא תנן אם רצה להקריב מקריב. ואותה משנה העתיקה הרמב״ם בפ״ה מהלכות כלי המקדש. בכל יום שרוצה להקטיר קטורת מקטיר. ופי׳ הכ״מ שכן קטרת שמעשרת רשאי להקטיר לכשירצה כ״ש לאינך. ומשנתינו זו דפרקין העתיק שם בזמן שכ״ג רוצה להקריב. ומ״ש הר״ב ונוטל חלק בראש. עיין בפירושו שם ביומא.

וסמך עליהן. פי׳ הר״ב משום כבודו של כ״ג כו׳. דאילו סמיכה דקרא. לא אשכחן אלא בחיים ולא בשחוטין. כדתנן סוף פ״ט דמנחות:

הושיט השני לראשון כו׳. האי נמי משום יקרא דכ״ג וכעין קריאת כ״ג ביה״כ. כדתנן בפ״ז דיומא:

נתנו לו יין לנסך כו׳. תמיהני דלא תנן להעלאת סולת והקטרת החביתין ועוד דקדמו לניסוך היין. כמ״ש ספ״ד. ויראה לי דאף העלאת האברים בדין לא ה״ל לשנותן דממילא ידעינן לה. וה״נ סולת וחביתין דהא תנן התם השביעי בסלת השמיני בחביתין. והעלאת אברים וניסוך היין לא שנאן אלא מפני דבר שנתחדש בהם בכ״ג. שמושיטין לו וסומך ושמקיף ברגל דרך ימין וכהן אחר מביא לו היין למקום הניסוך שלא בהקפה:

והסודרין. פירש הר״ב להניף כשינסך הכהן. כדי שידעו הלוים וידברו בשיר. דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מנין שאין אומרים שירה אלא על היין שנאמר (שופטים ט׳:י״ג) ותאמר להם הגפן החדלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים אם אנשים משמח אלהים במה משמח. מכאן שאין אומרים שירה אלא על היין. גמרא פ״ב דערכין דף י״א. ואיתא נמי ברפ״ו דברכות ושם כתבו התוס׳ וז״ל פירוש אין אומרים שירה על שום אכילת מזבח. כגון זריקת דמים ונסוך המים כי אם על היין. אבל ודאי מצינו שירה בלא יין. כגון הלל בשחיטת פסחים. כדתנן התם פ״ה מ״ז:

ושתי חצוצרות של כסף בידם. כך העתיקו התוס׳ בזבחים פ״ז דף ס״ח [ד״ה כשהוא חי]. וכן צריך לומר שכך היה גירסת הר״ב כמו שאוכיח בס״ד בסוף מסכת קנים:

תקעו והריעו ותקעו. לפי שאפשר לאדם שלא יראה הנפת הסודרים כשיפנה לבו לדבר אחר. וא״נ כשהיו בתוך הלשכות או בהר הבית. לא בעזרה אבל קול התקיעות. א״א שלא ישמעם. ולפיכך תקעו כדי שיפנו לראות בהנפת הסודרים. כך נ״ל ועיין בסמוך:

הקיש בן ארזא בצלצל. כלי זמר אחרים היו ג״כ שם כדתנן בפרק ב׳ דערכין. וז״ל הרמב״ם פ״ו מה״ת ובשעת הניסוך אומרים הלוים בשיר ומכין המשוררים במיני נגון שבמקדש. ע״כ. אלא שזה היה כלי זמר מיוחד שאין שם אלא הוא וקול גדול היה לו והוא המתחיל וממונה מיוחד היה לו כדתנן ברפ״ה דשקלים. ופי׳ צלצל [*כאשר כתב הר״ב כאן. כן כתבו ברפ״ה דשקלים. ועמ״ש] הר״ב שם בערכין מ״ה:

הגיע לפרק תקעו. פי׳ הר״ב לסוף פרשה. ובמ״ה פרק בתרא דסוכה כתב הר״ב. אהא דתנן התם ט׳ תקיעות לתמיד של שחר שבשיר היו ג׳ פרקים שמפסיקים בו. ועל כל פרק היו הכהנים תוקעים ג׳ תקיעות תר״ת. ומשמע התם דלא הוו תקיעות יתרות אלא הני ט׳ דשחר וכן ט׳ לתמיד דבין הערבים ועוד ג׳ לפתיחת שערים וכן תנן נמי בפ״ב דערכין. והשתא הא אשכחן עוד ג׳ שתקעו על שלחן החלבים. והרמב״ם בפ״ו מה״ת העתיק והקיש בן ארזא בצלצל ותקעו אלו בחצוצרות ודברו הלוים בשיר הגיעו לפרק תקעו וכו׳ וא״כ הוו טפי טובא ומיהו בזה י״ל דתני והדר מפרש ותקעו אלו בחצוצרות ואימתי כשהגיעו לפרק וכו׳ ולהתוספות שכתבתי שם בסוכה דמפרשים דתקיעות דפרק בתחלת הפרק היו. י״ל דתקעו והריעו ותקעו שעל שלחן החלבים. לתקיעות דתחלת הפרק נחשבו. אבל הר״ב שמפרש לפרק לסוף פרשה. קשיא. וירא׳ה לי דמתני׳ דסוכה וערכין דתנן בהן אין פוחתין מכ״א תקיעות לא בעי למחשב להני שלשה. לפי שאפשר היה בלא הם. שהרי הנפת הסודרין היתה משמשת להודיע ללוים שידברו בשיר. אלא מפני שאפשר שלא ישיתו לב לראות. או שלא יהיו בעזרה. לכך תקעו ג״כ שאע״פ שאינו משים לב לשמוע על כרחו הוא שישמע. ומפני כן ישים לבו לראות אימתי יניף בסודרים כמו שכתבתי לעיל. והואיל ועיקר התקנה הנפת הסודרין היא. סברה ההיא מתני׳ דלאו בכל יומא הוו הנהו תקיעות שעל שלחן החלבים דזריזין היו הלוים שבמקדש לבא לעזרה והיו נותנין לב לראות על הנפת הסודרים ולא היה כן אלא בשעת חירום וכיוצא בזה כשהיו טרודים שהיו צריכים זירוז רב. א״נ סברה דלא היו כלל ותנאי נינהו.

והשתחוו העם. כל העם שבעזרה. הרמב״ם פ״ו מה״ת.

היו אומרים לה׳ הארץ. כל המזמור. רש״י פרק בתרא דר״ה דף ל״א:

בשני היו אומרים גדול ה׳ ומהולל מאד בעיר אלהינו הר קדשו. פי׳ הר״ב שבו נחלקו המים והיה רקיע בין מים למים. ונתעלה וישב במרום דוגמת שכנו בעירו והר קדשו. רש״י שם:

בשלישי אלהים נצב בעדת אל. פי׳ הר״ב שבו נראית היבשה שעליה עומדים הדיינים לעשות דין. ולשון הרמב״ם שעליה יהיה הדין והדיינין. ע״כ. ואסיפיה דקרא קיימי בקרב אלהים ישפוט. ובגמ׳ דר״ה שם על שום שגילה ארץ בחכמתו והכין תבל לעדתו. ופירש״י. שגילה ארץ מקום מצב עדתו.

מנוחה לחיי העולמים. כתב הר״ב האי תנא סבר לה כמ״ד שיתא אלפי שנין הוי עלמא וחד חרוב כו׳ לאפוקי ממ״ד תרי חרוב. שנאמר (הושע ו׳:ב׳) יחיינו מיומים [דליכא למימר על שם יום א׳ [שכולו שבת]. דהא תרי נינהו] גמ׳ שם:

לחיי העולמים. והר״ב העתיק לחי העולמים ושניהם צדקו יחדיו. שאם אתה אומר לחיי העולמים הכוונה להשי״ת שהוא חיי העולמים כולם כענין שנאמר (נחמיה ט׳:ו׳) ואתה מחיה את כולם. ואפילו א״ת חיי העולם. הוא נכון. כי הוא סמוך משם חיים שלא נמצא נפרד בלשון הקדש. וכשאתה אומר חי העולמים ג״כ נכון ותהיה הקריאה חי בצירי כענין שנאמר (דניאל י״ב:ז׳) וישבע בחי העולם שהוא סמוך. ויהיה ענינו חיים של העולמים. והוא הש״י שהוא חיותו של עולם כאמור. משא״כ חי בפת״ח שאינו סמוך יהיה ענינו העולם שהוא חי ואין העולם עצמו חי על צד האמת וזה דברי הרמב״ם בפ״ב מהלכות יסודי התורה שמפני כן הוא אומר חי ה׳ בפת״ח לפי שאין הבורא וחייו שנים. כמו חיי הגופים החיים או כחיי המלאכים. ולפיכך אומר חי פרעה חי נפשך כולם בצירי. ולפיכך הנכון שיאמר חי העולמים בצירי וכלשון המקרא וישבע בחי העולם. שאז המכוון בחיים של העולמים. והוא הבורא יתברך. ומה שבעל העקדה בפ׳ מקץ השיב על דברי הרמב״ם בזה. שאם כדבריו כן הוא יהיה חי בציר״י לשון חיים. ולא נמצא בלשון הקדש בחיים שם נפרד. כבר השיב ע״ז המדקדק מוהר״ר שמואל ארקוולט״ו ז״ל ה״ה במהדורותיו ששלח לי על ספרו ערוגת הבושם. אמר שם שכן מים אינו נמצא נפרד ובסמיכות יאמר מי הים בציר״י כן יאמר מן חיים חי בציר״י. כשהוא סמוך. וענינו חיי העולמים. וכן בחתימת [*ברוך שאמר וחתימת] ישתבח. הנכון לקרוא חי העולמים בציר״י.

סליקא לה מסכת תמיד

פרק א

א **בשלשה מקומות הכהנים שומרים כו׳.** משום דבעי לאורויי במעשה דתמיד עבודת כהנים נקט תחלה שמירתן ומקום שכיבתן עד שהוא מסדר כל הסדר שתחלה טובלין וכו׳ כ״כ המפרש. ואינו פירש״י כנראה מסוגית לשונו ועוד שנמצא כתוב בו בשם רש״י.

בשלשה מקומות הכהנים שומרים כו׳. כתב הר״ב ילפינן מדכתיב והחונים לפני המשכן קדמה וגו׳ שומרי משמרת המקדש למשמרת בני ישראל ואע״ג דקרא קאמר והחונים וגו׳ משה ואהרן ובניו מפרש בגמ׳ דה״ק והחונים וגו׳ משה והדר אהרן ובניו מדכתיב והחונים וכתוב שומרי חונים לחוד ושומרים לחוד:

הכהנים שומרים. עיין בריש מסכת מדות:

שומרים. כתב הר״ב וגדולה הוא לבית שלא יהא בלא שומרים כו׳ עיין עוד לשונו ריש מס׳ מדות ומ״ש שם.

בבית אבטינס. מפורש בפי׳ מ״ה פ״ק דיומא [*ויותר מזה בסוף מדות]:

בבית הניצוץ. לא שמעתי בו טעם למה נקרא כן. לשון המפרש:

ובבית המוקד. פר״ח בפ״ק דיומא [דף כ״ו ע״ב] על שם שלא היה האש כבה משם לעולם מפני שהיו נוטלין האש לצורך המזבח. דאמרי׳ בת״כ שמצוה להביא מן ההדיוט. שנאמר (ויקרא א׳:ז׳) ונתנו בני אהרן אש על המזבח אע״פ שהאש יורד מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט [ובמס׳] שבת [ספ״ק] תנן ומאחיזין את האור במדורת בית המוקד וכו׳. לשון המפרש. ועיין בפי׳ הר״ב מ״ג פ״ג:

היו עליות. ל׳ הר״ב בנויות בצד שערי העזרה. ואפילו היו אותן עליות מקצתן בעזרה יכולין כהנים לישב כשהיו עייפים. דגגים ועליות לא נתקדשו כדאמר בפסחים [דף פ״ה ע״ב]. ובעזרה אין אדם יכול לישב. דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד [כמ״ש הר״ב ברפ״ז דיומא] ל׳ המפרש:

והרובין. לשון הר״ב ילדים תרגום ילד רביא והם כהנים שלא הגיעו עדיין לעשות עבודה כגון פחותים מי״ג. ולפי שעדיין לא הגיעו לעשות עבודה ואין יכולים לעשותה עבדינן להו שומרים שאותן שיכולין לעבוד אינן רוצין לשמור ועוד הואיל ויכולין לעבוד אין אנו מניחין אותן לשמור. ל׳ המפרש:

כיפה. לשון הר״ב ארקוולט״ו בלע״ז ובל׳ אשכנז (גיוועלב) וז״ל הרמב״ם כיפה היא ידועה שגגה דומה למקצת עגולה. ע״כ. ועמ״ש במשנה ה׳ פ״ט דסנהדרין:

וזקני בית אב ישנים שם. בחציה שבחול. עיין בפי׳ הר״ב דסוף מדות:

ומפתחות העזרה בידם. כלומר בידי אותם הכהנים [הישנים] לשם היו מונחות כל מפתחות העזרה ומפרש במס׳ מדות [ספ״ק] היכן היתה [הנחתן] מקום היה שם אמה על אמה וכו׳ לשון המפרש:

ופרחי כהונה. פירש הר״ב בחורים שמתחיל שער זקנם לפרוח והן היו השומרים. ובגמ׳ אמרי׳ התם קרו להו רובים הכא קרו להו פרחי כהונה. אמרי אין. התם דלא מטו למעבד עבודה קרי להו רובים. הכא דמטו להו למעבד עבודה קרי להו פרחי:

תחת ראשיהם. פירש הר״ב כנגד ראשיהם כו׳. ואין מותר להשתמש בהן אלא בשעת עבודה. אבל ליהנות נתנו אפילו שלא בשעת עבודה. כמ״ש הר״ב בריש פ״ז דיומא. ועיין במשנה ב׳ פ״ט דכלאים.

תחת הבירה. פי׳ הר״ב כל המקדש קרוי בירה כו׳. עמ״ש במ״ח פ״ז דפסחים.

[*ומדורה היתה שם. עיין בפי׳ הר״ב משנה ז׳ פ״ק דמדות]:

ירד וטבל. והא דתנן במסכת מגילה [פ״ב משנה ד] לא מזין ולא טובלין אלא ביום. [לפירש״י והר״ב דהתם] היינו בחייבי טבילה שצריכין ספירה. כמו טמא מת. או זב או מצורע וכשיגיע יום [ז׳] וספר מקצתו יטבול. דסד״א הואיל [והיום [הולך] אחר הלילה] מתחלת הלילה הוי שביעי קמ״ל דלענין טבילה עד דהוי יום. דכתיב (ויקרא ע״ו) וספרה לה שבעת ימים. ימים ולא לילות. ונדה ויולדת טבילתן בלילה שהרי כל שבעה שלהן הן טמאין הלכך ליל שמיני הן טובלים. לשון המפרש.

[*ונסתפג. פירש הר״ב קינח כו׳ עמ״ש משנה ה׳ פכ״ב דשבת].

יוצא והולך לו. עיין בספ״ה. ופירש הר״ב. לפי שטבול יום משתלח חוץ לעזרה כדאמרינן באלו דברים [דמסכת פסחים דף ס״ז] וכל זב לרבות בעל קרי ועיין במשנה י״א פרק בתרא דזבים ומ״ש שם ועיין במשנה ח׳ פ״ק דכלים. וא״ת והיאך יכול לישב בבית המוקד עד שהשערים נפתחים. זה פי׳ הר״ב בסוף פ״ק דמדות.

ב **משכים וטובל.** פירש הר״ב שלא היה אדם נכנס לעזרה לעבוד וכו׳ כדתנן במשנה ג׳ פ״ג דיומא. ושם מפורש בס״ד.

[*הממונה. עמ״ש ברפ״ג דיומא בס״ד]:

ודופק. לשון דופק מורה על המקיש בפתח בנחת. כמו קול דודי דופק (שיר השירים ה׳:ב׳) . הרמב״ם.

יבא ויפיס. בכאן בחצי בית המוקד הבנוי בקדש דאין מטילין פייס אלא בעזרה במקום הקדוש דבעינן בית אלהים נהלך ברגש כדמפרש במסכת יומא [דף כ״ה] והפיסו בחצי בית המוקד המקודש ואע״ג דשאר פייסות היו בלשכת הגזית כדמפרש ביומא [וכדמוכח ספ״ב דלקמן] התם היינו טעמא מפני שאותם כהנים שהיו בעזרה היו קרובים ללשכת הגזית. וכיון דלשכת הגזית מקריבתו [להתם] הוי מפייסי. אבל הכא כיון דהוו בבית המוקד שעדיין לא ירדו לעזרה ואיכא נמי בבית המוקד מקום מקודש הוו מפייסי התם ובעזרה א״א לפייס כו׳. [כמ״ש בספ״ב] כ״כ המפרש. אבל הרמב״ם ריש פ״ו מה״ת כתב יבואו ויעמדו בלשכת הגזית ויפייסו פייס ראשון ושני.

ג **פשפש**. פי׳ הר״ב פתח קטן שבתוך גופו של פתח גדול והך סתמא ר׳ יהודה דמדות [פ״ק משנה ז׳] דאמר פתח קטן היה לו וכו׳ כ״כ המפרש. והרמב״ם בסוף הלכות בית הבחירה כתב כדברי ר״י וגם במדות משמע דלא פליגי.

ושתי אבוקות של אור בידם. לכאורה מדסתם תנא ולא תני חוץ מלילי שבת ויוה״כ [משמע] דאף בהן היו עושין כן. וטעמא רבא איכא. דטלטול נרות אינו אלא שבות ואין שבות במקדש כדאיתא בסוף ערובין. אבל הרמב״ם כתב בסוף הלכות ב״ה דבליל שבת אין בידם אור. אלא בודקין בנרות הדולקים שם מע״ש וכתב הכ״מ דאע״ג דאינו אלא שבות שאני הכא דאפשר בנרות הדולקים מע״ש. ע״כ. ומצינו ג״כ הרבה שבות שהן במקדש כמ״ש בסוף עירובין [*ועיין מ״ש בפ״ה משנה ה׳ בד״ה נתפזר כו׳] ועוד נראה לי דלישא אבוקה של אור בידו יש בו משום הטיית הנר שהוא מבעיר ממש. כמ״ש הר״ב במשנה ג׳ פ״ק דשבת. דכך לי מטה השעוה או הזפת או חלב שבאבוקה כמו מטה השמן שבנר [*ולפי שהוא קרוב לשיטה גזרו בו במקדש ג״כ]: באכסדרא. פי׳ הר״ב סביב לעזרה מבפנים עמודים יוצאין חוץ לכותלי העזרה. כלומר רחוק מכותלי העזרה. ואמרי׳ בגמ׳. דשל בנין היו. כלומר של אבנים. דהא כתיב (דברים ט״ז) לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה׳ אלהיך. וה״ק לא תטע לך אשרה לא תטע לך כל עץ וכמ״ש בס״פ בתרא דמדות. [*וע״ש פ״א משנה ו׳ ופ״ב משנה ו׳] ומ״ש הר״ב העשויות לצד רוח צפונית. שבית המוקד היה בצפון כדתנן במשנה ג׳ פ״ג:

[*בית עושי חביתין. עיין במשנה ד׳ פ״ק דמדות].

שלום הכל שלום. כפל לשון כ״כ המפרש.

העמידו עושי חביתים לעשות חביתין. לאו דחביתין קדימי שאין הסדר שנוי כך לקמן. אלא מעמיד אותם להחם חמין לרבוכה. גמ׳ [דף כ״ח] :

ד **והם אומרים לו הזהר**. אע״פ שהוא יודע בדבר צריך להזהירו שהוא יהא הולך יחידי ושמא ישכח ויגע ומתוך שמזהירין אותו הוא נזהר. לשון המפרש:

עד שתקדש כו׳. דלינה פוסלת מן קדוש ידים ורגלים. וצריך לחזור ולקדש [כר׳ בברייתא פ״ב די״ט] המפרש:

והרי המחתה. כל זה היה אומר לו. הרי המחתה נתונה כו׳. המפרש:

בין הכבש למזבח במערבו של כבש. כלומר באלכסון היא נתונה ממוצעת בין כבש למזבח בזוית הכבש היא נתונה אצל מקום שכלה הכבש. דהיינו בין הכבש למזבח. המפרש.

אין אדם נכנס עמו. שבין אולם למזבח אין אדם יכול ליכנס בהן אלא בשעת עבודה. וכי היכי דאדם אסור ליכנס בין אולם למזבח הכי [נמי] הוא דאסור ליכנס בין אולם לכבש דכבש הוא כמזבח לכל דבר. [כדתנן ספ״ט דזבחים] המפרש:

ולא נר בידו. לשון המפרש לפי שהולך יחידי. ע״כ. ונ״ל שר״ל דמשום שהולך יחידי הוה אמינא שהיה נר בידו קמ״ל מתני׳ דלא:

לא היו רואין אותו. לפי שהיו מצד [אחר] של כבש במזרחו [דהא] גובה הכבש שהוא גובה [הרבה] אמות. היה מפסיק. המפרש.

ולא שומעין את קולו. מפני שרוצה לומר עד שיהיו שומעין את הקול וכו׳ [תני] ולא היו שומעין את קולו. המפרש:

מוכני. פירש הר״ב גלגל הסובב שעל ידו משקעים כו׳. הארכתי בזה בס״ד במשנה י׳ פ״ג דיומא. ומ״ש הר״ב שהרמב״ם אומר שהמוכני הוא כלי סביב לכיור כו׳. הקשה על זה בכף נחת מה קול היה בהוצאת הכיור מן המוכני. ע״כ. ואשתמטתיה מ״ש הרמב״ם בפירוש משנה ח׳ פ״ג דמכילתין דשם כתב וז״ל. בגמ׳ יומא [דל״ז] נתבאר שהמוכני שעשה בן קטין היה מכסה [עולה] ויורד בגלגל והוא מה שאמרו מאי מוכני גלגלא דהוו משקעי ליה והיו שומעין לגלגול הגלגל ההוא [קול גדול]. ע״כ. וגם מהכ״מ אישתמטתיה להא בספ״ג מהל׳ בית הבחירה אדכתב שם הרמב״ם כדבריו שבכאן ובפ״ה מהל׳ ביאת מקדש כתב שמשקעים אותו כתב הכ״מ שאפשר שמפרש שני פירושים. וכאן כתב האריך ושם כתב האחר. ע״כ. וזה דוחק לומר כן לפי ששני הפירושים אינם עולים כאחד ונמצא הרמב״ם יהיה כמסתפק. אבל מלשונו זה שבפי׳ בפ״ג דלקמן מוכח שדבריו עולים בסגנון אחד. שהיה כלי סביב ושהיו משקעים אותו הכלי:

הגיע עת. לקדש. המפרש.

המאוכלות הפנימיות. פירש הר״ב הגחלים שבאמצע האש שנתאכלו היטב כו׳ דאשר תאכל האש כתיב (ויקרא ו׳:ג׳) ועמ״ש בס״ד במשנה ג׳ פ״ד דיומא.

הפך פניו לצפון. כלומר לא היה מהלך כדרכו דרך מזרח ויוצא חוץ לעזרה. אלא הופך פניו לצפון העזרה דהיינו לדרום המזבח:

הלך למזרחו של כבש כעשר אמות צבר את הגחלים וכו׳. וא״ת הא בעינן ושמו אצל המזבח ונהי דכבש כמזבח לכל מילי [כמ״ש לעיל] מ״מ היה לנו לקרבו אצל המזבח ועדיין הוא רחוק מן המזבח עשרים אמות [לפי המדה דתנן במשנה ג׳ פ״ג דמדות] אמר לי רבי דמוהשליך דכתיב במוראה ונוצה דייקינן. דכתיב במוראה ונוצה (שם א׳) והשליך אותה אצל המזבח קדמה וקים להו לרבנן דלא מקרו השלכה פחות [מכ׳] אמות ועולת העוף היא נעשית על קרן דרומית מזרחית [כדתנן במשנה ה׳ פ״ו דזבחים] הלכך מניח את הדשן רחוק מן המזבח כ׳ אמות מקום שנותנים שם מוראה ונוצה כו׳. כ״כ המפרש:

מקום שנותנין מוראת העוף וכו׳. וכל אלו נבלעים במקומן אבל תרומת הדשן נ״ל דלא היתה נבלעת [אע״ג דדשון מזבח פנימי ומנורה נבלעים כמ״ש הר״ב בספ״ג] מדאמרינן ביומא [דף כ״א] עשרה נסים נעשו לאבותינו וכו׳. ופרכינן ותו ליכא והאמר אביי מוראת העוף ודשון מזבח הפנימי [ודשון המנורה] נבלעים במקומן ואם איתא דתרומת הדשן כמו כן נבלעת הוי ליה לאחשובה ואמרינן בכריתות [דף ו׳] ושמו מלמד שטעונין גניזה דאסור ליהנות מתרומת הדשן כ״כ המפרש. וכלומר כיון שטעונין גניזה אלמא דלא הוה נבלע במקומו. אבל התוס׳ דיומא [שם] כתבו די״ל דקרא לאו אניסא סמך. וה״ק אי לאו הוה ניסא שיהא נבלע במקומו טעון גניזה. א״נ נ״ל אם חפר שם והוציא אותו קאמר דאפר הקדש לעולם אסור. וכן פירש״י בסוף תמורה ע״כ. ועוד כתבו התוס׳ רפ״ו דזבחים דף ס״ד דאין ראיה מדלא חשיב תרה״ד. דה״נ אשכחן בת״כ כו׳:

פרק ב

א **[*שירד]**. פי׳ הר״ב ונתן את הגחלים במזרחו. ר״ל של כבש. והמגיה בל׳ הר״ב של כבש לא הפסיד:

וקדשו כו׳. פירש הר״ב כדי לעבוד עבודה. ולשון המפרש הואיל [ורצו] לקדש ידיהם ורגליהם לצורך עבודה רשאים ללכת בין האולם למזבח].

נטלו את המגרפות. יעים להסיר את הדשן ולפנותו לתפוח [כבמתני׳ דלקמן]. ואת הצנורות. מזלגות להסיר את האברים. לשון המפרש:

ועלו לראש המזבח. וקודם תרומת הדשן לא היו יכולים לעשות לפי שצריך להרים תרומת הדשן קודם שיפנו את הדשן לתפוח. לשון המפרש: [*הפדרים. החלבים. המפרש. וכולם נקראו כן ע״ש הסדר שבכתוב]:

סונקין. פי׳ הר״ב מסלקין וכו׳ וכן כגדי מסנקן כו׳ והיה יכול להביא לו חבר מן המשנה המסנק את הטיט בפ״ב דמקואות:

סודרין אותם וכו׳. כדי שלא יפסלו בלינה שאין יכולין להקטירן עד למחר [לאחר] שיקטירו אברי תמיד. ואם לא סודרן על המזבח היו נפסלים בלינה ואמרי׳ בזבחים בפרק המזבח [דף פ״ז] דאין לינה במזבח. וכבש הרי הוא כמזבח לכל דבר. ולאחר שיסדרו את המערכות יחזרו את האברים על המערכה ויציתו בה האור. לשון המפרש [*ועיין במשנה ד׳]:

בסובב על הכבש. עמ״ש במ״ג פ״ה דזבחים ובמ״ג פ״ו [שם]:

ב **החלו**. התחילו. המפרש.

פעמים עליו כג׳ מאות כור. כתב הר״ב גוזמא קתני. ופי׳ גוזמא כתבתי במ״ב פרק ג׳ דנדרים. וכתב הרמב״ם ואח״כ גורפין מהכרי ההוא ומוציאין אל שפך הדשן. עד שמבערים האפר מן המזבח והוא הנקרא דשון המזבח על האמת זולתי במועדים וכו׳ ע״כ:

מימיו לא נתעצל הכהן כו׳. מי שמוטל עליו לעשות. כ״כ המפרש. והרמב״ם בספ״ב מהלכות תמידין כתב גורפין מן הערימה בפסכתר והוא כלי גדול שמחזיק לתך [עיין במשנה ה׳ פ״ה] ומורידין אותו למטה וברגלים לא היו וכו׳. וכל [מי] שירצה מן הכהנים ממלא מן הדשן שהורידו למטה ומוציא חוץ לעיר לשפך הדשן ואין להוצאת הדשן לחוץ פייס אלא כל הרוצה. ומעולם לא נתעצל כהן מלהוציא את הדשן.

ג **החלו מעלין בגיזרין**. פירש הר״ב שני עצים ארוכים ומשופים כו׳. וקשיא לי לישנא דהחלו מעלין שהוא לשון רבים ובמשנה ה׳ פ״ב דיומא כתבתי דמדכתיב ובער ילפינן דשני גזרי עצים דבבקר כהן א׳ מעלה אותם. ובדברי הרמב״ם משמע דגיזרין דהכא לאו שני גיזרי הם. אלא בכל עצי המערכה מיירי. ובחבורו פ״ב מה״ת כתב וז״ל בבקר עורכים עצים ועורכים בראש המזבח מערכה גדולה של אש שנאמר (ויקרא ו׳:ה׳) ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר. וכן מצוה לעלות בשני גזרים של עץ עם תמיד של שחר יתר על עצי המערכה. שנאמר ובער עליה הכהן עצים בבקר. ע״כ. וז״ל המפרש במשנה דלקמן אותו שזכה בתרומת הדשן יזכה בסידור המערכה ובשני גזירין. כדמוכח ביומא (דף כ״ב) [כמ״ש שם] והא דקתני החלו מעלים בגיזרים הם מסייעים לו שהיו מעלים את העצים. והוא מסדרן. ע״כ. וסידור השני גזרים היה אחר סידור מערכה שניה כדאמרינן ביומא פ״ג דף נ״ג. ונפקא לן.

מדכתיב ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר. עליה ולא על חברתה מכלל דאיכא לחברתה. והאי עליה מיבעי ליה לגופיה. תרי עליה כתיבי.

במרבית. פירושו כתבתי במשנה ה׳ פרק ג׳ דשביעית:

של תאנה. כתב הר״ב ודוקא תאנים הרעות דלא עבדי פירי. אליבא דמ״ד דטעמא משום ישוב א״י. המפרש:

ד **סידר המערכה גדולה.** אותו שזכה בתרומת הדשן כמ״ש ביומא פ״ב משנה ה׳:

המערכה גדולה. כתב הר״ב ג׳ מערכות היו שם בכל יום כו׳. כר׳ יוסי דמשנה ה׳ פ״ד דיומא ועיין שם:

וחזיתה. פי׳ הר״ב מראית פניה כו׳ דהיינו הפתח והחלון. והוא המקום שמאחזים בו האור. כמ״ש הר״ב במשנה ח׳ פ״ג דפרה [*אלא דתנן חלונות להדיא מלבד וחזיתה. וי״ל דחלון ופתח שניהם להאחיז האור. וכדמפרש הר״ב התם ופתח הוא גדול מחלון ובו מאחזים תחלה ובאש גדול וחלונות קטנות מפתח. ובמקומות שיש עצים עבים שלא יאחז האור בהם מחמת האש שבפתח. ולכן מפתחין חלונות שם כדי שיוכל להכניס האש עצמו לשם. ולדברי הר״ב דהכא דחזיתה כולל חלונות ופתח. א״כ חזיתה למזרח על שניהם מוסב וכן יכולני לפרש שם בלשון המשנה. אבל דברי הר״ב שם אינם כך אכן נראה בעיני דבחנם נדחק הר״ב לפרש כאן הפתח והחלון. לפי שא״כ קשה על התנא מה שבכאן כללן בחזיתה ובפרה פרט חלונות להדיא. לכן נ״ל דדוקא בפרה שהיתה המערכה גדולה כדתנן התם שעושין אותה כמין מגדל. לפיכך הוצרכה לחלונות להכניס דרך שם האש במקומות הרחוקים מן הפתח שהוא חזיתה. והכא שאין המערכה גדולה כמו התם לא היה צריך לשום חלון כי התלהב האש בכל המערכה מתוך הפתח שהיא חזיתה והמפרש כתב וז״ל מראה היה עושה למערכה כמין חלון גבי מזרח שתהא הרוח מנשבת בו והרוח בא דרך שער המזרח ומנשב שם ע״כ. ולהרמב״ם ראיתי שמפרש כאן שחזית ההוא לשון חזית שבמשנה רפ״ק דב״ב. שהיא אות למביט בכותל של מי הוא. וכן בכאן השני גיזרין מסדרין אותן במערכה לצד מזרח אות שיורה שמצד מזרח מתחילין לסדר המערכה וכ״כ בפ״ב מהל׳ תמידין ומוספין. ואילו במסכת פרה כתב הרמב״ם וחזיתה עיונה כלומר פני המערכה. והוא המקום אשר יושלך ממנו האש. ובחבורו פ״ג מהל׳ פרה. כתב ומראה המערכה ולשון זה אין בו הכרע אם דעתו למ״ש בפירושו דמסכת פרה או לפירושו שבמכילתין והלכות תמידין].

וראשי הגיזרים הפנימים היו נוגעים בתפוח. שלא ידחקו מהלך רגלי הכהנים שהיה אמה שלא יקרעו ולא ישרפו בגדיהם. הראב״ד בפ״ב מה״ת.

שהיו מציתין את האליתא משם. והצתת האליתא נפקא לן (ביומא דף כ״ו) . מוערכו עצים על האש דה״ק ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח. ואח״כ וערכו עצים על האש. כ״כ המפרש. ובת״כ וערכו עצים על האש. עצים ע״ג האש ולא האש ע״ג עצים.

ה **עצי תאנה.** ואי נמי של אגוז. ושל עץ שמן. אלא חד מתלת נקט. כך נ״ל. ומצאתי ברפ״ו דזבחים (דף נ״ח) שכתב רש״י וז״ל עצי תאנה בשל תאנה היו רגילים. וטעם אגדה הוא שבו היתה תקנה לאדם הראשון ויעשו להם חגורות ע״כ.

לסדר המערכה שניה של קטורת. דמערכה גדולה כפרתה מרובה הלכך אקדמוה. וא״א אי לא משכח עצים למערכה שניה מי לא מעייל ממערכה גדולה. גמרא דיומא ד׳ ל״ג.

מכנגד קרן מערבית דרומית. שכל הניטל בחוץ [מעל מזבח החיצון] לינתן בפנים. אינו ניטל אלא בסמוך שאין לפנים ממנו [במקום שהוא סמוך לפנים. שאין מקום בכל מזבח החיצון סמוך ממנו] דגמרינן מגחלים של יוה״כ דכתיב בהו (ויקרא ט״ז:י״ב) ולקח מלא המחתה גחלי אש מעל המזבח מלפני ה׳ [מצד המערכה] [צ״ל המערב] ושני בזיכי לבונה שנוטלין בפנים לינתן בחוץ גמרי משירים דכתיב בהו (שם ד׳) אל יסוד מזבח העולה אשר פתח אהל מועד. גמ׳ רפ״ו דזבחים:

משוך מן הקרן כלפי צפון ד״א. טעמא מפרש התם בגמ׳ דקסברה מתני׳ כוליה מזבח בצפון קאי ופתח ההיכל באמצע העזרה רוחב י׳ אמות. נמצא שאין מן המזבח לפני הפתח. אלא ה׳ צפוניות ומהן אמה יסוד ואמה סובב ואמה מקום הקרן ואמה מקום הלוך רגלי הכהנים. ולהכי קאמר משוך ד׳ אמות ללמדך שיסדרה חוצה מאלו הד׳ אמות יסוד וסובב וקרן והלוך. שתהא המערכה כנגד הפתח דכי מסגי לצפון טפי. תו ליכא פתח. א״נ ס״ל דמזבח ממוצע ועומד באמצע העזרה וקסבר קדושת ההיכל ואולם חדא מלתא היא [עמ״ש במשנה ג׳ פ״ד דיומא] ופתחה של אולם כ׳ אמות ול״ב אמות היו לו למזבח כ׳ אמות כנגד פתחה של אולם ושש מכאן ושש מכאן. והני ד״א דתנינן בר מאמה יסוד ואמה סובב. כל זה מהגמרא רפ״ו דזבחים. ולפי זה מתני׳ דלא כספ״ה דמדות. ודלא כמשנה ט׳ פ״ג דיומא. ושם כתבתי דדעת הר״ב והרמב״ם דמזבח בצפון נמי קאי. ולפום חושבנא שכתבתי שם להרמב״ם בפ״ה מהלכות בית הבחירה קאי מזבח בצפון ז׳ אמות ונמצא שהמזבח כנגד כל פתח של היכל ושתי אמות לצפון וכ׳ אמות לדרום. ואפשר נמי דלאותה סברא מערכה זו משוכה כלפי צפון ד׳ אמות. והיינו האמות של יסוד סובב וקרן ומקום הלוך. כך נ״ל מאחר שהרמב״ם העתיקה למשנתינו דהכא בפ״ב מה״ת:

הציתו שתי המערכות באש. ואכתי הוה חדא לקיום האש. כמ״ש הר״ב במשנה דלעיל ולא חשיב אלא הנך תרתי דמיין להדדי ומציתין אותן ביחד

ומחד קרא מפיק להו. תוס׳ פ״ד דיומא ד׳ מ״ה:

ובאו להם ללשכת הגזית. פירש הר״ב לעשות פייסות. ובעזרה א״א לפייס דאין נכון לעמוד בעזרה בלא מצנפת כדאמר [ביומא פ״ב ד׳ כ״ה] הממונה בא. ונוטל מצנפת של אחד מהם ויודעים כולם שממנו פייס מתחיל. א״נ משום דהוו קיימי [כבוכלייאר] מסביב. א״א דהוו אחוריים לבית. כ״כ המפרש בפ״ק [מ״ב] . וכ״כ התוס׳ דיומא [שם ד״ה והוא] :

פרק ג

א הממונה. עמ״ש ברפ״ג דיומא:

מי מדשן מזבח הפנימי. אקדמיה לדשון המנורה דכי עייל להיכל במזבח פגע ברישא דתניא שלחן בצפון כו׳. ומנורה בדרום כו׳. מזבח ממוצע ועומד באמצע ומשוך כלפי חוץ קימעא. דכתיב (שמות כ״ו) ואת המנורה נוכח השלחן בעינן דחזו להדדי גמ׳ פ״ג דיומא ד׳ ל״ג. ומ״ש הר״ב שהמדשן הוא המקטיר קטורת. וכך כתב עוד להלן והשלישי מדשן מזבח הפנימי ומקטיר קטורת. טעות הוא בידו. דהא תנן בפ״ה מ״ב חדשים לקטרת. ועוד בפ״ו מי שזכה בדישון מזבח הפנימי מקדימים לפניהם כו׳. וכן נמי בפ״ב דיומא [משנה ד׳] דפייס שלישי לקטרת. ואין לדחוק שר״ל המחתה. וכי ההיא דכתב הרמב״ם בפ״ד מה״ת. שהמדשן מזבח החצון מכניס המחתה. וסובר הר״ב [במ״ש] שהמדשן הפנימי הוא המקטיר [*ר״ל מכניס המחתה. ויתיישב עם זה דלא תקשה אמאי בזורק לא נקט תחלת העבודה שהיא קבלת הדם והכא במקטיר נקט דישון המזבח שהוא תחלת העבודה של ההקטרה דכיון דמקטיר היינו מכניס המחתה לבד שאינו עיקר עבודת הקטרת לא דמי לזורק שהוא עיקר העבודה] דמלבד הקושיא שאני מקשה על הרמב״ם לקמן במשנה ה׳ פ״ה מהגמ׳ (יומא ד׳ כ״ה) דזה שזוכה בקטורת אומר לזה שעמו זכה במחתה וזה קשיא ג״כ על הר״ב אלא דעליה קשיא ממשנה גופא דר״פ בתרא דתנן והטני ביד אחד והמחתה ביד אחד ש״מ דתרי כהנים הוו. ולשון הרמב״ם והשלישי מרים דשון מזבח הפנימי לפי שבו מקטירין הקטרת. ע״כ. ומ״ש הר״ב דדשון מזבח ומנורה קודם שחיטת התמיד היה אכתוב בזה בסוף פרקין בס״ד:

העוקץ. פי׳ הר״ב האליה. ואין נראה כן ממשנתינו דסוף פ׳ דלקמן דתנן העוקץ בימינו והאליה מדולדלת בין אצבעותיו והמפרש פי׳ שם הזנב אבל הערוך כתב העוקץ הוא העצה כדכתיב (ויקרא ג׳) לעומת העצה:

[*והגרה. פירש הר״ב מקום כו׳. ובו מחוברים קנה הריאה עם הכבד והלב. וכן לשונו במשנה ג׳ פ״ב דיומא. ולא דק דבפרק דלקמן משנה ג׳ תנן דכבד תלוי בדופן הימנית ול׳ המפרש ובו מחובר הקנה והלב]:

ב צאו וראו כו׳. ולמה הוצרכו לכך תנן לה במשנה ב׳ פ״ג דיומא.

ג אמר להם צאו הביאו טלה. לאחר שהפיסו ועדיין היה לילה. א״ל הממונה לאותם שזכו בעבודת תמיד בין בשחיטה בין בהעלאת אברים שכולן מתעסקים בהכנתו כדאמר מי שזכה בתמיד כו׳. ובקרו אותו לאור האבוקות. כדתנן לקמן ש״מ דעדיין היה לילה. כ״כ המפרש: והרי לשכת הטלאים היתה במקצוע צפונית מערבית וד׳ לשכות היו שם. פירש הרמב״ם והמפרש בבית המוקד. ואחת מהן נקרא לשכת בית המוקד [*ששם יורדין לבית הטבילה] וכדתנן בהדיא משנה ו׳ פ״ק דמדות. [*וע״ש בפי׳ הר״ב] ואע״ג דהתם תנן לשכת טלאים מערבית דרומית. הא רמי לה בגמרא בפ״ק דיומא ומשני לה דף י״ז. אקצויי מקציה ודאתי מצפון מתחזיא ליה בדרום ודאתי מדרום מתחזיא ליה בצפון ומסתברא דבמערבית דרומית הוה וכו׳. ומר קא חשיב דרך ימין. ומר קא חשיב דרך שמאל. ופירש״י. בשתי המקצעות נראות שארוכה היא ועומדת במערב ומארכת לצד הצפון ודרום עד קרוב למקצועות שמכאן ומכאן. ודאתי מצפון מתחזיא ליה משוכה לצד דרום יותר. ודאתי מדרום מתחזיא ליה משוכה לצד צפון. ומסתברא במערבית דרומית הוי טפי. ומודי בה תנא דידן. אלא דנקט סידרא מדרום לצפון. דקא חשיב דרך שמאל. ומתחזי ליה דרך הלוכו. כאילו הוא בצפון. ודאמרינן בכמה דוכתי כל פינות כו׳ לא יהו אלא לימין. הני מילי בעבודה. אבל הכא חושבנא בעלמא הוא. ותנא דמדות קא חשיב דרך ימין מדרום למזרח וממזרח לצפון ומצפון למערב וממערב לדרום. ע״כ. והרמב״ם בפ״ק דמדות [משנה ו׳] מפרש שהיתה נתונה בבית המוקד עצמו מערבית דרומית וכשמשערים מקומה לנגד העזרה תהא מן העזרה צפונית מערבית. כמו שזכר בתמיד. ע״כ. וכשתעיין בצורה שאני עתיד לצייר בעזה״י בסוף מסכת מדות תשכיל זה היטב [*ועיין בספר המאיר לרבינו זרחיה הלוי בריש מסכת יומא]:

ואחת לשכת החותמות ואחת לשכת בית המוקד. עיין במדות [פ״א משנה ז׳] מאי דקשיא לי בגוה ודמש״ה נ״ל דגרסי׳ איפכא:

החותמות. עיין במשנה ג׳ פ״ה דשקלים.

בית המוקד. כתב הר״ב על שם המדורה כו׳. ועמ״ש ברפ״ק:

ואחת לשכת שהיו עושין בה לחם הפנים. השתא דאמרן. דלשכת הטלאים לפי האמת מערבית דרומית היא. כי אזלת דרך ימין תהיה לשכת לחם הפנים במזרחית דרומית. כדתנן התם במדות. גמ׳. דיומא (ד׳ י״ז):

ד **[*תשעים ושלשה כלי כסף וכו׳**. כתב הר״ב ובירושלמי כו׳ כנגד צ״ג אזכרות שבנבואות חגי זכריה ומלאכי. וגם הרמב״ם הביא לירושלמי זה בפירושו. ותמיהני דהא קאי הירושלמי הזה שם בקושיא. דאתמר עלה א״ר חונא חישבתים ואינן אלא שמנים ושלש כנגד פ״ג חותמות וכו׳ [דבספר נחמיה [סי׳] י׳] שם חתומים פ״ג על קבלת התורה באלה ובשבועה]. ע״כ. ואני ג״כ חשבתים ומצאתים בהפך שאדרבה ישנם הרבה יותר מכפלים צ״ג שכן בספר זכריה לבדו נמצאים שם בן ד׳ יותר ממאה מלבד שאר שמות שגם [הם] אינם נמחקים. ולולא שהרמב״ם וכן הר״ב העתיקו הירושלמי כמות שהוא. הייתי אומר שיש ט״ס בירושלמי. דמ״ש חגי זכריה ומלאכי דסמי מינייהו זכריה ולא גרסי׳ אלא חגי ומלאכי. ואי גרסת הכי אתי שפיר וגם ר׳ חונא מותיב שפיר לפי שעמדתי למנין בשני ספרים אלו חגי ומלאכי ומצאתי שכל השמות שאינם נמחקים מלבד שם צבאות. שאף שגם הוא מן השמות שאינם נמחקים. כדתניא בס״פ שבועת העדות (שבועות ד׳ ל״ה ע״א) מ״מ כיון שלא נמצא בשום מקום כי אם סמוך לשם אחר שאינו נמחק לא נחשב לשם בפני עצמו. ולכך אינו מן המניין. ומעתה אין בב׳ ספרים אלו מלבד שם צבאות מן השמות שאינם נמחקים. כי אם צ״ג צא וחשוב. ורב חונא ס״ל שאין למנות כי אם רק שם בן ד׳ והם אינם באלו שני הספרים כי אם פ״ג. והוא כשתצטרף משם בן ד׳ שבפסוק הנה אנכי שולח וגו׳ הכפול. ואז מנינם פ״ג. וא״כ הכל עולה כהוגן. וגם תשובת ר׳ חונא אינה אלא פלוגתא ולא שיוכל לסתור סברת החושב צ״ג. אך יש לדקדק למה לא מנו חכמים אותן שבספר זכריה. ויאמרו נא להוציא כ״כ כלים. שכמו שלא סמכו על ספר א׳ כן לא הוה להם לסמוך על ב׳ כי אם על כל הג׳ שהיו בתחלת בנין הבית. והנה ראיתי להרמב״ם בפירושו שקודם שהזכיר להירושלמי כתב וז״ל מנין זה אפשר הוא כנגד מה שצריכים לכלים לעבודת היום מן הכלים ע״כ. וז״ל בפ״ו מהל׳ תמידין ומוציאין כל כלי שרת הצריכים להם כל היום ע״כ. לכך אני אומר שלא נתכוונו החכמים לצוות להוציא כלי שרת כנגד השמות אלא לפי שהוצרכו לכל כך כלים לכל יום. אתו ואסמכינהו אקראי שמצאו במספר הזה והם שבב׳ ספרים אלו. ומוכרחני עכשיו לומר שט״ס הוא בירושלמי כדלעיל. והא ל״ק דיוציאו יותר וכמספר השמות שבג׳ הספרים כי למה לנו להטריח הכהנים בכדי וגם אפשר שלא רצו להוציא מספר גדול ורב שהוא יותר מכפלים שמן הצורך שאם יעשה כן איש מן האישים יחשב לו לגאוה וגסות רוח. ולו יתברך הגדולה ובמקום שאתה כיוצא גדולתו שם אתה מוצא ענותנותו. כמ״ש ר״י בס״פ בני העיר] [ל״א סוף ע״א].

אף ע״פ שהוא מבוקר. פירש הר״ב דתמיד טעון בקור כו׳ דומיא דשה הפסח. עמ״ש בזה במשנה ה׳ פ״ב דערכין:

ה **ועליו ח׳ עמודים ננסין**. והכי תנן נמי במשנה ה׳ פ״ג דמדות. ושם כתב הרר״ש ועליו כלומר באותו מקום: [*ורביעית של ארז על גביהן. מונחין לא קבועין. וכי הא דכתבתי בשם המפרש למכילתין לקמן פ״ג דמדות משנה ח׳. עוד שם לעיל מינה בשם הכ״מ]:

ומפשיטין על שולחנות של שיש שבין העמודים. שהיו מניחין הבהמה על השולחנות. כדי שלא תהא נגררת ע״ג קרקע תוס׳ פ״ק דיומא ד׳ י״ו. ומ״ש הר״ב שעליהן מדיחין הקרבים כדתנן בפ׳ דלקמן סוף משנה ב׳. ותנן נמי בשקלים פ״ו משנה ד׳ שמונה שלחנות של שיש בבית המטבחים שעליהן מדיחין את הקרבים. וכתבו התוס׳ שם דאע״ג דתנן בסוף מדות מן השלחנות לננסים ד׳. אפ״ה קרי להו בין העמודים. ואע״פ שרחוקים ד״א. לא היתה בהמה נגררת בארץ שגוף הבהמה גדול ומגיע לשולחנות. כדאיתא בב״ר דכשמרכיבים כבשי התמיד על הגמלים היו נגררים בארץ. ע״כ. ולפי מה שאכתוב במדות [פ״ה מ״ב] בשם הרמב״ם מעיקרא לא קשיא ולא מידי. שהוא מפרש מן השלחנות לננסים ד׳ מאמצע השולחנות כו׳:

ו **דומה לתרקב גדול**. פירש הר״ב תרקב מחזיק ג׳ קבים וזה לא היה מחזיק אלא קביים וחצי. ויש לתמוה מאי גדול שייך בתרקב. כיון שאין נקרא תרקב אלא המחזיק ג׳ קבים. ובמשנה שבגמ׳ ל״ג גדול גבי תרקב. וכן בפירוש הרמב״ם גם בחבורו פ״ג מה״ת. ואין ספק אצלי שנשתבשו הגרסאות מההיא דמתני׳ ד׳ פ״ה אך הר״ש העתיק ג״כ גדול בפי׳ משנה ג׳ פרק י״ב דכלים:

ז **[*לשער הגדול**. עמ״ש במשנה ב׳ פ״ד דמדות]:

לא היה שוחט השוחט עד ששומע קול שער הגדול שנפתח. *מצאתי כתוב דלמדין בגמ׳ אל פתח אהל מועד עד שתהא פתוח ומשם למדין לכל הקרבנות ע״כ. ור״ל אותה גמ׳ שכתבתי במשנה ז׳ פ״ה דזבחים ובשלמים הוא שדרשו כן שבהן נאמר המקרא. והשתא דכל הקרבנות אינן נלמדים אלא משלמים. לא ידענא מאי קשיא להו להתוס׳ בריש מסכת ערובין דלמה לי קרא לפסול שלמים שנשחטו קודם פתיחת דלתות ההיכל תיפוק ליה דשחטו קודם לתמיד של שחר ואמרי׳ העולה עולה ראשונה. ותמיד של שחר נמי בעי פתיחת דלתות ההיכל כדתנן בתמיד ע״כ. ומאי קושיא הא תמיד גופיה לא שמעי׳ לי׳ אלא משלמים. ועל הרמב״ם תמיהני ג״כ שבפ״ה מהל׳ מה״ק כתב שלמים ששחטן קודם שיפתחו דלתות ההיכל וכו׳. והרי כל הקרבנות כן כדמשמע ממתניתין דהכא:

ח **המגריפה**. פירש הר״ב כלי נגון כו׳ ואפשר שנקראת מגריפה לפי שצורתה היתה כן. הרמב״ם. ומ״ש הר״ב י׳ נקבים היו בה וכל אחד ואחד מוציא ק׳ מיני זמר. נמצאת כולה מוציאה אלף מיני זמר הכי תניא בפ״ב דערכין ד׳ י״א ואמרו שם דגוזמא היא. אבל רב מתנא אמר שמואל שכאו״א מוציא י׳ מיני זמר נמצאת כולה מוציאה ק׳ מיני זמר. וכך העתיק הרמב״ם בפירושו כפי נא״י. פירש״י עשרה נקבים היו בה ובכל נקב היה קנה א׳ ובכל קנה וקנה היה בו י׳ נקבים וכל נקב של קנה הוציא מין זמר נמצא כולה מוציאה ק׳ מיני זמר.

מוכני לכיור. לשון הר״ב לשקעו בבור כו׳ וכשהיו מעלים אותו מן הבור לקדש בו ידיהם ורגליהם היה קול הגלגל נשמע. מסוף דבריו שכתב דלהעלותו הקול נשמע. אתה למד דתחלת דבריו דלשקעו לאו דוקא שהרי כל עצמו של גלגל לא נעשה. אלא להשמיע קול. והוא כדעת רבי יוחנן (בזבחים ד׳ כ״א) כמ״ש במשנה י׳ פ״ג דיומא. ושם הארכתי בס״ד [*ובספ״ק דמכילתין כתב הר״ב בשם הרמב״ם. פי׳ אחר למוכני]:

קול השופר. ידוע שהשופר תוקעין אותו בכל יום [במקדש] וכמו שנתבאר בסוף סוכה. הרמב״ם.

קול של כ״ג בשעה שהוא מזכיר את השם כו׳. שהכהנים והעם העומדים בעזרה היו אומרים בשכמל״ו כדתנן במשנה ב׳ פ״ו דיומא ועל אותו קול הוא אומר כן. אלא שמיחסו לכ״ג שהוא ראש המדברים. ואין נראה שיהא קול שלכ״ג לבדו נשמע עד יריחו. דבשלמא קול גביני כרוז אותו האיש ששמו גביני היה לו קול גדול שנשמע למרחוק כל כך. אבל להחליט על כל כ״ג. א״א לומר כן. דדלמא לא היה לו קול גדול [*וכן מוכח לישנא דמתני׳ דקתני בשעה כו׳ ולא קתני כשמזכיר אלא דלאו בהזכרת כ״ג לחוד תליא].

ט **והניחו ויצא**. פי׳ הר״ב אבל מיד לא היה מוציאו כו׳ עד לאחר זריקת התמיד שהיה עושה הטבת ב׳ נרות כו׳ וכ״כ עוד לקמן. וכן שנוי בפ״ו דהטבת שתי נרות קודמות לקטרת וכאבא שאול דס״ל הכי. אבל בפ״ק דיומא משנה ב׳ תנן ומקטיר את הקטרת ומטיב את הנרות. וההיא כרבנן וכמ״ש שם בס״ד. ובחד קרא קא מפלגי. דכתיב בבוקר בבוקר בהטיבו את הנרות יקטירנה. אבא שאול סבר בהטיבו והדר יקטירנה. ורבנן בעידן הטבה תהא מקטיר קטרת דאלת״ה בין הערבים דכתיב (שמות ל׳:ח׳) ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים יקטירנה. ה״נ דברישא מדליק נרות והדר מקטיר קטרת של בין הערבים. והתניא מערב עד בקר. אין לך עבודה שכשרה מערב עד בקר אלא זו בלבד. כלומר זו מערב עד בקר. ולא אחרת. אלא מאי קאמר רחמנא בעידן הדלקה כו׳ ה״נ בעידן הטבה כו׳. גמ׳ פ״ק דיומא ד׳ ט״ו. ונמצאת למד דלרבנן זריקת דם התמיד קודם להטבת חמש נרות וכ״כ הרמב״ם בפירושו ספ״ו וכן בחבורו פ״ו מה״ת.

שתי נרות מזרחיות. כתב הר״ב האי תנא סבר מנורה מזרח ומערב היא מונחת. ודלא כתנא דמשנה ז׳ פרק י״א דמנחות ועמ״ש שם בס״ד:

ומניח את אלו דולקים. כתב הר״ב ולאחר שחיטת התמיד וזריקת דמו מדשן השני מזרחיות כו׳ [*ועיין לקמן בפי׳ הר״ב בד״ה מצאן שכבו וכו׳. ומ״ש הר״ב] והא דמפסיק כו׳ משום דכתיב בבקר בבקר בהטיבו את הנרות אמרה תורה חלק ההטבה לשני בקרים. כלומר וצריך להפסיק ביניהם בעבודה אחרת כדאיתא בגמ׳ פ״ג דיומא ד׳ ל״ג. והא דהטבה ראשונה קודם לדם התמיד *)לרבנן פשיטא דניחא. דבהטבת נרות כתיב בבוקר בבוקר ובתמיד כתיב חד בבוקר את הכבש אחד תעשה בבוקר (במדבר כ״ה) ואמרי׳ יוקדם דבר שנאמר בו בבוקר בבוקר כו׳. כמ״ש במשנה ב׳ פ״ו. ולאבא שאול דס״ל דדם התמיד קדים להטבה שניה אמרי׳ התם בגמ׳ דדריש בבקר בבקר דכתיב גבי שני גזרי עצים ואינם ענין לשם דהא לא קדמי למערכה שניה כמ״ש בפ״ב משנה ג׳ הלכך שדינהו חד אהטבת נרות דכתיב בהו תרי בקר ולהוו תלת וחד אדם התמיד דכתיב ביה חד בקר ולהוו תרי. והלכך חדא הטבה קדים דהכא תלת והכא תרי. ודם התמיד קוים להטבה שניה דהכא תרי והכא תרי ומכפר עדיף דעולה מכפר [כדתנן סוף פ״ה דערכין]. ומדלא אמרי׳ דהעלאת אברים [*נמי תהא מפסקת] ש״מ דלית לן למשמע שתהא מפסקת אלא חדא עבודה [*ולפיכך לרבנן דילפי דקטרת מפסקת על כרחך דם קדים לכולהו הטבות כנ״ל]. ומיהו זריקת דם הוא דמקרי עבודה אבל שחיטה לא. והא דכתב הר״ב לקמן לאחר שחיטה ל״ד אלא לאחר זריקה נמי וכמ״ש בכאן. וכן עוד לקמן בד״ה ומדשן את השאר כו׳. וכדאיתא בגמ׳ שכתבתי וכן לא דייק הר״ב בלישניה רפ״ו. ומכאן אני מוכיח דשחיטה לאו עבודה היא. כמ״ש משמא דגמ׳ במשנה ד׳ פ״ק דזבחים והתוס׳ שם נתלבטו מאד להביא ראיה לדבר ולי נראה שזו ראיה פשוטה היא [*ואע״ג דקבל והלך נמי מוקדמים הנהו טעמייהו כדכתב הרשב״א בתשובה סי׳ ע״ט שאינן עבודה שלימה רק חלקי עבודה אלא שהוא כתב כן גם בטעם השחיטה וא״כ אין ראיה. אע״ג דשחיטה התחלה. ומ״ש הר״ב ואע״ג דכתיב כו׳. הכי עדיף טפי וכו׳ דקרא אסמכתא בעלמא הוא. ועי״ל דכיון שהניח בהטבה ראשונה שתי נרות יתקיים קרא. דלא אתא אלא לומר דלא ליעבד שית בהטבה קמא. ועמ״ש בסד״ה ומטיב כו׳].

ומדליקן מן הדולקים. כתב הר״ב ואם אין בנרות דולקים מדליקן ממזבח העולה. וטעמא פי׳ ברפ״ו ועמ״ש שם בס״ד:

ומטיב את הנרות. הר״ב השיג על הרמב״ם שסובר שהטבתן היא הדלקתן. שפירש בהטיבו. בהדליקו והאחרונים חולקים עליו ואומרים שאין הדלקת הנרות אלא בין הערבים. ופירש בהטיבו אינו הדלקה. אלא תקון הפתילות. וכל זה תמצא באורך בתשובת הרשב״א סי׳ ש״ט וע״ט. ודעת רש״י בפ׳ שתי מדות עלה פ״ה ובפי׳ התורה נראה כדעת האחרונים. וכן נראה דעת הראב״ד בפ״ב מה׳ עי״כ. וכן דעת אונקלוס. לשון הכ״מ פ״ג מה״ת [*ונ״ל

שבכוונה הקדים הכ״מ לכתוב סי׳ ש״ט קודם ע״ט כי זו שבסימן ע״ט נכתב לפרש זו שבסי׳ ש״ט. ואמנם מה שהר״ב כתב על הפי׳ שכתב הוא בשם רבינו ברוך בר יצחק שהוא המחוור כו׳ הנה קרוב לזה הפי׳ כתוב בשאלה של הרשב״א שבסי׳ ש״ט והשואל שמצא לזה הפי׳ שבחהו ג״כ. אבל הרשב״א השיב לו שיש עליו כמה תמיהות וקצתן עולים ג״כ לפי׳ של הר״ב שבשם רבינו ברוך בר יצחק ואכתבם אחת לאחת ואלו הן ראשונה תמה למה תלה טעם הנחת המערבי דולק במה שממנו מדליק את המנורה בין הערבים שאינו מפורש [בכתוב] והניח העיקר המפורש בכתוב שיהא דולק לפני ה׳ תמיד וכך הל״ל ומניח את המערבי דולק שנאמר לפני ה׳ תמיד. שנית במצאן שכבו שמדליקן כדי להיות ניכר יפה הפסק כו׳. ואדרבה היה יותר חיוב ההדלקה ניכר כשהיה הוא כבה כאותן החמשה האחרים. ועכ״ז מסלק ידו ממנו ואין מדשנו. כי היוצא ורואה שמדשן את השאר ומניח זה דולק סבור שאין זה מניחו מלהטיבו עכשיו אלא מפני שהוא דולק. אבל כשהוא כבה ואפ״ה מטיב את השאר ומניח את זה עכשיו ניכר ונגלה שאינו מניחו אלא מפני חיוב ההפסקה. ועוד שנמצא מדליק לערב בשמן ופתילה ישנים. ועוד שהרי חסרה המדה לערב ממדת חברותיהן. כשיעור מה שדלק בבקר משעה שדשנו והדליקו עד שמדליק חברותיהן בערב. וא״ת שאז ידשנן ג״כ. זה לא נשמע מעולם ולא נזכר בשום מקום. שידשנן שנית לערב. ואין אלו אלא דברים המתמיהים. שלישית מנלן שאם מצא דולקים בחמש שמחייב לכבותו. רביעית שמכבה המערבי ולמה והרי כתיב לפני ה׳ תמיד. חמישית מי דחקו לומר שבזמן שאין הנס קיים אפי׳ מצאו דולק יכבנו ולמה מכבה דלמא חזר הנס למקומו. שלא ניתן להם זמן לנס לדעת עד איזה זמן ימשך ומכאן ואילך לא ימשך ובכל יום ויום יש להסתפק שמא נזכה ויחזור הנס למקומו ויהא עד לשאר עמו. והמכבה הזה כובש עדותו. ועוד היאך יכבה והלא שנינו בספרי יכול יכבם ת״ל לפני ה׳ תמיד. אלמא אשר לפני ה׳ לא יכבה כלל. וכן הקשה ג״כ על כיבוי החמש נרות כשמוצאן דולקים או מקצתן מברייתא דספרי. ולפי שהזכיר ג״כ גירסא אחרת בזה לא ראיתי להאריך. אלו דברים הנוגעים לזה הפי׳ שלפנינו. ואע״פ שאין הכל לשונו ממש והנה מסקנת הרשב״א שם ובסי׳ ש״ט דהך מתני׳ דהכא בהטבה של בקר. וההיא דרפ״ו בהטבה של בין הערבים היא. ומפרש דהא דקתני הכא מדשן את השאר כלומר אותן שכבו. ולשיטתיה דס״ל כל שלא כבה אינו רשאי לכבות כמו שהזכרתי לעיל. ונקט שתי נרות מזרחיות דולקים. משום סיפא כדכתב הר״ב בתירוץ הב׳. וסיפא דקתני ומצאן שכבו מדליקם כו׳ כדי לקיום לפני ה׳ תמיד. ואע״ג דאשני של המזרחיות נאמר. אינו נקרא מערבי. אלא בהצטרפות הראשון ולכך צריך שיהא גם הוא דולק ואח״כ מדשן את השאר היינו אותם שכבו כדפי׳. ותנא דידן לית ליה שום הפסקה בין הטבה להטבה. דלא דריש בבקר בבקר. וא״נ אית ליה מ״מ ס״ל דכל זמן שכבו המזרחיות מקדים הטבתן להטבת חמש נרות כדי לקיים לפני ה׳ תמיד. ולא אמרינן כיון דאתחיל עביד רובא. ועיין בפירוש הר״ב. ומה שכתבתי בס״ד בפ״ז דיומא משנה ד׳:

פרק ד

א לא היו כופתים. פי׳ הר״ב שתי ידיו לעצמן כו׳. עמ״ש בזה לקמן בדבור [על טבעת שניה]:

אוחזים בו. בשעת שחיטה ומסייעים אותו. המפרש:

ראשו לדרום. לשון הר״ב היה נשחט וכו׳. והיה נוטה ראשו לדרום ופניו למערב שאם ירביץ כו׳. אנוטה ראשו לדרום קאי שאם ירביץ כו׳ והכי מפורש בלשניה דהר״ב במשנה ח׳ פ״ג דיומא:

ופניו למערב. שצרך שיהא בית שחיטתו כלפי מערב. דכתיב (ויקרא ד׳:כ״ד) ושחט אותו [וגו׳] לפני ה׳. המפרש:

של שחר היה נשחט על קרן צפונית מערבית. פי׳ הר״ב לפי שבבקר חמה במזרח וזורחת כנגדה למערב. והכתוב אומר שנים ליום כו׳ שהשמש קרוי יום כמו שנאמר (יחזקאל ל׳:י״ח) ובתחפנחס חשך היום. הרמב״ם. ובברייתא או אינו אלא חובת היום [כלומר כל יום ויום תקריבו ב׳] כשהוא אומר את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים הרי חובת היום אמור:

על טבעת שניה. פי׳ הר״ב רחוק מן המזבח. לפי שהמזבח גבוה ומאפיל. כלומר ועל טבעת שנייה לאו בטבעת שנייה של סדר ראשון שהוא אצל המזבח. אלא בטבעת ראשונה שהיא אצל הקרן בסדר השני המשוכה לצד צפון. ופני השוחט וצואר הבהמה לצד מערב צפון באלכסון. כדי שלא יעכב אור השמש לבוא ובטבעת שנייה שהיא מתרחקת מן המזבח שגבוה עשרה יוכל לראות דרך עליו השמש ויותר מכאן לא היה צריך להרחיק. ואם היה שוחט בסדר הראשון א״כ היה המזבח מעכב אור השמש לבא על ידו של שוחט. שהרי מזבח גבוה י׳ אמות וסדר ראשון של טבעת אינו רחוק אלא [ח׳] אמות כדתנן בסוף מדות. המפרש. ומ״מ אני תמה שכיון דמזבח מאפיל לא יספיק הריחוק בטבעת שנייה שמן סדר לסדר כמו ד״א. כדתנן בסוף מדות מקום הטבעות כ״ד אמות והן ו׳ סדרים נמצא שעם הטבעת עצמו הוא ד״א זה מזה. ואע״פ שמרחיק מהמזבח י״ב אמות לא יספיק. לפי שבבקר ובערב צל כל דבר ארוך מאד. והתוס׳ רפ״ו דיומא (דף ס״ב) כתבו טעם אחר וז״ל נ״ל דמן הדין ה״ל לשחוט על טבעת ראשונה אלא לא רצו להקריבו כולי האי למזבח בלי הפסק גזרה שמא יטיל גללים. ע״כ. ומצאתי לבעל המאור שכתב ביומא ר״פ טרף בקלפי וז״ל שמעתי טעמו של דבר שהיה נשחט על

טבעת שנייה ולא על טבעת ראשונה לפי שהיה נשחט נגד יום ותניא [עירובין נ״ו ע״א] מעולם לא יצאה חמה מקרן מזרחית צפונית. ולא שקעה בקרן מערבית צפונית. וכשם שהחמה מופלגת בזריחתה ובשקיעתה [אפילו] בתקופת תמוז מן הקרנות של צפון העולם. כך היה התמיד מופלג בשחיטתו מן הקרנות של צפון המזבח. ע״כ. [*והרא״ם בפ׳ פנחס כתב. וטעם הטבעת השניה. כתב הסמ״ג שלא יאפילו כותלי ההיכל והאולם. ע״כ. ולפ״ז טבעת השניה בטבעת של סדר ראשון שהוא אצל המזבח ומשוכה לצד מזרח. אבל גם על זה תמיהתי דלעיל קיימת שלא יספיק הרחקה כזו כו׳]. ומ״ש הר״ב. שיוחנן כ״ג התקין ששה סדרים של טבעות כו׳ לכ״ד משמרות כהונה. כלומר לכל משמר היה לו טבעת מיוחד שבו הוא שוחט במשמרו והכי איתא בסוף סוכה וזה לשאר קרבנות חוץ מתמידין דכתיב בהו ליום. ומ״ש הר״ב ולפי שלא היו כופתים כו׳. קשיא לי דהא עוקדין אותו יד ורגל ולא ממעטינן אלא שלא יהא כפות שתי ידיו לעצמן ושתי רגליו לעצמן כמ״ש הר״ב בר״פ. ולשון המפרש לעיל ולא היו כופתים את הטלה בשעת שחיטה ד׳ רגלים יחד ע״כ. והרמב״ם פי׳ מעקדים אותו שאוחזים ידיו ורגליו בידיהן בלבד. וכ״כ בחבורו סוף פ״ק מה״ת. וכן נראה ממה דתנן מי שזכו באברים אוחזים בו.

וקבל המקבל. שעומד כנגד השוחט באלכסון. ומצדד עצמו כדי שיהא פניו כלפי דרום. המפרש:

בא לו לקרן מזרחית צפונית. ונותן מזרחה צפונה כו׳. ונותן מערבה דרומה. ה״ג בפ״ק דיומא דמייתי לה התם דף י״ד ודף ט״ו. ומ״ש הר״ב הולך בצד מזרח ועומד בארץ וזורק הדם כו׳. מפורש היטב בפי׳ הר״ב דמ״ד פ״ה דזבחים ע״ש. ובגמ׳ דיומא (דף ע״ו) פריך דניתב ברישא מערבית דרומית. והדר מזרחית צפונית. ומשני כיון דאמר [מר] כל פינות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין. ברישא בההוא פגע. ופירש״י. כשעולה בכבש ופונה לימין פוגע במזרחית צפונית. תחלה קודם מערבית דרומית. ואע״ג דהכא על הרצפה עומד והכלי בידו וזורק [למרחוק]. אפ״ה כיון שבחטאת שניתנת בעליונה של קרן צריך לעלות בכבש דרך הדרום ופונה למזרח. ה״נ [בכל הדמים] אע״פ שניתנין למטה מתחיל להקיף דרך הדרום. שהוא פניו של מזבח. ומשם פונה לימין:

שירי הדם היה שופך על יסוד דרומית. בפ״ה דזבחים ילפינן לה דף נ״ב. מדכתיב בשעיר נשיא (ויקרא ד׳:ז׳) אל יסוד מזבח העולה. שאין ת״ל. אלא לומר תן יסוד למזבחה של עולה. ופירש התוס׳ דף נ״א דתרתי מילי ילפינן מינה לתחלת מתן דמים שצריכה יסוד [וכמ״ש שם מ״ד בס״ד] ומדלא כתב אל יסוד העולה. וכתיב יסוד מזבח. למדרש נמי לשיריים דבעינן יסוד. ולא קשיא דדרשינן תרתי מילי ודלמא לשיריים לחודא אתי. די״ל דקודם יש לי להעמיד פשטא דקרא לתחלת מתנות. והייתור לשיריים. ע״כ.

ב **לא היה שובר בו את הרגל**. פי׳ הר״ב כדרך שהטבחים עושים שמחתכים את הרגל כו׳. ומניחים רגל השבור ברגל האחר. אלא נוקבו. בשני הרגלים נוקבו ומניחין באונקליות דרך הנקבים. וכל כך למה שלאחר שהפשיטה מנתחה אבר אבר וכשחותך רגל ימין עדיין תלויה הבהמה ברגל השמאלי. ואם היה תולה אותה כמו הטבחים. לאחר שיחתוך ממנה רגל ימין תפול הבהמה לארץ לפי שאותו הרגל (נקוב) [תחוב] ברגל האחר וע״י כן תלויה הבהמה. המפרש:

[*ערכובו. פי׳ הר״ב כמו ארכובו. עמ״ש במ״ב פ״ז דסנהדרין].

חתך את הכרעים כו׳. כתב המפרש הכרעים רגלי הבהמה (כרעיים). ועל שם כריעה קרי להו כרעים. שמאחר שהופשטו הידים עד כנגד החזה יכול לחתוך כל ד׳ רגלים יחד. ע״כ. ולא הרגלים כולם. שסופיהם חותכן לאח״כ כדלקמן. ולכך יתכן לומר דהירכים עד מקום הכריעה קורא כרעים. ולא יותר:

מירק את ההפשט. גמרא. כמו קרצו ומירק אחר שחיטה על ידו [פ״ג דיומא מ״ד] כלומר גמר הפשטו נגד החזה והצואר וסוף הידים. המפרש.

חתך את הידים עלה לרגל הימנית. וה״ה דקודם שיחתוך הידים ה״ל לחתוך רגל הימנית. אלא שעדיין כובד הבהמה ברגלים והבהמה נתלית ובכל הסדר הזה אין שום פסוק כי אם סברא לפי מה שנכון לעשות עושין. המפרש.

עלה לרגל הימנית חותכה כו׳. ועדיין תלויה הבהמה ברגל השמאלית. כמ״ש לעיל [*ועמ״ש בפרק דלקמן מ״ד בד״ה בתוכו כו׳]:

קרעו ונמצא כולו [גלוי] לפניו. עכשיו שנטל רגל הימנית כשקרעו נמצא כולו גלוי לפניו ויכול לראות בפנים. שכשלא היה הרגל עדיין [חתוך אפילו] אם היה קורעו לא היה מה שבפנים נראה כמו עתה. המפרש:

על בית שחיטת הראש. והא דלא קתני בית השחיטה סתם. למעוטי [בית] שחיטת צואר אתיא [סד״א] דכמו שהראש מגונה בשביל שחיטה. ה״נ צואר מגונה. הלכך פירש לך בית שחיטת הראש למעוטי בית שחיטת צואר. וצואר כשהיה נושא היה הופך החתך אצלו ואינו נראה אבל הראש קרניו בין אצבעותיו וחוטמו כלפי זרועותיו ובית שחיטתו למעלה הלכך מכסה הפדר בית השחיטה. והכי יפה לעשות ושחיטת הצואר אינו מגונה בדם כ״כ. המפרש:

כל צרכה. ולא קבע בה הדחה שיש [כרס] שיש בה טנופת הרבה. ויש שאין בה טנופת כל כך. המפרש:

על שלחנות של שיש שבין העמודים. עיין מה שאכתוב בזה במ״ג פ׳ בתרא דמדות:

ג **נטל את הסכין והפריש כו׳**. ועד עכשיו לא היה לו צורך סכין לא בנטילת הפדר ולא בנטילת הקרבים שזהו דבר שנוטלין ומפרידין בלא סכין. המפרש:

ולא היה מזיזה ממקומה. פי׳ הר״ב ולא היה מזיזה לאצבע הכבד ממקומה שכשחותכין את הכבד ומפרידין אותה ממקומה נשאר מעט כבד מן העוקץ אצל הכליות ולא היה מזיזה ממקומה. המפרש. ואצבע לשון נקבה כדאמרינן לא כל האצבעות שוות. והרמב״ם בפ״ו מהל׳ [מעשה] הקרבנות העתיק אינו מזיז הכבד ממקומו:

נקב את החזה. לפי שהחזה על הדפנות כמו אהל [וכשנוטל] את החזה משם. הוי כמו שנוקב בבהמה שהחזה קצר ברחבו ודומה המקום לאחר נטילתו כחלון. המפרש:

ויורד עד השדרה. נ״א עם השדרה. ופי׳ המפרש אצל השדרה חותך. ולא היה עגע בשדרה שהשדרה היה מניח עם הדופן השמאלי לפי שבזה הדופן היה תולה הכבד ולא היה חותך השדרה עמו שאם היה חותכו עמו היתה כבדה [הרבה] ע״כ:

עד שהוא מגיע לשתי צלעות רכות. אצל החזה. כלומר היה חותך ויורד עד שיהא מגיע לאותן צלעות. וגם למעלה אצל העוקץ היה מניח שתי הצלעות. ולקמיה מפרש כשיפרש דופן שמאלי דקתני ומניח [שתי] צלעות רכות מלמעלה וכו׳. וכך היה עושה בחברתה דופן ימין. המפרש:

בא לו לגרה והניח בה ב׳ צלעות מכאן וב׳ צלעות מכאן. ב׳ צלעות הניח בו כבר כשחתך הדופן הימני ועכשיו הניח בו ב׳ צלעות מצד אחר וזהו אותם צלעות שהן מדופן אצל חזה. ועדיין לא חתך דופן השמאלי. לכך שייך לומר והניח בה שעדיין הן מחוברין לדופן. המפרש:

בא לו לדופן השמאלי והניח בה כו׳. כתב המפרש ל״ג [בה]. והניח אצל העוקץ ב׳ צלעות רכות דהיינו למעלה וב׳ צלעות רכות מלמטה אצל החזה והניחן במקומן ולא חתך עם הדופן. וכן היה מניח עם חברתה בדופן הימני ב׳ צלעות למעלה אצל העוקץ. ולפי שלא פירש לך למעלה ב׳ צלעות למעלה [בנטילת] דופן ימין. פירשו [כאן] נמצא מניח בשתי דפנות שתים שתים מלמטה ושתים שתים מלמעלה בין בדופן ימין בין בדופן שמאל. ע״כ:

אלא של ימין קורין גדולה שהכבד תלוי בה. והכבד לאו מן הדופן הוא. אלא תלוי הוא בה. ובשביל שדבר שאינו בכלל הדופן תלוי בה לכך נקראת גדולה. המפרש:

בא לו לעוקץ. המפרש כתב הוא הזנב. ובשם הערוך כתבתי ברפ״ג שהוא העצה.

חותכו. אצל רגל השמאלי שעדיין תלויה הבהמה בו. המפרש:

ואליה ואצבע הכבד ושתי כליות עמו. וכן ב׳ צלעות מכאן וב׳ צלעות מכאן לפי שאותן צלעות מקרו כנפי העוקץ לא חש לפרש שתי צלעות מכאן ושתי צלעות מכאן. המפרש:

נטל רגל השמאלי. שנשאר יחידי שכל הבהמה מנותחת לאבריה [מלבד זה הרגל] שנשאר עדיין באונקלי. המפרש:

הראשון בראש וברגל. עמ״ש במ״ג פ״ב דיומא:

בשמאלו. כתב הר״ב ואע״ג דהולכת אברים לכבש עבודה היא וכו׳ כדאיתא ביומא פרק ה׳ דף מ״ח:

וצלעותיה בין אצבעותיו. והאי דלא פי׳ ובית עורה לחוץ היינו טעמא דב׳ צלעותיו מונחין בין אצבעותיו א״כ הוי בית עורה לחוץ. אבל גבי דפנות לא פי׳ לך כלום [כלומר לא פי׳ היאך נושאן] והיה יכול לישא דפנות על פס ידו לכך פי׳ בית עורה לחוץ. המפרש:

[*בקרבים הנתונות בבזך. פי׳ הר״ב תרגום כף בזך. וכ״כ המפרש. ומסיים לפי שאין מחוברין יחד צריך ליתנם בכלי. ע״כ. ולפי שהם גדולים נ״ל יותר פירוש הרמב״ם שכתב קערה תרגום בזיכא אלא שלא נמצא כן בתרגום שלפנינו לא באונקלוס ולא ביונתן. ועיין בפרק דלקמן משנה ד׳. דמצינו כף גדול מחזיק שלש קבין]:

השמיני בחביתין. כתב הר״ב הא דאפסיק לחביתין בין סלת לנסכים כו׳. משום דלשניהם שם מנחה לכך פירשן יחד. וגדולה מזו ה״ל לפרש דכך היה סדר הקרבתן החביתין קודמין לנסכין. ומשום האי טעמא דשניהם שם מנחה. כדאיתא בגמ׳ פ״ג דיומא דף ל״ד [*ולשון פירשן שכתב הר״ב. נ״ל שצ״ל סדרן].

ונתנום מחצי כבש ולמטה. כתב הר״ב ולא מחצי כבש ולמעלה. כדי שתהא ניכרת ההולכה למזבח כשיחזרו כו׳ ואם היו קרובין למזבח לא תראה הולכה. המפרש:

במערבו. כתב הר״ב אבל בשבתות כו׳ היו של תמיד במזרח כו׳ יש חילוף גרסאות בזה בסוף מסכת שקלים. ושם הארכתי בזה בס״ד:

ומלחום. דכתיב (ויקרא ב׳:י״ג) על כל קרבנך תקריב מלח. המפרש:

לקרות את שמע. ולאחר קריאת שמע יקטירו את הקטורת והכי נכון הדבר שיתפללו קודם שיקטירו שום הקטרה ויעל קרבנם לריח ניחוח. המפרש. ועיין בפירוש הר״ב ר״פ דלקמן:

פרק ה

א **ברכה אחת**. כתב הר״ב בפרק קמא דברכות [דף י״ב] מפורש שהיא אהבה רבה. ואחר שהאיר היום וזרחה החמה כו׳ לשון הרמב״ם ואחר שהשמש זורח והאור מתפשט כו׳:

קראו עשרת הדברים. כתב הר״ב לפי שהן עיקר התורה. וראשיתו. הרמב״ם:

את העם. עם העם. ועבודה. בשביל עבודה שעשו היו מברכין אחריה רצה ה׳ אלהינו עבודת עמך ישראל ואשי ישראל ותפלתם תקבל ברצון. ברוך המקבל עבודת עמו ישראל ברצון. א״נ שאותך לבדך ביראה נעבוד. וברכת כהנים. לברך את העם. כל זה לשון רש״י פ״ק דברכות דף י״א. וכתב הר״ב שברכת כהנים קריאת הפסוקים בלבד בלא נשיאת כפים. כ״כ התוס׳ שם ומסיימי כמו שאנו אומרים. ע״כ. אבל הרמב״ם בפ״ו מה״ת. במקום ב״כ כתב ושים שלום. גם בפירושו כ״כ אלא שכתב ג״כ ומודים וזו לא ידענו מנין לו. ואי משום הברכות דכ״ג ביומא רפ״ז דמסמיך הודאה לעבודה וכההיא דאמרינן בפ״ב דמגילה דף י״ח עבודה והודאה חדא מלתא מ״מ הכא לא תנינן לה. ואף בחבורו לא כתב כן. וההיא דמגילה לא אמרן אלא דהיכא דאמרינן הודאה שלא להקדים לה ברכת כהנים. ואומר אני שדעת הרמב״ם במ״ש שים שלום ולא כתב ברכת כהנים. לפי שהוא סובר שלא היו אומרים ברכת כהנים כלל כיון שאין עכשיו נשיאת כפים. ומה שאנו אומרים אינה אלא שהש״צ יאמרה וכדעת הטור א״ח ס״ס קכ״א. אבל יחיד אין לאומרה ולפיכך כתב הוא. דהא דתנן ברכת כהנים. היינו הברכה הנקרא כן על שם התחלת ש״ץ שמתחיל בה בברכת כהנים. אבל הם לא היו מתחילים בה אלא בשים שלום:

מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא. כתב הר״ב שמשמר היוצא אומר למשמר הנכנס מי ששיכן את שמו כו׳ הכי איתא בגמ׳ פ״ק דברכות דף י״ב. וכתבו התוס׳ תימא קצת מאי [ברכה] היא הואיל ולית בה לא שם ולא מלכות ע״כ. כלומר דהתם בפ״ו דף מ׳ אמרינן דכל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה וכתבתיה במשנה י״א פרק בתרא דמעשר שני:

ב **חדשים לקטורת**. כתב הר״ב. מפני שמעשרת וכו׳. עמ״ש בס״ד במשנה ד׳ פ״ב דיומא:

מי מעלה אברים מן הכבש למזבח. במשנה ד׳ פ״ב דיומא פי׳ הר״ב משום ברוב עם. ועמ״ש שם:

רבי אליעזר בן יעקב אומר המעלה אברים לכבש הוא מעלה אותן ע״ג המזבח. ס״ל מקום שכינה לאו אורח ארעא. גמ׳ פ״ב דיומא דף כ״ו. וכתבו התוס׳ דמודה ראב״י בההיא דתמיד [נשחט] [משנה ו׳] שחט ישראל וקבל הכהן נתנו לחברו וחברו לחברו כו׳. ומפרש בגמ׳ טעמא משום ברוב עם הדרת מלך [כמ״ש הר״ב שם] דהתם לא שייך למימר לאו אורח ארעא שהרי כשהיה נותנה לחברו לא היה הולך לו. אלא חוזר ומקבל ומושיט וחוזר ומקבל ומושיט. שהרי רוב פסחים היה להם אבל היכא שמוליך עד לכבש והולך לו ההוא ודאי לאו אורח ארעא:

ג **לחזנים**. פי׳ הר״ב דהיינו שמשים. ועמ״ש ברפ״ז דיומא:

[*היו מפשיטין כו׳. עיין רפ״ה דשקלים ובמשנה ד׳ פ״ק דמדות:

וחלונות. פירשתי במסכת מעילה רפ״ו].

תשמישי הכלים. כתב הר״ב וסדר כו׳ וצונף במצנפת. והכי חשיב במשנה דספ״ז דיומא מצנפת בבגדי כ״ה אע״פ שבתורה נקרא מגבעת. ועיין בפירש״י שבחומש דהכל חדא. ובתוס׳ פ״ב דיומא דף כ״ה דלשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד:

ד **נוטל את הכף**. כדאשכחן בנשיאים כף אחת מלאה קטרת. גמרא רפ״ה דיומא והעתקתיה שם:

דומה לתרקב גדול. וכן הגי׳ בכל הנוסחאות שבידי ואע״פ שבתרקב עצמו לא שייך לומר גדול שהרי אינו נקרא תרקב אלא כלי המחזיק ג׳ קבין. כמ״ש הר״ב במשנה ו׳ פ״ג. מ״מ כאן קורהו גדול בערך הדמיון שאליו נדמה הכף. והואיל והכף מחזיק ג׳ קבים והטני שנדמה ג״כ לתרקב שם במ״ו פ״ג. אינו מחזיק אלא קביים וחצי. כלפי הא הוא דתני הכא שהכף דומה לתרקב גדול כיון שהכף מחזיק ג׳ קבים:

בתוכו. ובמקרא כף אחת לשון נקבה. אבל אמרו בשם הראב״ע כל שאין בו רוח חיים זכרהו ונקבהו:

וכסוי היה לו. פירש הר״ב לבזך. וכן פירש הרמב״ם וקשיא לי מדתנן במשנה ב׳ פרק בתרא וכף וכסויה הר״ל שכשנתן הכף לחברו כדתנן בפ״ו [משנה ג׳] שהיה נותן לו גם כן כסוי הבזך. אבל ראיתי בפ״ג מהלכות תמידין שכתב ומכסה את הכף:

ה **מי שזכה במחתה**. כתב הר״ב ולא היה בזה פייס אלא מי שזכה בקטרת ע״י פייס. אומר לזה שעמו זכה עמי במחתה. הכי תני רבי יהודה בפ״ב דיומא דף כ״ה וגם בירושלמי. ופירשו התוס׳ דר״י ס״ל דכך הוא אומר כלומר שכן רגיל לומר לזה שעמו. אבל אם ירצה לומר לאחר. או שירצה לעשות הכל לבדו כדאשכחן בכ״ג ביוה״כ [וכדעת הרמב״ם שכתבתי משנה ב׳ פ״ב דיומא] הרשות בידו ורבנן פליגי עליה בהא דלא ס״ל דבדעת כהן תליא מלתא ומיהו מודו דאין חוזרים ומפייסים אלא דהעומד לימינו זוכה מכח פייס עכ״ד. אבל דעת הר״ב נראה דס״ל דאע״ג דתנא ר״י אומר י״ל דאין כאן מחלוקת כלל. ולפיכך העתיק דבריו. וטובא אשכחן במשנה כיוצא בזה וכמ״ש בסוף בכורים. ואיני יודע מנין לו להרמב״ם שבפרק ד׳ מהלכות תמידין. כתב שמי שזכה בתרומת הדשן. והוא הפייס הראשון. הוא המכניס המחתה הזאת:

וחתה. כתב הר״ב דל״ג מן המאוכלות הפנימיות. וכ״כ התוס׳ פ״ו דזבחים דף ס״ד. ואני הארכתי כבר בזה בס״ד במשנה ג׳ פ״ד דיומא:

נתפזר ממנו כקב גחלים. כתב הר״ב שהיה חותה במחתה של כסף בת ד׳ קבין וכו׳. כת״ק דמשנה ד׳ פ״ד דיומא. ומ״ש הר״ב וכדי להוליכה מלאה מערה באחרונה. כלומר לאחר שירד ולא בעודו על המזבח אחר שחתה שמה שלא חתה בשל זהב לא היה אלא כדי שלא תתקלקל בחתייה. אלא היינו טעמא שלא היה מערה עד באחרונה שירד כדי שתהא מליאה ולא יתפזר בירידתו בשפוע הכבש:

ובשבת. כתב הר״ב שאסור לכבות ואע״פ שמן התורה אינו איסור בכיבוי. אלא כשיתכוון לעשות פחם כמ״ש הר״ב במשנה ה׳ פ״ב דשבת. י״ל דהכא כיון דאפשר בלא כבוי לא התירו השבות במקדש. ועיין בפי׳ הר״ב בסמוך [*וכזה כתבתי בשם הכ״מ בפ״ק משנה ג׳]:

ועל השרץ. לשון הר״ב שנמצא בעזרה. לא דק למכתב אליבא דהלכתא דהלכה כר״ע שאומר במשנה דסוף ערובין. שאף מן העזרה מוציאין במקום שחייבין על זדונו כרת. וכן מ״ש הר״ב אבל נמצא בהיכל או באולם. לא דק כלל שזה אף דלא כר״ש בן ננס דפליג אדר״ע. דהא תנן התם דמודה אף במבין האולם ולמזבח. ומ״ש הר״ב דעל שבות כזה גזרו. עיין בערובין שם משנה י״ב:

ו **המגריפה**. והיה לה קול גדול. ולא יתכן לומר שהיא המגרפה דמשנה ח׳ פ״ג שהיה כלי שיר חשוב ויזרקוהו שא״א שלא ישברו קניה. וגם מגרפה שגורפים בו הדשן א״א לומר שהרי אין לה קול. אבל היה זה בלי ספק כלי שלישי שמשמיע קול והיה גם צורתו כצורת מגריפה. והתוס׳ בפ״ב דערכין דף י׳ כתבו דשני מיני מגרפות היו. אחת לדשון ואחת של שיר ע״כ. לאו למעוטי שלא היה עוד שלישי והיא זו שבכאן. אלא דהתם לא בקשו רק לתרץ שאין המגריפה שהוא כלי זמר זו שגורפים בה הדשן. אלא שתים היו:

ובן לוי. בפ״ו מה״ת כתב הרמב״ם וכן לוי. [בכ״ף]:

וראש המעמד. ענין המעמד בפ״ד דתענית (דף כ״ו):

היה מעמיד את הטמאים. כתב הר״ב הטמאים של אותו בית אב כו׳. אית דאמרי כו׳. ואית דאמרי מפני החשד כו׳. פלוגתא דאמוראי בגמ׳ פ״ז דפסחים דף פ״ב. ושם פירש״י טמאים של בית אב. וא״ת ולהרמב״ם שכתב הר״ב בשמו דטמאים היינו מצורעים. וכדי שיהיו מזומנים כו׳ מאי מפני החשד דהא לאו בכהנים מצורעים בלבד איירינן. כבר כתב בפ״ו מה״ת [ה״ה] וז״ל מפני החשד שידעו הכל שעדיין לא הביאו כפרתן. נראה שר״ל שלכך מעמידין אותן בשער המזרח. שידעו הכל שעדיין לא הביאו כפרתן. שמפני כן לא הוכשרו לכנוס ולא יחשדום שאינם נכנסים לפי שאין נכבד בעיניהם המקום המקודש. והכ״מ לא דק שם שהביא פירש״י בזה ואינו ענין לדברי הרמב״ם:

פרק ו

א **מי שזכו בדשון מזבח הפנימי והמנורה כו׳**. וכפי סדר השנוי במשנתינו שניהם הקדימו ליכנס ולצאת קודם שיקטיר המקטיר. וכבר כתבתי בסוף פ״ג דאתיא כאבא שאול. אבל לרבנן לאחר שהקטיר נכנס זה שזכה בדשון המנורה ומטיב שתי הנרות. וכך כתב הרמב״ם בפ״ו מהלכות תמידין ומסיים ויוצא זה שהקטיר עם מדשן המנורה:

ומצא שתי נרות מזרחיים דולקים כו׳. מפורש ספ״ג [*ושם כתבתי גם לפי׳ הרשב״א. ודהך דהכא בשל בין הערבים היא ואע״ג דכתבתי שם בשמו דאפשר שאין הפסקה בין הטבת הנרות בשום עבודה. היינו דוקא התם דבשל בקר. אבל בין הערבים כתיב בהדיא ובהעלות [אהרן את] הנרות בין הערבים יקטירנה. וא״א שידליק ואח״כ יקטיר דאין עבודה לאחר העלאה כמ״ש לעיל שם ד״ה והניחו כו׳. אלא בעידן העלאה יקטיר קאמר רחמנא. וכך סדר הטבתן והדלקתן בין הערבים בזמן שנכנס ומצא שכבו כולן [שהרי בבקר כל שלא כבה אינו מכבה כמ״ש שם להרשב״א] חוץ משני המזרחיים. מדשן ה׳ נרות ואח״כ מקטיר. או מפסיק בדם התמיד. למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה כדלעיל שם. ואח״כ מטיב את המזרחי ומניח את

המערבי דולק. ואח״כ מדשן את המערבי שבו היה מסיים ואותה פתילה הישנה תופסה בידו או מניחה בכלי. ומדליק את המערבי בפתילה חדשה מן הפתילה הישנה שהיה בנר המערבי. ואח״כ מדליק את המזרחי ואח״כ החמש. ובזמן שמצאן שכבו כולן. מדשן את ה׳ הנרות ומפסיק בעבודה אחרת וחוזר ונכנס ומטיב את שתי נרות המזרחיים ומדליק את המערבי ממזבח החיצון ואח״כ מדליק את השאר. ומתני׳ ה״ק מי שזכה בדישון המנורה בערב נכנס ומצא שתי נרות מזרחיים דולקים מדשן את המזרחי כלומר קודם שידשן את המערבי שבו מסיים לעולם. וממנו מדליק בין הערבים ולא הזכיר כאן הטבת ה׳ נרות לפי שלא בא עכשיו אלא ללמד איזו מאלו המזרחיים מדשן תחלה. אבל השאר לא אצטריך למתני דפשוט הוא שמדשנן ומדליקן מן המערבי. ולא מדשן את המזרחי ומניחו כך זמן מרובה קאמר אלא להקדים ולומר שאותו מדשן תחלה ומניח את המערבי כדי לסיים בו ולהדליק ממנו את המנורה. ויש לפרש דהא דקתני בין הערבים שמשמש שני ענינים. שממנו מדליקין בין הערבים. ומה שאמרנו היינו בין הערבים. וכאילו אמר שממנו מדליק את המנורה וזה בין הערבים. ואף מה ששנינו ברישא שמי שזכה בדשון מזבח הפנימי כו׳ ודישון המנורה כו׳ בערב הוא. שבשחר מניח הכוז על מעלה שניה. כדי ליתן שמן בשני המזרחיים לערב כי משזכה בתמיד שחרית יזכה בו ערבית חוץ מקטורת שלא שנה בה אדם מעולם כמ״ש טעמא במ״ד פ״ב דיומא. והלכך אינו מוציא ומשתחוה עד לערב. ואף בטני כך לפי שצריך לדשן גם בערב מערכת הבקר ואינו מוציא הטני עד לערב. ותדע לך שא״כ מי שזכה בדשון מזבח הפנימי אחר [שכיבד] את הכל לתוך הטני למה מניחו עוד שם ואינו מוציאו מיד וכי ליכנס שניה עם מי שזכה בדשון המנורה הוא צריך אלא שלעולם שני אלו מקדימין לפניהם ועיין לקמן. ובערב זה גומר דישון מזבח [הפנימי] ומוציא הטני. וזה גומר דישון כל הנרות ומוציא הכוז ויוצא ומשתחוה. ואין להקשות דקתני הכא מי שזכה בדישון המנורה. והרי ההדלקה עיקר בבין הערבים. דיש שני טעמים בדבר. חדא שהדישון הוא ההתחלה. ועוד שהדישון היא עבודה ועליו מפייסים אבל ההדלקה אינה עבודה לענין זה שהדליק. כדאיתא ביומא פרק בראשונה (יומא דף כ״ד ע״ב) אלו דברי רשב״א ז״ל. והחכם אשר שאל ממנו והשיב לו חזר וכתב לו ושבחוהו לפירוש זה ושהוא כפתור ופרח אלא שיש לתמוה על המסדר משנה זו איך קבעה במקום הזה ללמד על עבודה של בין הערבים. וכל מה שקדם לה והבא אחריה בעבודה של בקר. וגבי הטבה של בקר ה״ל למתני העלאה דבין הערבים. ומ״ט נטר ליה עד הכא. ע״כ. ואע״פ שהרשב״א השיבו גם על זה שלא היה יכול לשנות אותו למעלה. כדי שלא להפסיק בעבודה של בקר ואחר שסיים את עקרי העבודות שנאה. ע״כ. תירוץ תלוש הוא ואינו מספיק. אבל אפשר לי לומר אחר נטילת רשות מכבודו של הרשב״א ז״ל לתרץ באופן אחר והוא זה משום דהחלו עולים כו׳ מי שזכו כו׳ היה בשחרית וגם בין הערבים לעולם. וכמו שהוא בלשון הרשב״א שכתבתי לפיכך יש מקום למסדר המשנה לשיסמוך ויסדר כאן עבודת המנורה בשל הערבים באותו המקדים שזכה בדשון המנורה. כדאמרן. אלא שצריך טעם למה מקדימים בשחר כלל. כיון שאין עושים אז כלום לפי דברי הרשב״א ז״ל]:

מצאו שכבה. כתב הר״ב בין שכבה עכשיו אחר שחיטת התמיד כו׳. לא דייק דאחר זריקה הוא שהיתה כניסה זו כמ״ש לעיל בסמוך היה ממתין עד לאחר זריקת התמיד. וכבר נמצא בלשונו כיוצא בזה ספ״ג. ושם הארכתי דאחר זריקת התמיד הוא בדווקא:

ומדליקו ממזבח העולה. לשון הר״ב שאין מדליקין נר מערבי לעולם. אלא מאש של מזבח העולה כו׳. צריכים לדחוק דהא דכתב לעולם לא דוקא. דהא בספ״ג תנן ומדליקן מן הדולקים. ופירש הר״ב. ואם אין בנרות דולקין מדליקן ממזבח העולה. ש״מ דכי יש דולקין שפיר טפי למדלקינהו מינייהו. אלא לעולם דקאמר לאו דוקא ולא בא לומר אלא שאין מדליקין בשום אש אחר שבמקדש ולא למעוטי נרות דמנורה אם יש בהם דולקין. ויותר נראה בעיני שהר״ב נמשך בכאן אחר לשון הרמב״ם בפירושו. שכך הוא סובר שנר מערבי אין מדליקין אותו כלל אלא ממזבח העולה. וכ״כ ג״כ בחבורו פ״ג מה״ת. אע״פ שהשיגו הראב״ד מהמשנה דספ״ג דתנן מדליקין מן [*הדולקים אלמא דכל היכא דאפשר מיניה וביה טפי עדיף] נדחק הכ״מ ליישב דלשון רבינו לאו דוקא. ולא קאי אלא על המזרחי שבב׳ הנרות ולא על המערבי. והנה הנם דברי הר״ב דהכא כהרמב״ם. ודלעיל כהראב״ד:

ב צבר את הגחלים וכו׳. והא דקטרת קודם להעלאת איברים דתנן באידך פרקין. אמרי׳ בפ״ג דיומא דף ל״ג דתניא יוקדם דבר שנאמר בו בבקר בבקר. לדבר שלא נאמר בו אלא בקר אחד בלבד. וכתב רש״י וא״ת הא שדינן עליה חד מהנך דב׳ גזירים אדם התמיד (לאבא שאול כמ״ש בספ״ג). אדם התמיד הוא דשדינן עליה. ולא על האברים וא״ת מכפר עדיף [כדהתם] אין כפרה אלא בדם. ע״כ:

ג נותנו לו בחפניו. ומשתחוה ויוצא. הרמב״ם פ״ג מה״ת:

שלא תתחיל לפניך שלא תכוה. פירש הר״ב. היה שופך הקטרת על הגחלים לצד מערב וכשהיה מתפזר לצד עצמו היה צוברו כו׳. פי׳ לפירושו שהיה שופכו לצד מערב. ואע״פ שרוב מן הקטרת נשפך בשפיכה של צד מערב. מ״מ אירע שנתפזר לצד עצמו והיה גוררו מה שנתפזר לצדו וצוברו ג״כ לצבור השפיכה. וע״י שנעשה הכל צבור נשתהה העשן מלבא וקשיא לי לישנא דמרדד דהכא דלא הוי כמו מרדדן דמתני׳ דלעיל. דהתם מרקען ומפשט אותן על פני כל המזבח. והכא בקטרת גורר וצובר. ואין זה ריקוע וכבר כתב הר״ב לעיל דרידוד ריקוע הוא. ועוד בספ״ז דמקואות מקוה שמימיו מרודדין מתפשטין ומתרחבין ובמשנה ב׳ פ״ז דאהלות אהל מרודד. ורש״י דיומא פרק הוציאו לו (יומא דף נ״ב) בההיא דצוברה פנימי שהוא חוצה לו

שהביא הר״ב. מפרש דצובר חוצה לו לצד מערב והולך ומושך ידו אליו וצובר תמיד במשיכה. ולא יתחיל לצבור מלפניו שמא יכוה כשיתפשט זרועו וימשוך חוצה לו. ולתוס׳ דהתם אשתמיט דהך דהזהר שלא תתחיל מלפניך כו׳ משנה היא. וסברו שהיא ברייתא ונדחקו מאד ללא צורך:

פרשו העם. [*לשון הרמב״ם פ״ג מה״ת. ואחר שאומר יפרשו כל העם]. וכתב הר״ב. כל הכהנים פורשים מבין האולם ולמזבח כו׳. עיין בספ״ק דכלים. ומ״ש בבאו לכפר בקדש כל כפרה כו׳. בגמ׳ פ״ד דיומא דף מ״ד.

פרק ז

א **להשתחות**. פירש הר״ב בהיכל ולא מיקרי ביאה שלא לצורך. דהא דכתיב (ויקרא ט״ז:ב׳) ואל יבא בכל עת אל הקדש דרשינן בפ״ג דמנחות דף כ״ז דקדש הוא ההיכל באל יבא. ואל מבית לפרוכת וגו׳ במיתה. ומל׳ הר״ב משמע דכל השתחויה שריא. ולא הויא שלא לצורך. וכן נראה מפשט דברי הרמב״ם בפ״ב מה׳ ביאת המקדש. וכתב שם הכ״מ שכך הם דברי התוס׳ דמנחות שם אלא שמפני דברי הסמ״ג שכ׳ להשתחוות בגמר עבודה. נדחק להעמיד גם דברי הרמב״ם שכך הוא סובר שצריך שתהיה ההשתחויה בגמר עבודה. ואני אומר שאף דברי התוס׳ אינם אמורים אלא כדברי הסמ״ג. שכך לשונם דהשתחואה צורך עבודה היא. ע״כ. ומדלא כתבו עבודה היא ודקדקו לכתוב צורך עבודה. ש״מ דאין דעתם למשרי השתחויה אלא כשהיא עם עבודה. והסמ״ג שכחב גמר עבודה. לפי שכן מצינו בגמר עבודות השתחויה. כדתנן במכילתין. ומ״מ נ״ל שהעיקר דכל השתחויה שרי. שכן בסוף מס׳ חגיגה כהנים ע״ה שאינם ראוים לעבודה נכנסים להשתחוות כמו שכתבתי שם [מ״א] בשם רש״י ותוס׳:

וכיון ששמע הממונה קול רגליו כו׳. ע״י פעמוני זהב שבשולי המעיל:

שהוא יוצא. פי׳ שהוא יוצא ממקומו באשר הוא שם ורוצה ליכנס להיכל. קדם הוא והגביה לו את הפרוכת נכנס והשתחוה כו׳. אבל הרמב״ם בפ״ה מה׳ כלי המקדש העתיק שלשה אוחזין כו׳. ויכנס להיכל וישתחוה וכיון שישמע הסגן [*קול רגליו של כ״ג שהוא יוצא] מגביה לו את הפרוכת ואחר שיצא נכנסו אחיו הכהנים. ע״כ. נראה דשהוא יוצא היינו מההיכל. ולפ״ז הא דגרס נכנס והשתחוה מוקדם. דקודם ששמע הממונה כו׳ נכנס והשתחוה. וזה דוחק. ובנוסחת א״י שבידי נמחק מלת נכנס אבל ג״ז שלא כסדר הרמב״ם. שכתב ההשתחויה קודם שישמע קול רגליו כו׳. והכי מסתבר דודאי משתחוה קודם שישמע קול רגליו לצאת וא״כ על כרחך הא דתנן והשתחוה הוא מוקדם. וא״כ אף אתה אל תמחק נכנס והוא ג״כ מוקדם. ועדיין קשיא דלמה מגביה פרוכת בצאתו ולא כן בבואו אל הקדש. וכ״כ שהיה הפרוכת כל היום מוגבה ועומד ע״י קשרים ויתרות ליכנס ולצאת הכהנים הצריכים לעבודת מנורה ומזבח הפנימי אלא כשנכנס הכ״ג מסירים הפרוכת מהקשרים ויתרות כדי שיהיה נתלה על עמדו וכבוד גדול נעשה לו לכ״ג בזה להצניע אחריו הקדש כאילו מתיחד שם עם השוכן בבית ברוך הוא ולפיכך אחר שחזר ורוצה לצאת הוצרך להגביה ולא כן בעת כניסתו. כך נ״ל:

הפרוכת פי׳ הר״ב שעל האולם ויפה פירש ואשתמטתיה להכ״מ שנדחק שם בה׳ כלי המקדש. וכתב שצריך לומר שגם על ההיכל היה פרוכת. ע״כ. וזה לא שמענו בשום מקום.

ב **באו ועמדו**. ל׳ הר״ב לאחר שברכו וקראו ועשו העבודות האמורות לעיל. וז״ל הרמב״ם באו ועמדו רומז אל כל הכהנים שקראו בלשכת הגזית. ואח״כ עשו מן העבודות מה שעשו:

עמדו הראשונים. פי׳ הר״ב אלו הה׳ כהנים כו׳. וז״ל הרמב״ם. הראשונים הם ה׳ כהנים שזכר אותם ואמר שגמרו עבודתם תחלה ועמדו על מעלות האולם קודם שיגיעו שאר אחיהם העוסקים בהעלאת איברי התמיד. וכ״כ בחבורו פ״ו מה״ת שאחר שמעלין האיברים מן הכבש למזבח מתחילין אלו שעל מעלות האולם ומברכין ב״כ וכו׳:

כף וכסויה. עמ״ש בזה במ״ד פ״ה:

ברכה אחת. פי׳ הר״ב. לפי שלא היו עונין אחריהן אמן בין פסוק לפסוק הארכתי בזה בס״ד במ״ו פ״ז דסוטה.

[*אלא שבמדינה כו׳. ובמקדש ברכה אחת. חזר ותנא ובמקדש כו׳. אגב שרצה לשנות כל החלוקים בענין ב״כ בין במדינה לבמקדש. ולישנא דאלא עיין בספ״ק דב״ק מ״ש שם בס״ד]:

כנגד כתפותיהם. פי׳ הר״ב לפי שצריכים נשיאות כפים. עמש״ש [פ״ו דסוטה] בס״ד:

שנאמר וישא וגו׳. גם על זה פקח עיניך וראה מ״ש שם בס״ד:

ג **בזמן שכ״ג רוצה להקטיר**. על שם שעולה קיטור ותמרות עשן מן החלבים והאברים קרי להו בלשון הקטרה אבל במ״ב פ״ק דיומא תנן אם רצה להקריב מקריב. ואותה משנה העתיקה הרמב״ם בפ״ה מהלכות כלי המקדש. בכל יום שרוצה להקטיר קטורת מקטיר. ופי׳ הכ״מ שכן קטרת שמעשרת רשאי להקטיר לכשירצה כ״ש לאינך. ומשנתינו זו דפרקין העתיק שם בזמן שכ״ג רוצה להקריב. ומ״ש הר״ב ונוטל חלק בראש. עיין בפירושו שם

ביומא.

וסמך עליהן. פי׳ הר״ב משום כבודו של כ״ג כו׳. דאילו סמיכה דקרא. לא אשכחן אלא בחיים ולא בשחוטין. כדתנן סוף פ״ט דמנחות:

הושיט השני לראשון כו׳. האי נמי משום יקרא דכ״ג וכעין קריאת כ״ג ביה״כ. כדתנן בפ״ז דיומא:

נתנו לו יין לנסך כו׳. תמיהני דלא תנן להעלאת סולת והקטרת החביתין ועוד דקדמו לניסוך היין. כמ״ש ספ״ד. ויראה לי דאף העלאת האברים בדין לא ה״ל לשנותן דממילא ידעינן לה. וה״נ סולת וחביתין דהא תנן התם השביעי בסלת השמיני בחביתין. והעלאת אברים וניסוך היין לא שנאן אלא מפני דבר שנתחדש בהם בכ״ג. שמושיטין לו וסומך ושמקיף ברגל דרך ימין וכהן אחר מביא לו היין למקום הניסוך שלא בהקפה:

והסודרין. פירש הר״ב להניף כשינסך הכהן. כדי שידעו הלוים וידברו בשיר. דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מנין שאין אומרים שירה אלא על היין שנאמר (שופטים ט׳:י״ג) ותאמר להם הגפן החדלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים אם אנשים משמח אלהים במה משמח. מכאן שאין אומרים שירה אלא על היין. גמרא פ״ב דערכין דף י״א. ואיתא נמי ברפ״ו דברכות ושם כתבו התוס׳ וז״ל פירוש אין אומרים שירה על שום אכילת מזבח. כגון זריקת דמים ונסוך המים כי אם על היין. אבל ודאי מצינו שירה בלא יין. כגון הלל בשחיטת פסחים. כדתנן התם פ״ה מ״ז:

ושתי חצוצרות של כסף בידם. כך העתיקו התוס׳ בזבחים פ״ז דף ס״ח [ד״ה כשהוא חי]. וכן צריך לומר שכך היה גירסת הר״ב כמו שאוכיח בס״ד בסוף מסכת קנים:

תקעו והריעו ותקעו. לפי שאפשר לאדם שלא יראה הנפת הסודרים כשיפנה לבו לדבר אחר. וא״נ כשהיו בתוך הלשכות או בהר הבית. לא בעזרה אבל קול התקיעות. א״א שלא ישמעם. ולפיכך תקעו כדי שיפנו לראות בהנפת הסודרים. כך נ״ל ועיין בסמוך:

הקיש בן ארזא בצלצל. כלי זמר אחרים היו ג״כ שם כדתנן בפרק ב׳ דערכין. וז״ל הרמב״ם פ״ו מה״ת ובשעת הניסוך אומרים הלוים בשיר ומכין המשוררים במיני נגון שבמקדש. ע״כ. אלא שזה היה כלי זמר מיוחד שאין שם אלא הוא וקול גדול היה לו והוא המתחיל וממונה מיוחד היה לו כדתנן ברפ״ה דשקלים. ופי׳ צלצל [*כאשר כתב הר״ב כאן. כן כתבו ברפ״ה דשקלים. ועמ״ש] הר״ב שם בערכין מ״ה:

הגיע לפרק תקעו. פי׳ הר״ב לסוף פרשה. ובמ״ה פרק בתרא דסוכה כתב הר״ב. אהא דתנן התם ט׳ תקיעות לתמיד של שחר שבשיר היו ג׳ פרקים שמפסיקים בו. ועל כל פרק היו הכהנים תוקעים ג׳ תקיעות תר״ת. ומשמע התם דלא הוו תקיעות יתרות אלא הני ט׳ דשחר וכן ט׳ לתמיד דבין הערבים ועוד ג׳ לפתיחת שערים וכן תנן נמי בפ״ב דערכין. והשתא הא אשכחן עוד ג׳ שתקעו על שלחן החלבים. והרמב״ם בפ״ו מה״ת העתיק והקיש בן ארזא בצלצל ותקעו אלו בחצוצרות ודברו הלוים בשיר הגיעו לפרק תקעו וכו׳ וא״כ הוו טפי טובא ומיהו בזה י״ל דתני והדר מפרש ותקעו אלו בחצוצרות ואימתי כשהגיעו לפרק וכו׳ ולהתוספות שכתבתי שם בסוכה דמפרשים דתקיעות דפרק בתחלת הפרק היו. י״ל דתקעו והריעו ותקעו שעל שלחן החלבים. לתקיעות דתחלת הפרק נחשבו. אבל הר״ב שמפרש לפרק לסוף פרשה. קשיא. ויראה לי דמתני׳ דסוכה וערכין דתנן בהן אין פוחתין מכ״א תקיעות לא בעי למחשב להני שלשה. לפי שאפשר היה בלא הם. שהרי הנפת הסודרין היתה משמשת להודיע ללוים שידברו בשיר. אלא מפני שאפשר שלא ישיתו לב לראות. או שלא יהיו בעזרה. לכך תקעו ג״כ שאע״פ שאינו משים לב לשמוע על כרחו הוא שישמע. ומפני כן ישים לבו לראות אימתי יניף בסודרים כמו שכתבתי לעיל. והואיל ועיקר התקנה הנפת הסודרין היא. סברה ההיא מתני׳ דלאו בכל יומא הוו הנהו תקיעות שעל שלחן החלבים דזריזין היו הלוים שבמקדש לבא לעזרה והיו נותנין לב לראות על הנפת הסודרים ולא היה כן אלא בשעת חירום וכיוצא בזה כשהיו טרודים שהיו צריכים זירוז רב. א״נ סברה דלא היו כלל ותנאי נינהו.

והשתחוו העם. כל העם שבעזרה. הרמב״ם פ״ו מה״ת.

ד **היו אומרים לה׳ הארץ**. כל המזמור. רש״י פרק בתרא דר״ה דף ל״א:

בשני היו אומרים גדול ה׳ ומהולל מאד בעיר אלהינו הר קדשו. פי׳ הר״ב שבו נחלקו המים והיה רקיע בין מים למים. ונתעלה וישב במרום דוגמת שכנו בעירו והר קדשו. רש״י שם:

בשלישי אלהים נצב בעדת אל. פי׳ הר״ב שבו נראית היבשה שעליה עומדים הדיינים לעשות דין. ולשון הרמב״ם שעליה יהיה הדין והדיינין. ע״כ. ואסיפיה דקרא קיימי בקרב אלהים ישפוט. ובגמ׳ דר״ה שם על שום שגילה ארץ בחכמתו והכין תבל לעדתו. ופירש״י. שגילה ארץ מקום מצב עדתו.

מנוחה לחיי העולמים. כתב הר״ב האי תנא סבר לה כמ״ד שיתא אלפי שנין הוי עלמא וחד חרוב כו׳ לאפוקי ממ״ד תרי חרוב. שנאמר (הושע ו׳:ב׳) יחיינו מיומים [דליכא למימר על שם יום א׳ [שכולו שבת]. דהא תרי נינהו] גמ׳ שם:

לחיי העולמים. והר״ב העתיק לחי העולמים ושניהם צדקו יחדיו. שאם אתה אומר לחיי העולמים הכוונה להשי״ת שהוא חיי העולמים כולם כענין שנאמר (נחמיה ט׳:ו׳) ואתה מחיה את כולם. ואפילו א״ת חיי העולם. הוא נכון. כי הוא סמוך משם חיים שלא נמצא נפרד בלשון הקדש. וכשאתה אומר

חי העולמים ג״כ נכון ותהיה הקריאה חי בצירי כענין שנאמר (דניאל י״ב:ז׳) וישבע בחי העולם שהוא סמוך. ויהיה ענינו חיים של העולמים. והוא הש״י שהוא חיותו של עולם כאמור. משא״כ חי בפת״ח שאינו סמוך יהיה ענינו העולם שהוא חי ואין העולם עצמו חי על צד האמת וזה דברי הרמב״ם בפ״ב מהלכות יסודי התורה שמפני כן הוא אומר חי ה׳ בפת״ח לפי שאין הבורא וחייו שנים. כמו חיי הגופים החיים או כחיי המלאכים. ולפיכך אומר חי פרעה חי נפשך כולם בצירי. ולפיכך הנכון שיאמר חי העולמים בצירי וכלשון המקרא וישבע בחי העולם. שאז המכוון בחיים של העולמים. והוא הבורא יתברך. ומה שבעל העקדה בפ׳ מקץ השיב על דברי הרמב״ם בזה. שאם כדבריו כן הוא יהיה חי בציר״י לשון חיים. ולא נמצא בלשון הקדש בחיים שם נפרד. כבר השיב ע״ז המדקדק מוהר״ר שמואל ארקוולט״ו ז״ל ה״ה במהדורותיו ששלח לי על ספרו ערוגת הבושם. אמר שם שכן מים אינו נמצא נפרד ובסמיכות יאמר מי הים בציר״י כן יאמר מן חיים חי בציר״י. כשהוא סמוך. וענינו חיי העולמים. וכן בחתימת [*ברוך שאמר וחתימת] ישתבח. הנכון לקרוא חי העולמים בציר״י.

סליקא לה מסכת תמיד